

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

VIII. évfolyam, 2021. évi 1. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Közművelődés és tudomány.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	7
Barabási Tünde – Herczegh Judit: Románia kulturális jellemzői az EU-s és hazai statisztikai adatok tükrében 2015-2019 közötti időszakban	8
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	25
Farkas Julianna – Benkei-Kovács Balázs – Hübner Andrea – Vácziné Takács Edit: A hungarikumtól a helyi értékekig: elméleti alapokra épülő empirikus kutatás Fót, Göd és Vác településeken.....	26
Marksz Levente: Ecce Homo Ludens - A közösségi társasjátékos felnőttek jellemzői.....	49
Minorics Tünde – Várnagy Péter: The local heritage collections in the historic area of Baranya county	54
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	67
Horváth Fanni: Az ifjúság bevonása a közművelődésbe digitális eszközökkel.....	68
Jáger Dávid: Művészeti tehetséggondozás a közművelődési közösségi színterekben I. - Az elméleti háttér	77
Paraginé Monostori Anikó: Kulturálisalapú gazdaságfejlesztés lehetőségei és az ipari kender jövője.....	82
Pető Lilla: A hálózatelmélet és a közművelődés kapcsolatának elméleti áttekintése	89
Vichnál Adrienn – Benkei-Kovács Balázs: Az Agórák nyomában: az intézménytípus eredete és hazai megjelenése	103
Zsolnay Janka: Világörökségi helyszínek kulturális és gazdasági jellegű fejlesztéseinek összehasonlítása - a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed és a Pannonhalmi Bencés Főapátság vonatkozásában	111
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZIO	121
Lengyel Emese: Hiánypótló kiadvány a finn-magyar kulturális kapcsolatok történetéről - Ismertető Richly Gábor: A helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ története 1980–2020 című kötetéről.....	122
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	125
Zelei-Pintér Magdolna: Kultúrakutatás határainkon innen és túl.....	126
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	129
IMPRESSZUM	131

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közművelődés és tudomány

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A 2020. évi számoktól kezdve a folyóiratban a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési tevékenységében erősödő kutatási, tudományos vonal egyre inkább érvényesül. 2019. szeptemberétől indult el az első Közművelődési Tudományos Kutatási Program, amely egy éves kutatási támogatást nyújt közművelődési témájú kutatásokhoz. A Program keretében évente 10 fő egyéni hallgatói pályázatot támogatunk: közösségszervezés alapszakos, kulturális mediáció mesterszakos és közösségi művelődés osztatlan tanárszakos hallgatók kutatásait; valamint évente három komplex kutatócsoport pályázatát támogatjuk: a kutatócsoportban egyetemi oktatók, hallgatók és a közművelődésben dolgozó szakemberek végzik közösen a kutatómunkájukat. A 2020-ban támogatott kutatócsoportok közül bemutatkozik jelen lapszámunkban a Debreceni Egyetem, a Budapesti Gazdasági Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem kutatócsoportja. Továbbá két egyéni kutató is bemutatkozik a lapszámunkban a 2020-as nyertes egyéni kutatók közül. A Kulturális Szemle folyóirat teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására is, amelyekből ebben a lapszámunkban öt tanulmányt közlünk.

Jelen lapszámunkban a *Nemzetközi kitekintés* rovatban olvasható **Barabási Tünde és Herczegh Judit** közös cikke, amiben Románia kulturális jellemzőit vizsgálják a hazai és Európai Unió statisztikák elemzésén keresztül. A kutatási eredményeik mentén kirajzolódott a romániai kulturális tevékenység általános helyzetképe, valamint a magyar vonatkozások vizsgálata egy specifikus elemzési keretet teremtett a teljes kutatáshoz.

A *Hazai tudományos műhelyben* az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói, valamint kulturális szakemberek publikálnak.

Farkas Julianna, **Benkei-Kovács Balázs**, **Hübner Andrea** és **Vácziné Takács Edit** a Budapesti Gazdasági Egyetem kutatócsoportjaként a helyi értékekhez kapcsolódó lakossági nézeteket és érzelmi viszonyulásokat vizsgálták. A kutatás első részében az elméleti szakirodalom bemutatása olvasható, amit a tanulmány második felében a helyi értékek és a hungarikumok kapcsán elkészült félig strukturált kvalitatív kutatás bemutatása követ. **Marksz Levente** a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa cikkében a hazai társasjáték-kultúrát vizsgálja. Kutatása fókuszában a társasjátékot játszó felnőttek jellemzői, viselkedése, társadalmi szerepe, motivációinak vizsgálata áll. **Minorics Tünde** és **Várnagy Péter** a Pécsi Tudományegyetem kutatócsoportjának tagjai, írásukban pedig adott település közösségének a saját kulturális örökségéhez való viszonyát, a kulturális örökség és a helyi érték közösségi hasznosulását vizsgálják Baranya megyében.

A folyóirat *Junior kutatóműhely* rovatában fiatal kutatók munkáját ismerhetik meg az olvasók, mint például **Horváth Fanniét**, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója, és publikációjában az ifjúság közművelődésbe digitális eszközökkel történő bevonásának lehetőségeit tárja fel. **Jáger Dávid** a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa, valamint a Debreceni Egyetem hallgatója a közösségi színterekben megvalósuló művészeti tehetséggondozást választotta témájául, ezt igyekszik elméleti és gyakorlati megközelítésből bemutatni. **Pető Lilla**, a Nemzeti Művelődési Intézet központvezetője, valamint a Debreceni Egyetem hallgatója a hálózatelmélet és a közművelődés kapcsolatát vizsgálja. Első cikkében a témakör elméleti áttekintésére törekszik, a hálózatelmélet és a közművelődés rendszere közötti párhuzamokat igyekszik feltárni. **Vichnál Adrienn** és **Benkei-Kovács Balázs**, a Budapesti Gazdasági Egyetem hallgatója és oktatója, közös cikkükben az agórákat, ezen belül az intézménytípus eredetét és hazai megjelenését kutatják. Tanulmányuk fókuszában a hazai rendszer kiépülése áll. **Zsolnay Janka**, szintén a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa, valamint a Széchenyi István Egyetem hallgatója írásában két világörökségi helyszín eltérő tevékenységi körű kulturális és gazdasági jellegű fejlesztéseinek összehasonlítására törekszik. Az általa vizsgált helyszínek a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed és a Pannonhalmi Bencés Főapátság.

Könyvajánlatként **Lengyel Emese**, a Debreceni Egyetem Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskolájának doktorandusza ír *Hiánypótló kiadvány a finn-magyar kulturális kapcsolatok történetéről* címmel ismertetőt **Richly Gábor: A helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ története 1980–2020** című kötetéről.

A *Tudományos konferenciák hírei* rovat keretében a 2021. május 27-28-án megrendezett, „*Tanuló társadalom. Oktatáskutatás járvány idején.*” címet viselő (HERA – Hungarian Educational Research Association) online konferencia kerül bemutatásra, ezen belül kiemelten a kultúra, közművelődés, közösségépítés témakörével kapcsolatos előadások. A cikk szerzője **Zelei-Pintér Magdolna**, Észak-Magyarországi régiós képzési koordinátor, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóiratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállalkozáshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében egyaránt!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Barabási Tünde – Herczegh Judit:

Románia kulturális jellemzői az EU-s és hazai statisztikai adatok tükrében 2015-2019 közötti időszakban

Absztrakt: Az Európai Unió ernyőpolitikája azonos szintű hangsúlyos szerepet fogalmaz meg a kreatív ipar szektoriális megjelenéséhez, illetve a kulturális alapú gazdaságfejlesztéshez, mégis nemzetállami szinten nagyon eltérő kulturális fogyasztási és foglalkoztatási mintázatokat kapunk. A nemzeti kulturális elemek mellett speciális mutatókat jelentenek a kisebbségi kultúra megőrzését célzó tartalmak és intézmények.

A Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program alapvető célja volt egy átfogó helyzetkép kialakítása az erdélyi magyar kulturális életről. Tanulmányunkkal annak a részcelnek a megvalósulását mutatjuk be, hogy a romániai magyar kultúra milyen statisztikai mutatókkal jellemezhető, amely mintegy kiindulópontot és értelmezési keretet is jelentett a kutatás egésze szempontjából.

A bemutatott adatok dokumentumelemzésen alapulva feltáró és leíró jellegűek. Az eredményeket egyrészt a nemzetközi statisztikai mutatók tükrében jelenítettük meg: kulturális foglalkoztatási arányok, kulturális részvételi arányok és kulturális aktivitás, háztartási kiadások kulturális szolgáltatásokra háztartásonként. Másrészt a romániai statisztikai adatokat felhasználva mutattuk be a magyar közművelődési tevékenység szempontjából fontos elemeket, mint a romániai magyar népesség és nyelvhasznált arányai, az etnikai térszerkezet, de az általános kereteken túl a kulturális intézményekhez fókuszáltabban illeszkedő adatsorokat is, mint ezek száma és típusai a térszerkezet mentén, a kulturális rendezvények száma.

Az eredményeink mentén kirajzolódott a romániai kulturális tevékenység helyzetképe általánosan, a magyar vonatkozások pedig specifikusan, mintegy elemzési keretet teremtve a teljes kutatáshoz.

Abstract: The umbrella policy of the EU sets the same level of emphasis on sectoralisation of the creative industries and culture-based economic development, yet at the level of nation states we get very different patterns of cultural consumption and employment. In addition to the national cultural elements, specific indicators include content and institutions aimed at preserving minority culture.

A fundamental aim of the National Institute of Culture's Scientific Research Programme on Public Culture was to develop a comprehensive picture of the Hungarian cultural life in Transylvania. Our study presents the realisation of the partial objective of characterising the Hungarian culture in Romania by means of statistical indicators, which also served as a starting point and an interpretative framework for the research as a whole.

The data presented are exploratory and descriptive, based on documentary analysis. On the one hand, the results are presented in the light of international statistical indicators: cultural employment rates, cultural participation rates and cultural activity, household expenditure on cultural services per household. On the other hand, we have used Romanian statistical data to present elements relevant for Hungarian public cultural activity, such as the Hungarian population and language use rates in Romania, the ethnic spatial structure, but also data series

more specific to cultural institutions beyond the general framework, such as their number and types along the spatial structure, the number of cultural events.

Our results have provided a general picture of the cultural activity in Romania and a more specific picture of the Hungarian aspects, thus creating an analytical framework for the overall research.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Bevezetés

Jelen tanulmányunkban a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program keretében zajlott határon átnyúló kutatás részeredményeit kívánjuk bemutatni. A kutatásban a Debreceni Egyetem Művelődéstudományi Kutatócsoportja, valamint határon túli magyar kutatók vettek részt a Babeş-Bolyai Tudományegyetem és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület részéről. A kutatás során Románia közművelődési tevékenységét térképeztük fel különös tekintettel a magyar nyelvű közművelődési és kulturális feladatellátásra. A kutatás történeti, elméleti, statisztikai, intézményrendszeri és empirikus részelemeket tartalmazott, amelyből a jelen tanulmányban a statisztikai elemzés főbb eredményeit mutatjuk be.

Románia kulturális és közművelődési tevékenységeinek, finanszírozásának és lakossági bevonásának bemutatása két oldalról történik munkánkban, egyrészt az Európai Unió statisztikai adatbázisának segítségével térképeztük fel a nemzetközi szintű összehasonlítási lehetőségeket a kulturális intézményrendszer, a kulturális területeken foglalkoztatottak száma és aránya, valamint az egyes kulturális tevékenységekhez kapcsolódó statisztikai adatok bemutatásával, másrészt a rendelkezésre álló magyar és román országos adatsorok segítségével adunk pillanatnyi helyzetképet. Mindezen statisztikai háttér vizsgálatával egyben megalapozzuk a kutatásban a romániai magyar kulturális tanulás (vö. Juhász 2017) empirikus vizsgálatait, amelyről további szerzőtársaink írásaiból tájékozódhatnak későbbi Kulturális Szemle cikkekben az érdeklődők.

1. A romániai kulturális élet jellemzői az EU-s adatok mentén

A kultúra, mint foglalkoztatási terület a szakpolitikáknak és a kulturális alapú gazdaságfejlesztés hívószavának köszönhetően a teljes unióban növekvő tendenciát mutat. Ahol fejlett a kulturális ipar, azokon a területeken javul az életminőség, nagyobb a szakképzett, fiatalabb generációkhoz tartozó munkaerő megtartó képesség.

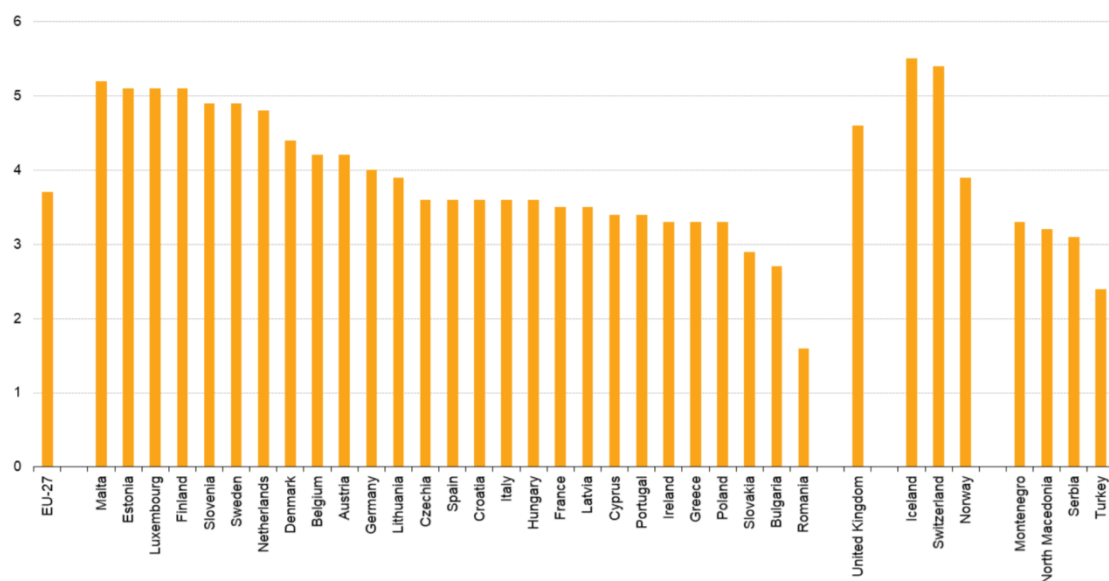
A kreatív iparágak azon tevékenységek, amelyek gyökere az egyéni kreativitásban, képzettségben és képességekben rejlik, és amelyek képesek a szellemi tulajdon létrehozásán és felhasználásán keresztül jólétet és munkahelyeket teremteni. A kreatív ipart 12 szektor alapján határoztuk meg, ezek a következők: elektronikus és nyomtatott sajtó, reklám- és hirdetési ipar, film és videó, szoftverkészítés és digitális játékfejlesztés, építészet, könyvkiadás, zene, előadóművészet, képzőművészet, iparművészet, formatervezés és divattervezés, művészeti és antik piac, valamint a kézművesség (EB 2010). A statisztikai elemzések is alátámasztják, hogy fontos gazdaság élénkítő szerepe van.

Egy folyamatosan növekvő méretű és jelentőségű szektor, amelyben ugyanúgy megjelennek hagyományőrző területek (pl. szövés, népzene), mint a mai kor vívmányait használó művészeti ágak (pl. fotó vagy filmkészítés, IKT). A XXI. század gazdasági világában az informatikához, az internethez kötődő ágazatok mellett egyre inkább az ún. kreatív ágazatok, a kreatív munkahelyek kerülnek előtérbe. Ennek elsődleges oka az lehet, hogy az információs társadalmat napjainkban egyre kevésbé azonosítják az internettel vagy magával az informatikával. A különböző stratégiai dokumentumokban, tervezetekben egyre gyakrabban feltűnnek a „kreatív gazdaság”, a „kreatív ipar” és a „kreatív dolgozók” kifejezések (Mikecz 2008:142).

Az 1. ábrán azonban látható, hogy az EU országaihoz, sőt, az átlagos értékekhez képest is Romániában nagyon alacsony szinten jelenik meg a kulturális foglalkoztatás, az összes tagállamhoz képest itt a legalacsonyabb a mértéke.

1. ábra: A kulturális foglalkoztatási arányok a teljes foglalkoztatási ráta tükrében, 2019

Cultural employment, 2019
(% of total employment)

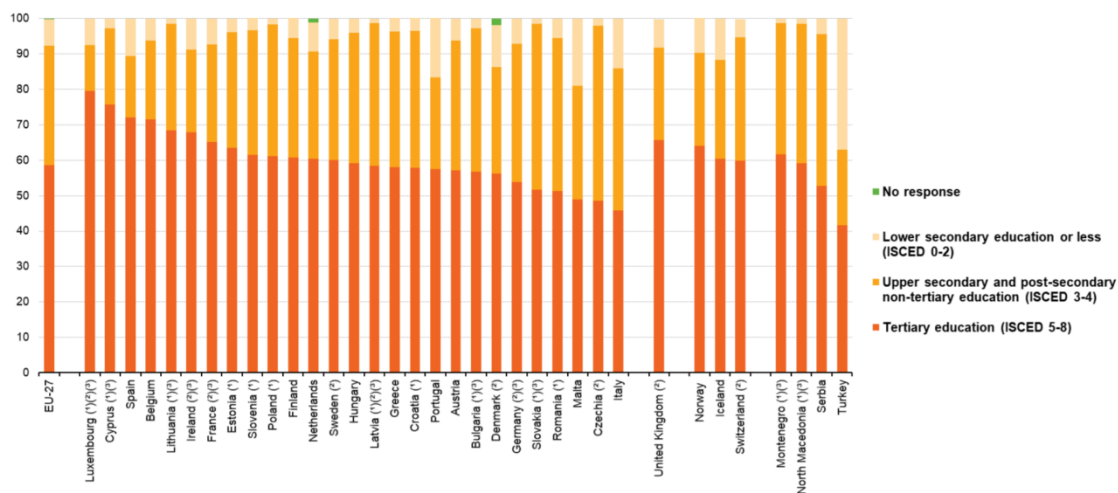
Source: Eurostat (online data code: cult_emp_sex)

eurostat

A foglalkoztatási táblákat tovább bontva tapasztalható, hogy a nők enyhén felülreprezentáltak a kulturális foglalkoztatás területén az összes foglalkoztatási csoporthoz viszonyítva. Ebben az arány pozícióban Románia Horvátországgal mozog együtt a statisztikai adatok tükrében, az EU-27 felső kvadránsának alján helyezkedik el, ami enyhe nőtöbbletet mutat a kultúra területein (Eurostat).

2. ábra: A kulturális foglalkoztatás iskolai végzettség szerinti megoszlása, 2019

Cultural employment, by level of educational attainment, 2019
(% of cultural employment)

(*) Lower secondary education or less: low reliability.
(*) No response: low reliability.
(*) Lower secondary education includes no response.
Source: Eurostat (online data code: cult_emp_edu)

eurostat

A kulturális foglalkoztatottság iskolai végzettség szerinti megoszlásában Románia az EU átlagot jeleníti meg: a legmagasabb arányban a magasabban kvalifikált munkavállalók jelennek meg a kulturális foglalkoztatottak között, az ISCED besorolás szerinti 5-8 szintnek megfelelően; jelentve ez a felsőfokúak vagy szakképesítéssel rendelkezők körének foglalkoztatását az ágazatban (Eurostat).

Az egyéni vállalkozások a kulturális ágazatokban a kulturális ipar kiemelten támogatott munkaformái az EU tagállamokban. Az EU 27 és Nagy Britannia területéhez kapcsolódóan az egyéni vállalkozások aránya a kulturális területeken jóval meghaladja a teljes foglalkoztatási szektorban megjelenő egyéni vállalkozások arányát. Romániában ez az EU tagállamokhoz képest teljesen eltérően alakul. Magyarán szólva szolgálhat erre az a tény is, hogy igen alacsony a kulturális foglalkoztatottak aránya, így az egyéni vállalkozók is alacsonyabb arányban vannak jelen az össz-foglalkoztatáshoz képest (Eurostat).

1.1. Kulturális örökség Romániában

Románia kulturális elemeinek feltérképezéséhez az intézmények és ágazatok bemutatása mellett természetesen hozzátartoznak a nyelv és a kulturális örökségek. A kulturális tevékenységek rendszeréhez kötődően az anyanyelvi kultúra mellett az idegen nyelv vagy nyelvek ismerete az EU tagállamain belül egyre inkább elvárt kulturális ismeret. Románia esetében az EU átlagnál jóval nagyobb arányban nem rendelkeznek az anyanyelv mellett idegennyelv ismerettel a felnőtt lakosok (Eurostat). A nyelvismeret, mint kultúrákövetítő felület mellett tovább haladva Románia kulturális világörökségi helyszínei számottevőek Európán szinten is.

1972. november 16-án született meg a Világ Kulturális és Természeti Örökségének Védelméről szóló UNESCO egyezmény, melyet ez idáig 189 tagország ratifikált. A csatlakozással a részes államok elismerik, hogy az országuk területén található, a Világörökség Jegyzékbe felvett helyek - a nemzeti szuverenitás és tulajdonjog megsértése nélkül - a világörökség részét képezik (Lengyel 2001).

A Kulturális örökség kritériumrendszere 6 kritérium közül ad választási lehetőséget. I. Az ember alkotó géniuszának kimagasló megnyilvánulása. II. Az emberiség kultúrájának fontos állomása – valamely történeti korszak, vagy a világ valamely kulturális régiója tekintetében – az építészet, a technika, a művészetek, vagy a város- és látképtervezés-fejlődés szempontjából. III. Valamely kulturális hagyomány, illetve letűnt vagy máig létező civilizáció egyedülálló, vagy legalábbis kimagasló tanúsága. IV. Valamely épülettípus, építészeti vagy technikai megoldás, vagy tájtípus olyan kimagasló példája, amely az emberiség történelmének jelentős állomásait reprezentálja. V. Valamely tradicionális településtípus vagy földhasználati forma olyan kimagasló példája, amely egy bizonyos kultúrára (vagy bizonyos kultúrákra) jellemző, különösen, ha az a környezet visszafordíthatatlan megváltozása következtében veszélyeztetetté válik. VI. Közvetlenül vagy közvetett módon kapcsolatos olyan eseményekkel vagy élő hagyományokkal, elképzelésekkel, illetve hiedelmekkel, művészeti és irodalmi alkotásokkal, amelyek egyetemes értéket képviselnek (UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség védelméről 2010). Ez utolsó kritériumot a Bizottság csak kivételes esetekben fogadja el a felvétel indokaként.

A felsorolt kulturális kritériumokhoz kapcsolódóan az UNESCO által elismerten a világ kulturális örökségének részét képező építmények a következők Románia jelenlegi területén:

- Erdély erődtemplomos falvai;
- A Horezu-kolostor;
- Észak-moldvai kolostorok;
- Dák erődítmények a Szászvárosi-hegységben;
- Segesvár történelmi központja;
- Máramaros fatemplomai.

A kulturális örökség helyszínek nem csupán nemzetközi vonatkozásban jelentik az emberiség kultúrájának hosszútávú fenntarthatóságát, de a helyi identitás formálásban és megőrzésében is fontos szerepe van (Bozsó – Nagy – Újvári 2021).

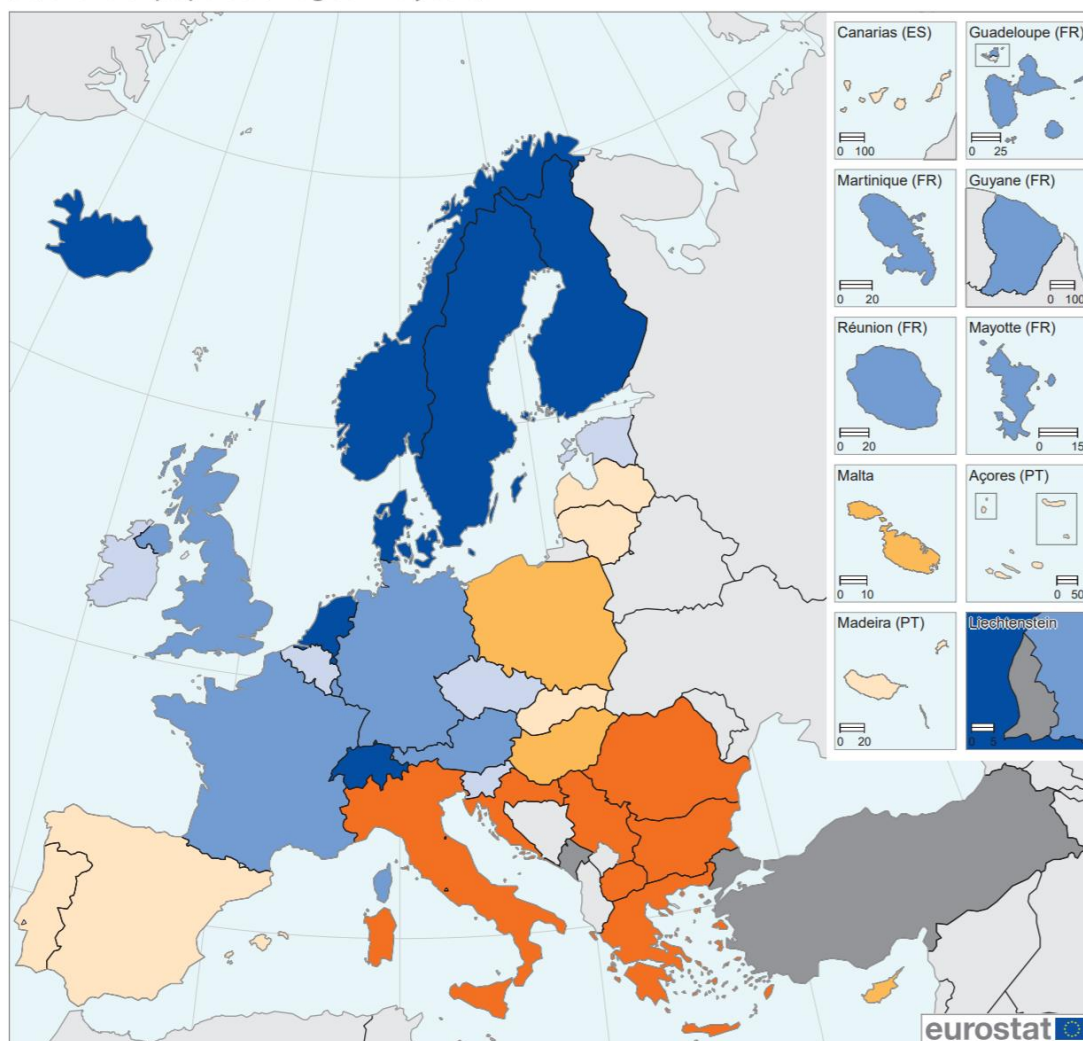
A kulturális örökség helyszínek vizsgálata a lakossági értékskálához kapcsolódóan megmutatta a lakosság kulturális értékek iránti elköteleződését. Az EU 27 átlaggal nagyjából azonos arányban alakul az UNESCO kulturális örökségek fontosságának lakossági önértékelése, amely szerint kiemelten vagy meglehetősen fontos a kulturális világörökség helyszínek jelenléte és gondozása az állam területén (Eurostat).

1.2. Kulturális javak és aktivitás a román lakosság körében

A kultúra szerteágazó elemrendszere bemutatásának részét képezi a kulturális javak lakossági szintű fogyasztásának bemutatása.

3. ábra: Kulturális részvételi arányok az EU tagállamokban az elmúlt 12 hónapban, 2015

Map 6.1: Cultural participation during the previous 12 months, 2015
(%, share of population aged ≥16 years)

(%, share of population aged ≥16 years)

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat – IMAGE, 09/2019

EU-28 = 64

< 48

48 - < 56

56 - < 64

64 - < 72

72 - < 80

≥ 80

Data not available

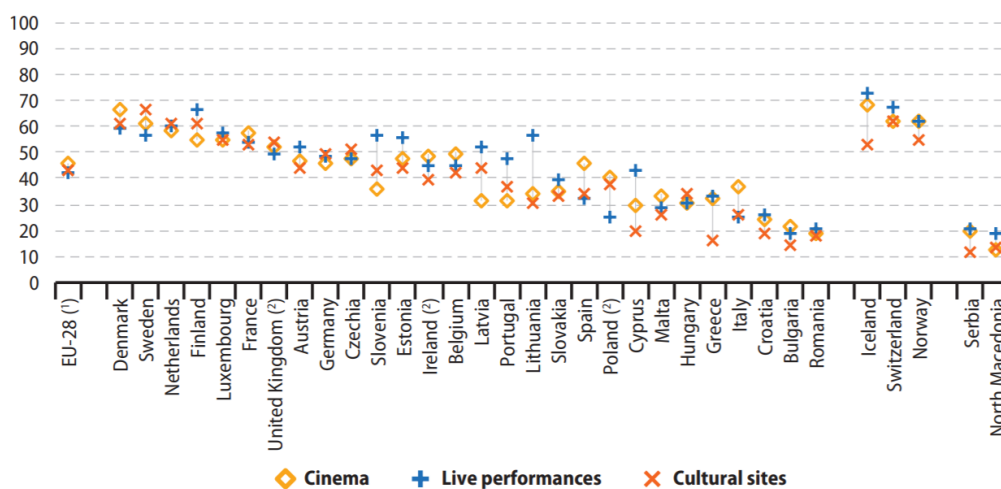
Note: EU-28, estimate. Ireland, Poland and the United Kingdom: low reliability.

Source: Eurostat (online data code: ilc_scp03)

A 3. ábra a lakosság kulturális aktivitását mutatja az összes EU tagállamban 12 hónapos intervallumra vetítve. A térképen plasztikusan látszik, hogy Románia az alacsony lakossági kulturális aktivitási arányú országok közé tartozik, Olaszországhoz, Görögországhoz hasonlóan.

4. ábra: Kulturális aktivitás az elmúlt 12 hónapban, tevékenységi körök szerint, 2015

Figure 6.1: Cultural participation during the previous 12 months, by cultural activity, 2015
(%, share of population aged ≥ 16 years)

Note: ranked on the share of the population aged ≥ 16 years that took part in any form of cultural participation during the previous 12 months.

(1) Estimates.

(2) Low reliability.

Source: Eurostat (online data code: ilc_scp03)

A 4. ábra jellemző kulturális tevékenységi körökre bontja az EU tagállamok aktivitási arányait a mozi, különböző élőszereplős műsorok, illetve a kulturális intézmények látogatása szerint. Románia esetében mindhárom kulturális forma alacsony lakossági részvételi arányokat mutat. A legtöbb tagországhoz hasonlóan Románia esetében is a nagyvárosi környezet kedvez leginkább a kulturális aktivitási formáknak és népességszámmal arányosan csökken az egyes településtípusok szerint az aktivitás mértéke (Eurostat).

1.3. Kulturális szolgáltatások Romániában

A lakosság és kormányzat kulturális ráfordításai nem csupán a költségvetés és az ágazatokban megjelenő fogyasztási mintázatok szintjén jelenik meg, de egy adott ország kultúrához való viszonya az oktatási rendszerben és a nyelvismeret szintjén is megmutatkozik.

5. ábra: A kulturális szolgáltatások kormányzati kiadásai 2012-2017 között az EU 28 tagállamában

Table 9.1: General government expenditure on cultural services, 2012 and 2017

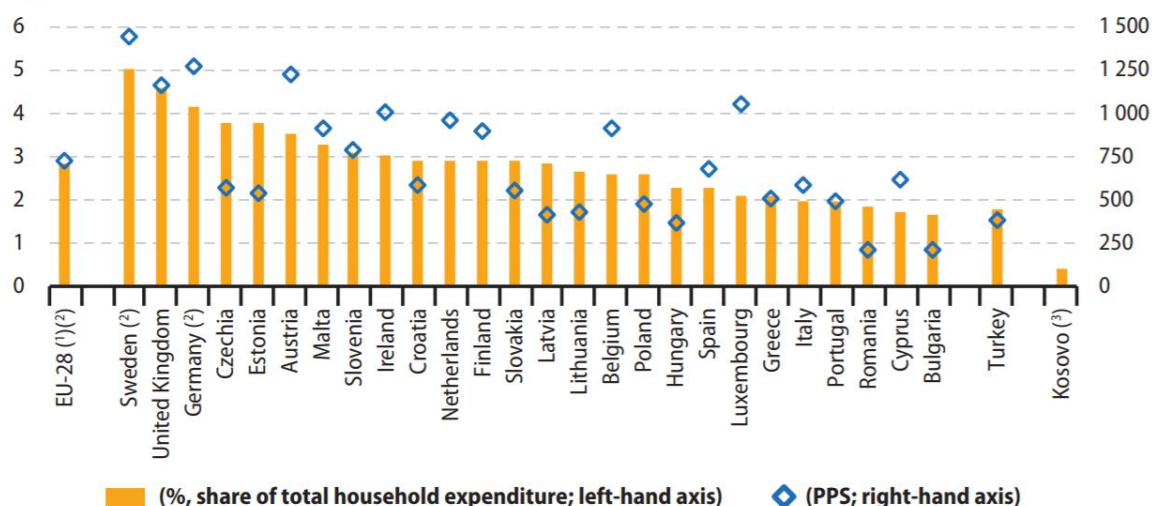
	(million EUR)		(% share of general government expenditure)	
	2012	2017	2012	2017
EU-28	63 628.9	67 256.7	1.0	1.0
Belgium	1 994.3	2 287.5	0.9	1.0
Bulgaria	170.7	289.5	1.2	1.6
Czechia	989.7	1 090.0	1.4	1.5
Denmark	1 741.7	1 923.6	1.2	1.3
Germany	10 511.0	12 430.0	0.9	0.9
Estonia	175.6	242.6	2.5	2.6
Ireland	608.7	616.5	0.8	0.8
Greece	236.0	267.0	0.2	0.3
Spain	4 837.0	5 044.0	1.0	1.1
France	16 067.0	15 430.0	1.3	1.2
Croatia	223.8	353.6	1.1	1.6
Italy	5 364.0	5 262.0	0.7	0.6
Cyprus	59.7	48.8	0.7	0.7
Latvia	240.5	301.7	2.9	3.0
Lithuania	183.9	284.1	1.5	2.0
Luxembourg	215.7	296.6	1.1	1.2
Hungary	686.3	1 515.3	1.4	2.6
Malta	46.2	90.3	1.5	2.2
Netherlands	3 205.0	3 005.0	1.0	1.0
Austria	1 854.1	1 918.5	1.1	1.1
Poland	2 478.6	3 227.2	1.5	1.7
Portugal	488.9	485.7	0.6	0.5
Romania	548.8	651.0	1.1	1.0
Slovenia	286.1	279.0	1.6	1.5
Slovakia	339.8	375.7	1.2	1.1
Finland	1 091.0	1 164.0	1.0	1.0
Sweden	2 376.0	2 403.8	1.1	1.0
United Kingdom	6 609.0	5 973.7	0.7	0.6
Iceland	119.2	220.0	2.4	2.3
Norway	2 187.3	2 304.5	1.3	1.3
Switzerland	2 133.8	2 511.8	1.2	1.2

Source: Eurostat (online data code: gov_10a_exp)

A kulturális fogyasztás és kulturális javak előállítása nem csupán a lakosság oldaláról megjelenő kiadásokat foglalja magában, de a kormányzati szintű kiadásokat is. Románia kormányzati költségvetésének kulturális kiadásai az EU átlag körül mozognak mind a kulturális szolgáltatások mind a média tevékenységek szintjén (5. ábra). Noha euró szinten a kulturális ráfordítások értéke növekedett, az összköltségvetés arányában azonban egy minimális csökkenést mutat.

6. ábra: A háztartási kiadások kulturális szolgáltatásokra és termékekre fordított arányai
2015-ben az EU 28 tagállamában

Figure 8.1: Mean household expenditure on cultural goods and services, 2015

Note: Denmark and France, not available.

⁽¹⁾ Excluding Denmark and France.

⁽²⁾ Estimate.

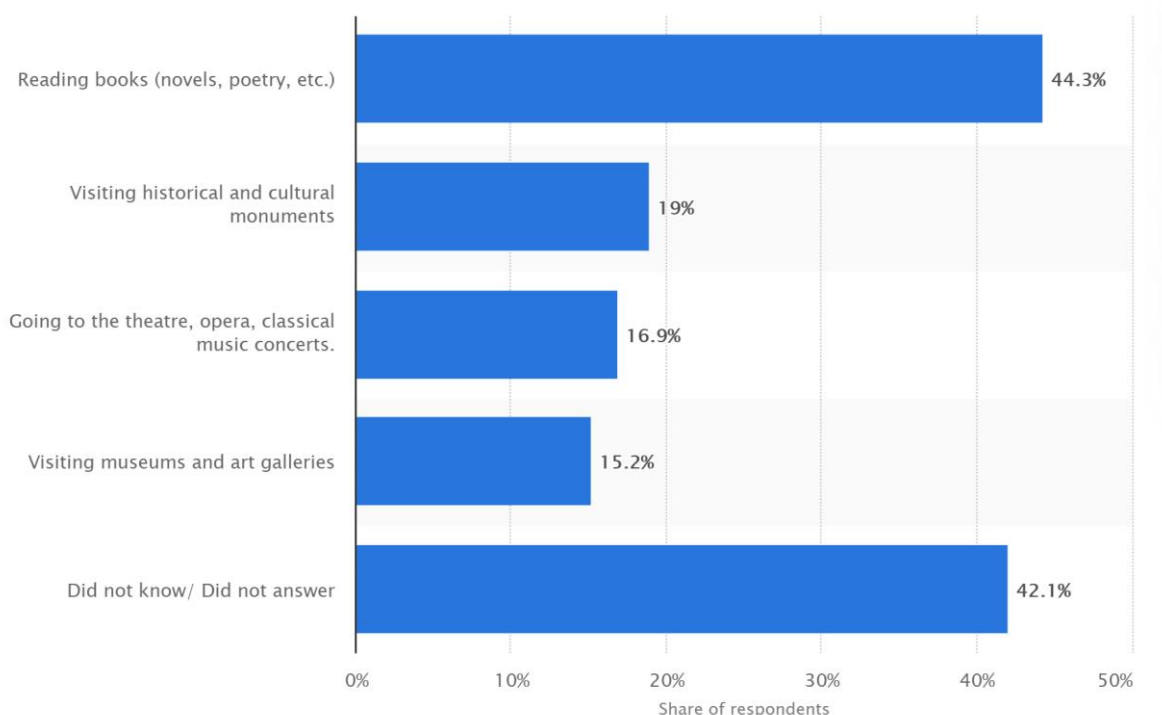
⁽³⁾ This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244/1999 and the ICJ Opinion on the Kosovo declaration of independence. Data in PPS: not available.

Source: Eurostat (online data code: cult_pcs_hbs)

A 6. ábrát szemlélve jól látható, hogy a háztartási kiadások kulturális javakra és szolgáltatásokra fordított erőforrásai Romániát az EU tagállamok alsó kvadránsába sorolják. A kulturális fogyasztás anyagi ráfordítása az EU átlag alatt marad. Az egyes ágazatokra fordított anyagi javak eloszlását vizsgálva az EU tagállamok szintjén, az tapasztalható, hogy Románia esetében a legnagyobb arányú kiadások elsődlegesen a zeneiparhoz illetve másod sorban a közművelődési tevékenységek köréhez kapcsolódnak (múzeumok, könyvtárak, állatkertek).

7. ábra: Az elmúlt egy év során választott lakossági kulturális tevékenységek, Románia, 2019, 18 feletti népesség (Forrás:

<https://www.statista.com/statistics/1100841/cultural-activities-romania/>)

A romániai lakosság kulturális tevékenységeinek körét lebontva az egyes ágazatokhoz kapcsolódó fogyasztási mintákat megfigyelve a 7. ábrán plastikusan látszik, hogy kiemelkedően az olvasási tevékenységek fedik le a lakosság kulturális magatartását, a művészeti galériák és múzeumok látogatása pedig a legszűkebb fogyasztói réteget mozgatja meg.

2. Az erdélyi magyar kulturális tevékenység jellemzői a romániai statisztikák tükrében

A romániai adatok nemzetközi adatbázisban való megjelenésének általános vizsgálatát követően a figyelmünket a továbbiakban a kisebbségi magyar kulturális élet jellemzői felé fordítottuk. Az romániai/erdélyi magyar közművelődési tevékenység helyzetének leírása feltételezi a népesség és etnikum statisztikai adatainak számbavételét. Ennek megfelelően a legutóbbi, 2011-es népszámlálási adatokat alapul véve kirajzolódik, hogy a romániai magyar népesség és anyanyelvi nyelvhasználat milyen arányokat képvisel. Az ország egészére kiterjesztve a magyar lakosság aránya 6,7% volt 2011-ben, míg Erdélyben ez az arány 19,5%. Ezek az adatok referenciapontként szolgáltak a kulturális intézmények és tevékenységek számszerűsített adatainak, arányainak a megítélésében.

Az általános adatokat tovább bontva Erdélyben 475 olyan település van, ahol a lakosság száma meghaladja a 250 főt. Az erdélyi régiókra lebontva az alábbi adatokat nyerjük: Székelyföld –

106, Partium – 129, Közép-Erdély – 110, Dél-Erdély – 60, Bánság – 48, Észak-Erdély – 32. (<http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok>). Az 1. számú táblázatban összefoglaltan látható, hogy miként jelentkezik a magyar lakosság aránya a települések számához viszonyítva. A kulturális élet szempontjából meghatározó, hogy az adott településen milyen arányban él a magyar lakosság. Feltételezéseink szerint a magyar többségi közegben jóval magasabb a kulturális intézmények száma és számottevően gazdagabb a kulturális események szervezésének igénye és lehetősége egyaránt.

1. táblázat: Etnikai térszerkezet Erdélyben (Forrás:
<http://statisztikak.erdelystat.ro/vizualizaciok/erdely-etnikai-terszerkezete/1> alapján
saját szerkesztés)

	túlnyomó magyar többség >75%	magyar többség 50-75%	paritásos kisebbség 35-50%	kisebbség 20-35%	szórvány <20%>250fő	szórványban élő személyek <250 fő
község	118	59	38	73	77	583
város	15	5	5	10	69	37
település összesen	133	64	43	83	146	620

Az etnikai térszerkezet egy másik szempontú elemzésének lehetősége a megyénkénti, illetve a megyék mentén kialakított régiók szem előtt tartásával készített magyar lakossági arány-elemzés volt. Ebben a metszetben az látható, hogy a Székelyföld (Hargita és Kovászna megye) toronymagasan vezet a magyar lakosság arányai tekintetében: 419177 fő (80%). Ezt követi lakosságszámban a Közép-Erdélyi régió: 318528 fő (26%), arányokban pedig a Partium 314914 fő (28%). E két utóbbi régió lakosságszáma nagymértékben közelít egymáshoz. A magyar lakosság legkevésbé reprezentált Dél-Erdélyben – 86685 (5%), Észak-Erdélyben – 49798 (7%) és a Bánságban – 80157 (6%), hiszen mindhárom térségben 10% alatt marad a magyar lakosság aránya) <http://statisztikak.erdelystat.ro/vizualizaciok/erdely-etnikai-terszerkezete/1>). Kérdés, hogy ez a szórványnak minősülő lét miként hat az ott élők kulturális életére.

Ugyanebben a térszerkezeti bontásban felosztásban vizsgáltuk a magyar kulturális intézmények számát, feltételezve, hogy az etnikai térszerkezeti arányokkal korreláló eredményeket találunk ebben a vonatkozásban. Valóban a „rangsor” ugyanaz. Tehát, a legnagyobb magyar lakossági arányt mutató régióban van a legtöbb magyar kultúra megélését biztosító intézmény. Megközelítőleg azonos arányban jelentkeznek ezek Közép-Erdélyben és a Partiumban, és szintén egymáshoz közel álló adatokkal találkozunk a 10% alatti magyar lakosságot mutató régiókban, de itt is mindenütt meghaladja a 120-at a kulturális intézmények száma.

2. táblázat: Romániai magyar kulturális intézmények, valamint magyar kulturális vonatkozású rendezvények: város-, falunap stb. és Magyar Községi Házak Romániában
(Forrás: <https://kulturalis.adatbank.transindex.ro/index.php?a=megye> alapján saját szerkesztés, Bodó, 2016 alapján saját szerkesztés, <https://www.emke.ro/node/57> alapján saját szerkesztés)

Megye	Romániai magyar kulturális intézmények száma	Romániai magyar kulturális intézmények száma regionként	Város- falunap sokadalom, fesztivál	Magyar Községi Házak
Hargita	453	Székelyföld + Bákó megye - 617	Székelyföld - 173	(Székelyföld +) Bákó megye - 1
Kovácsna	160			
Bákó	4			
Beszterce-Naszód	78	Észak-Erdély - 136	Észak-Erdély - 22	Észak-Erdély - 4
Máramaros	58			
Brassó	47	Dél-Erdély - 138	Dél-Erdély - 39	Dél-Erdély - 8
Fehér	21			
Szeben	18			
Hunyad	52			
Kolozs	281	Közép-Erdély - 513	Közép-Erdély - 113	Közép-Erdély - 18
Maros	232			
Szatmár	165	Partium - 415	Partium - 99	Partium - 4
Bihar	175			
Szilágy	75			
Temes	51	Bánság - 122	Bánság - 40	Bánság - 4 + Bukarest 1
Arad	71			
Összesen:	1941	1941	486	40

Ezek a kulturális intézmények az alábbiak mentén szerveződnek intézménytípusokba: múzeum: 55, művelődési otthon: 107, levéltár: 6, közösség és településfejlesztő: 32, könyvtár: 234, komplex: 364, kistérségi társulás: 8, kiadó: 72, képző-, ipar-, művészeti csoport: 72, ismeretterjesztő -honismereti: 174, irodalmi kör: 120, Internetes portál: 11, filmművészeti csoport: 13, EMKE: 14, EKE: 11, elektronikus sajtó: 32, egyéb gyűjtemény: 52, diák/ifjúsági szervezet: 83, cserkészcsapat: 11. (Forrás: <https://kulturalis.adatbank.transindex.ro/index.php?a=keres>). Az eredményekben feszül némi ellentmondás, ugyanis itt összesen 1471 intézményt találtunk a megfelelő besorolásban. Az összintézmények számához viszonyítva 470 intézmény nincs besorolva.

2.1. A romániai magyar kulturális események feltérképezése

Arra vonatkozóan is találtunk adatokat, hogy a kulturális események sorába kategorizálható város-, illetve falunapok, sokadalmak és fesztiválok milyen területszerkezeti eloszlást

képviselnek. Ezekhez a rendezvényekhez kapcsolódik még a Székelyföld Napok (Hargita, Maros, Kovászna megyék együttműködésében több települést érintően). Megjelenítésüket azért is tartjuk fontosnak, mert napjainkban a kultúra fesztiválosodásának jelei egyértelműek. Sok település keretében a város-, illetve falunap teremti meg a keretét a különböző kulturális eseményeknek. A statisztikába csak olyan rendezvények kerültek be, amelyeknek egyértelműen volt kulturális jellege is!

A fenti táblázatot megfigyelve ugyanazokat az arányokat tapasztaltuk, mint a korábbi térszerkezeti adatok mentén, azaz az etnikai arányok egyértelműen és értelemszerűen visszaköszönnek ezekben az adatokban is.

A magyar lakosság alacsonyabb arányait mutató települések életében igen jelentős szerepe van a kulturális élet vonatkozásában a Magyar Községi Háznak is. „Magyar Háznak tekinthető az az épület, mely egy civil szervezetnek vagy valamelyik történelmi magyar egyháznak a tulajdonában van, s melyben kultúrát közvetítő tevékenység folyik magyar nyelven, a szakrális gyülekezeti közösségeknél szélesebb csoportokat is elérni szándékozó művelődési rendszerben. A Magyar Ház fogalom egyértelműen jelzi az intézmény magyar jellegét egy magyar szempontból etnikailag alulképviselt közegben. Ilyen intézmények Romániában ott jöttek létre, ahol magyar közösségünk kisebbségben vagy szórványban él. Az előbbi feltételeket kielégítő intézmény Magyar Háznak tekinthető még akkor is, ha ezt a hivatalos intézményi megnevezésében nem tünteti fel, vagy az épület a működése során nem került be ilyen elnevezéssel a közösségi tudatba.” (Dáné, 2015). A romániai Magyar Házak létrejöttében az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületnek (EMKE) volt jelentős szerepe. A megvalósulás anyagi feltételeit a magyar állam, az RMDSZ, a Kisebbségi Tanács pénzalapjaiból, valamint a történelmi egyházak és a helyi közösségek saját adományaikból teremtették elő. Jelenleg Erdélyben 40 Magyar Községi Ház működik (a térszerkezeti megoszlást szintén a 2. táblázat láttatja), melyeket többnyire különböző egyesületek és alapítványok tartanak fenn és működtetnek.

A kisebbségi magyar kultúra megéléséről tanúskodnak a működő néptáncgyűttesek, ugyanakkor ennek gazdagságát jelzik a fenntartott falumúzeumok, gyűjtemények, emlékházak is. A 3. táblázatban összefoglalóan láttatjuk megyei lebontásban a romániai magyar működő néptáncgyűttesek számát, valamint emlékházak, -szobák, tájházak, falumúzeumok, gyűjtemények, helytörténeti kiállítások és gyűjtemények számát, amelyek magyar vonzatúak (az adatokat a Romániai Magyar Demokrata Szövetség belső adatbázisainak összesítése alapján nyertük, amelyeket Székely István, a szervezet ügyvezető alelnöke bocsátott rendelkezésünkre). Az etnikai térszerkezeti jellemzők ebben a dimenzióban is egyértelműen megmutatkoztak.

3. táblázat: Magyar kulturális tevékenységet igazoló entitások (Forrás: az RMDSZ belső adatbázisa alapján saját szerkesztés)

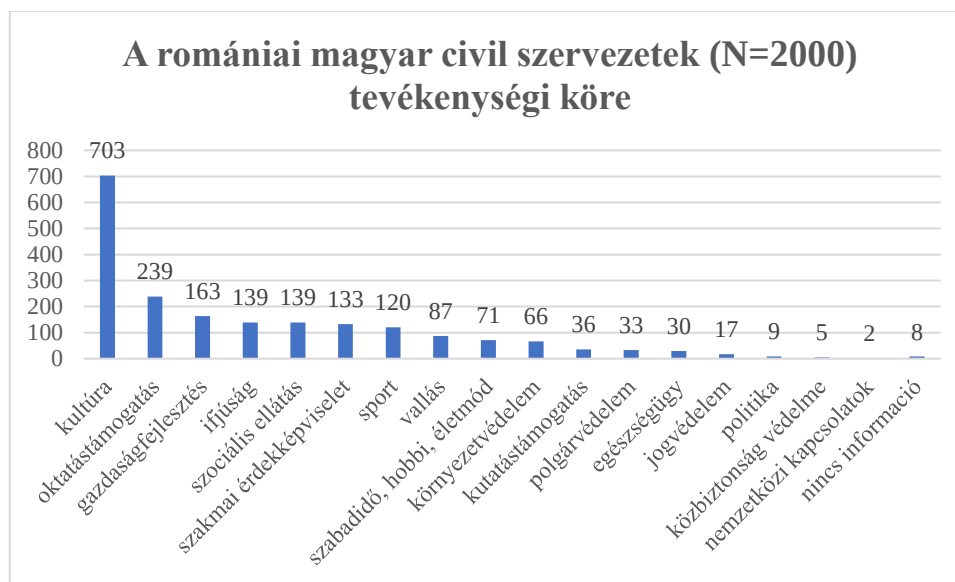
Megye	Emlékházak, -szobák, tájházak, falumúzeumok, gyűjtemények stb. száma	Néptáncgyűttesek száma
Arad	3	7
Bákó	1	1
Beszterce-Naszód	2	5
Bihar	11	20
Brassó	1	8
Fehér	-	12
Hargita	116	73
Hunyad	4	1
Kolozs	24	21
Kovászna	22	29
Máramaros	5	2
Maros	19	54
Szatmár	14	22
Szeben	1	1
Szilágy	9	13
Temes	6	7
Összesen	238	276

2.2. A romániai magyar civilek

A kulturális tevékenységi statisztika készítése során fontos adatnak véltük azoknak a civil szervezeteknek a számba vételét, amelyek kulturális vonatkozásúak. A romániai civil szervezetek merítési bázisából két szempont mentén kellett szűrni ennek érdekében: a szervezet magyar jellege és tevékenységi körének megfelelően. Az adatbázisba bekerült erdélyi magyar civil szervezetek magyar jellegének megállapítására a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatása során az alábbi mutatókat használták. Egyrészt az önmeghatározás, nyelvi megjelenés, illetve a tevékenységi körök alapján határoztuk meg a szervezetek magyar jellegét. Olyan szervezetek kerültek be a jegyzékbe, amelyek teljesen vagy részben magyar nyelvet használnak tevékenységeik során, célkitűzéseikben a magyar identitás valamely szegmensének megerősítését szolgálják. A tevékenységek tartalmában, a célcsoportot illetően, valamint a regionális lefedettséget illetően magyar jellegűeknek sorolhatók be. A szervezetek tevékenységi besorolása a Nonprofit Szervezetek Osztályozási Rendszere nemzetközi ajánlásokon alapuló tevékenységi besorolási rendszer alapján történt. Az osztályozás során a tevékenységek jellemzőit, a tevékenységek célcsoportját, illetve a tevékenységek intézményi háttere került a figyelem középpontjába. A főtevékenységek a következők: kultúra, vallással kapcsolatos tevékenységek, sport; szabadidő, hobbi és életmód, oktatás és oktatástámogatás, kutatás és kutatástámogatás, egészségügy, szociális ellátás, polgárvédelem és tűzoltás, környezetvédelem, településfejlesztés és lakásügy, gazdaságfejlesztés és munkaügy,

jogvédelem, közbiztonság védelme, többcélú adományosztás és nonprofit szövetségek, nemzetközi kapcsolatok, szakmai és gazdasági érdekképviselet, valamint politika.

8. ábra: Az erdélyi magyar civil szervezetek száma a fő tevékenységi terület mentén

Rusu Szidónia, Horváth István, Kormos Katalin, Veress Ilka (2021) szerint az erdélyi magyar civil szféra alapvető jellemzői a különböző szervezetek tevékenységi körének változatosságban és komplexitásában ragadható meg. A szervezetek tevékenységi körének értelmezésében a szolgáltató és expresszív-képviselési funkciójú szervezetek tipológia bizonyult hatékonynak. Az erdélyi magyar civil szervezetek túlnyomó többsége (79,6%) az expresszív-képviselési kategóriába tartozik, csupán egyötödük nyújt valamilyen (többnyire oktatással vagy szociális ellátással kapcsolatos) szolgálatot. A kulturális tevékenységet középpontba állító, művelő civil szervezetek az expresszív-képviselési funkciójú szervezetek körébe sorolhatók. Ezekben az esetekben a szervezet rendszerint a résztvevők közvetlen érdekeit szolgálja, azok érték-elkötelezettségének kifejeződését valósítja meg, tehát ide sorolandóak a kulturális, gazdasági, szakmai, ifjúsági, vallási, környezetvédelmi, politikai-jogvédelmi, szabadidővel és sporttal foglalkozó szervezetek. Amennyiben kimondottan a kulturális civil szervezetek számát és arányát vizsgáljuk, a fenti diagramon szembetűnő, hogy toronymagasan a legjellemzőbb tevékenységi körként határozható meg az erdélyi magyar civil szervezetek sorában. Ez minden bizonnyal magyarázható a kisebbségsszolgálatából eredő identitásmegőrzésre irányuló fokozott odafigyelés igényéből is.

Összegzés

Összegzésképpen elmondható, hogy a kultúra és közművelődés, mint keresőtevékenység-forrás és mint gazdaságélénkítő tevékenység nem fed le jelentős területet Romániában a többi EU tagállamhoz viszonyítva. A nők felülreprezentáltak jelen munkavégzőként ezen a területen. A Covid helyzet Romániában is életrehívta a kulturális fogyasztás online jelenlétét, amelyhez mind a nyelvismeret, mind a háztartások internettel való ellátottsága erős EU középmezőnyt jelentett.

A romániai kulturális és közművelődési alkalmak vizsgálatakor kiemeltük a magyar nyelvű közösségek jelenlétét és szerepét. Látható, hogy különösen a civil szervezeti aktivitás magas a kulturális tevékenységekhez köthetően, és a kultúrához és közművelődéshez kapcsolódó csoportok jelenléte jelentős a térségben, noha szabályozottságuk, finanszírozásuk sok esetben kérdéses.

Felhasznált irodalom:

- Barabási, Tünde – Herczegh, Judit (2021): A romániai (magyar) kulturális fogyasztás és közművelődés jellemzői az EU összesített és országos statisztikai mutatók tükrében. In http://hera.org.hu/wp-content/uploads/2021/05/Barab%C3%A1si_T%C3%BCnde-Herczegh_Judit_41.pdf (2021.12.13)
- Bodó, Barna (2016): Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár
- Bozsó, Renáta – Nagy, Angelika – Újvári, Edit (2021): A regionális, lokális kulturális örökségek és a lokális identitás összefüggései – a helyi értéktárak funkcióinak felmérése a Vajdaságban. In: Kulturális Szemle, 15. szám, elérhető: <https://kulturalisszemle.hu/15-szam/hazai-tudomanyos-muhely/bozso-renata-nagy-angelika-ujvari-edit-regionalis-lokalis-kulturalis-oroksegek-es-lokalis-identitas-osszefuggesei-helyi-ertektarak-funkcioinak-felmerese-vajdasagban> (2021.10.11)
- Dáné, Tibor Kálmán (2015): A Magyar Házak szerepe az identitás megőrzésében és továbbadásában. Művelődés, 2015/3, LXVIII. évfolyam, pp. 34-38.
- Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület: <https://www.emke.ro/node/57> (2021.09.02)
- Erdélystat statisztikai adatok: <http://statisztikak.erdelystat.ro>
- European Commission (2015): Boosting the competitiveness of cultural and creative industries for growth and jobs. Brussels, EC
- Európa Bizottság (2010): Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról. Brüsszel, EB
- Eurostat (2019): Cultural Statistics. Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1cca-ba54-a87e90d6b68b?t=1571393532000> (2021.10.11)
- Juhász, Erika (2017): A kulturális tanulás nemzetközi vonatkozásai. Kulturális Szemle, 7. szám. Elérhető: <https://www.kulturalisszemle.hu/7-szam/nemzetkozi-kitekintes/juhasz-erika-a-kulturalis-tanulas-nemzetkozi-vonatkozasai-2017-09-15> (2021.11.10)
- Kary, József et. al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú

Kft.

- Kiss, Dénes: Romániai magyar kulturális intézmények adatbázisa. Elérhető: <https://kulturalis.adatbank.transindex.ro/index.php?a=keres>
- Kovács, Henrietta (2015): A kreatív ipar meghatározásai, jellemzői és jelentősége. In: Kulturális Szemle, 4. szám, elérhető: <https://www.kulturalisszemle.hu/4-szam/junior-kutatoj-muhely/kovacs-henrietta-a-kreativ-ipar-meghatározasai-jellemzoi-es-jelentosege> (2021.10.11)
- Lengyel, Márton (2001): A turizmus általános elmélete. Budapest, Képzőművészeti Kiadó és Nyomda.
- Mikecz, Dániel (2008): Kreatív ipar: a tehetség haszna. In Információs társadalom, 4. szám, 142-143. p.
- Rusu, Szidónia – Horváth, István – Kormos, Katalin – Veress, Ilka (2021): Civil szervezetek adatbázisa és összeállításának módszertana. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kolozsvár (Institutul pentru Studierea Problemelor Minoritatilor Nationale).
- Ságvári, Bence (2005): A kreatív gazdaság elméletéről. Budapest, ELTE-ITHAKA
- Sava, Justina Alexandra (2021): Participation in cultural activities in Romania. Elérhető: <https://www.statista.com/statistics/1100841/cultural-activities-romania/>
- Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság (2010): UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség védelméről. Elérhető: <http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/egyezmeny.pdf> (2021.10.11)

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Farkas Julianna – Benkei-Kovács Balázs – Hübner Andrea – Vácziné Takács Edit:

A hungarikumtól a helyi értékekig: elméleti alapokra épülő empirikus kutatás Fót, Göd és Vác településeken

Absztrakt: Tanulmányunk egy nagyobb volumenű, a helyi értékekhez kapcsolódó lakossági nézetek és érzelmi viszonyulások vizsgálatának első állomását mutatja be. A területen feltárt elméleti szakirodalom, amely az értékek fogalmának fejlődéstörténetétől kiindulva az örökséginterpretáción, valamint a kultúra és az érzelmek kapcsolatához kötődő elméletalkotók munkásságán át kiterjed a nemzeti értékek rendszerszintű és kutatásokra alapozott bemutatásáig, jól tükrözi az interdiszciplináris téma komplexitását. Olyan területtel foglalkozunk, amely egyszerre összetett és bonyolult, ugyanakkor lokális és személyes. A tanulmány második felében a helyi értékek és a hungarikumok kapcsán elkészült félig-strukturált kvalitatív kutatás bemutatása következik, amelyet három település lakosainak (n=27) bevonásával készítettünk el. A kutatás eredményei alapján megállapíthatjuk, a hungarikum fogalmának szélesebb körű értelmezése még nem terjedt el a lakosság körében, a nemzeti értékek kapcsán megjelenő pozitív érzelmi viszonyulások ellenére sem. Kiemelt eredménynek tartjuk, hogy a lokális értékek kapcsán sajátos települési mintázatokat tártunk fel a különböző értéktípusok kapcsán, összekapcsolódva városi legendákkal és értékfejlesztési javaslatokkal, amelyeket egyéni beállítódások árnyalnak.

Abstract: Our study is presenting the first results of a research project targeting the awareness of inhabitants to local values. Our goal is to explore views and emotions of residents linked to their heritage. The presentation of the literature is based on an interdisciplinary overview. The first part of the study presents theories related to the concept of value, and its development; the interpretation of heritage; the relation between cultural values and emotions of local residents; the propositions and impact of Unesco in this field on local development; and the system and structures of national value's registers, especially in Hungary, called also „hungarikum”. This field of study is complex and sophisticated, and local and personal at the same time. In the second part of the study, we present the results of semi-structured interviews (n=27), registered amongst the inhabitants of 3 middle sized Hungarian cities (Vác, Göd and Fót). We can state based on the analysis of the research results, that the more recent definition of the concept of „hungarikum” is not yet spread in the correct manner between the population, however we can mostly register positives emotions of local inhabitants. We hold for essential result, that we were been able to identify specific patterns related to local values, influenced also by personal attitudes, and these are completed with a list of explored urban legends, and propositions of development for the local value's register

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

1. Az érték fogalmának meghatározása

1.1. A fogalom fejlődéstörténete

Az érték fogalmi meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy az érték az ember és a belső-külső világ viszonyából származik. Hétköznapi értelemben értékes számunkra az, amely fontos, lényeges, amelyben valamilyen prioritás, preferencia, kíváncsóság, elérendő cél nyilvánul meg. (H. Farkas 2006) Az életünkben automatikusan felértékelődnek azok a dolgok is, amelyekből hiányt szenvedünk, és amely állapot arra ösztökél minket, hogy ezt a hiányt megszüntessük.

Pataki Ferenc szerint „Az egyén értékei legmegbízhatóbban a döntéseiben és cselekvéseiben megnyilvánuló preferenciák útján írhatók le.” (Pataki 1995:34) Loránd Ferenc a motiváció oldaláról közelíti meg e kérdést (Loránd 2002), amelyhez hozzákapcsolható a Maslow-féle szükségleti piramis elmélete is, annál is inkább, mert az értékek, akárcsak a szükségletek, szintén hierarchikus rendszert alkotnak.

Bábosik István az „Értékközvetítés napjainkban” című tanulmányában főként Hankiss Elemér kutatásaira hivatkozik, amelyben a szerző vallási alapon osztályozza az értékrendet, majd ezek után megfogalmazza a plurális értékközvetítés lényegét, „amely a kollektív és individuális értékeket egyaránt magában foglalja, és a különféle értékrendek egymásmellettiességét tételezi fel. A neveléstudományi meghatározás szerint az *érték* olyan produktum, amely kettős funkciót tölt be. Egyrészt hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, tehát rendelkezik egy határozott közösségfejlesztő funkcióval; másrészt elősegíti az egyén fejlődését, azaz individuális fejlesztő funkciót is betölt.” (Bábosik 2009)

Varga Károly „Az értékek fénykörében” című monografikus műve a rendszerváltás hatásait és az e hatásokra alapuló értékviselkedéseket vizsgálva megállapítja, hogy pozitív tendencia a fokozódó individualizmus, az önmegvalósítás, kiteljesedés, negatív tendencia viszont az életminőség hajszolása, a hedonizmus. (Varga 2003) Ehhez kapcsolódik Lovas Kiss Antal gondolatmenete is, amelyben a 20-21. század legmeghatározóbb értékképző folyamatának a globalizációt jelöli meg, annak pozitív és negatív hatásaival együtt. (Lovas Kiss 2012) „A globalizáció egyik velejárója, hogy képes felülmúlni a korábbi, bevett hagyományokat. A 21. század elejéről visszatekintve egyre világosabbá válik, hogy a kapitalista világszemléletből és kultúrából való kiábrándultság is jelentősen befolyásolta a globális folyamatokkal való ellenérzéseket.” (Lovas Kiss 2012)

Az egyéni értéken túl vizsgálunk kell a kulturális érték és a társadalmi érték fogalmait és különbségeit is. „A kulturális érték olyan érték az egyének adott körében, amely valamennyi egyén tudatának az alkotórészét képezi, és amelyről valamennyi egyén feltételezi, hogy az adott körben mások tudatának is az alkotórészét képezi, és amelynek közlésére egységesen értelmezett szimbólumrendszer alakult ki.” (Farkas 2007:75)

„A társadalmi érték instrumentális és kulturális érték, tehát az egyének adott körében a szükségletkielégítés társadalmi eszközeinek vagy pozitív feltételeinek általánosított, egymás tudatára is vonatkozó tudati tükröződése, mint az adott körülmények között a legmegfelelőbbnek tartott állapot, képesség vagy viselkedésmód mintája.” (Farkas 2007:77)

1.2. Az értékek, a hagyományok, a kultúra és az érzelmek kapcsolata

A hagyományteremtésben, a kulturális értékekkel történő interakcióban és a hozzá kapcsolódó narratívák kialakulásában egyre inkább felismerik és elismerik az érzelmek szerepét. (Smith és

Campbell 2015) Ma már egyértelmű, hogy a kulturális örökség/értékek megértéséhez fontos az érzelmek működésének feltárása. A kulturális örökségi helyszínek felkeresése ugyanis azt a célt is szolgálja, hogy bizonyos érzelmeket átéljenek az emberek. Az örökségi helyszínek általában biztonságos és jelentőségteljes helyek az emberek szemében, ahol eltöprenghetnek a múlton és a jelenen.

Mesquita és társai (2016) a szakirodalmat áttekintve amellett érvelnek, hogy az érzelmek jelentős része kulturális termék. Általában azokat az érzelmeket éljük át leggyakrabban, amelyek hozzásegítenek, hogy tipikus jó embernek érezhessük magunkat a saját kultúránkban. A társadalmilag elvárt érzelmi élmények átélése a személy jóllétét is növeli. Léteznek olyan negatív érzések is, amelyeket bizonyos témákkal, tárgyakkal, eseményekkel szemben elvárunk egymástól egy kultúrán belül. Ilyen kíváncsító érzelmek lehet például a felháborodás vagy a düh, amikor értékeinket nem tartják tiszteletben.

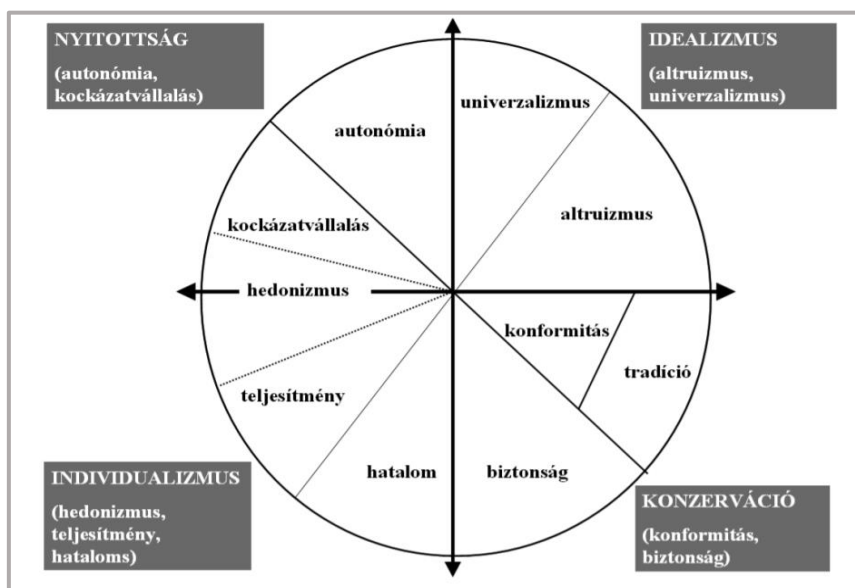
Watson (2016) szerint a kulturális helyszínek, események és a múlt emlékeit őrző tárgyak interakciójában elvárunk egy bizonyos érzelmi hozzáállást. Például a múzeumban ébredő kellemes érzések és pozitív attitűdök segítik a tanulást. A múzeumok leggyakrabban az esztétikai élvezet és a régi idők emberei iránti együttérzést igyekeznek felkelteni.

Nyaupane és Timothy (2009) kutatásából az derült ki, hogy a kulturális örökség ismerete, jelentőségének értékelése és az örökségi helyszín meglátogatása egyaránt befolyásolja a megőrzésével kapcsolatos attitűdöket. A helyszínek felkeresése növeli a kulturális örökséggel kapcsolatos tudatosságot és megőrzésének vágyát.

Az ember számára fontos értékek meghatározzák a céljait és irányítják a viselkedését.

A Schwartz és Sagiv (1995) által leírt tíz érték négy magasabb kategóriába sorolható, és egy körábraként felrajzolható. Két érték annál hasonlóbb, minél közelebb áll az értékkeréken. Az egymással szemben álló értékek egymással ellentétes és sokszor összeegyeztethetetlen viselkedésekkel járnak együtt. Az 1. ábrán látható a 10 érték rendszere.

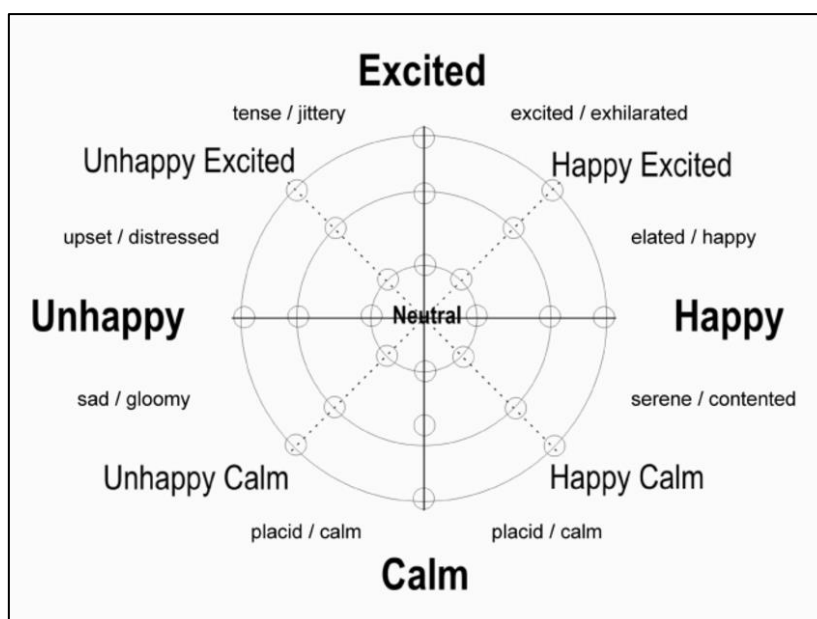
1. ábra: A Schwartz-féle értékrendszer
(Forrás: Schwartz és Sagiv 1995)

Az értékek nem csak a viselkedéssel járnak együtt, hanem az érzelmekkel is. Nelissen és társai (2007) úgy találták, hogy a fontos értékek, és az ezekhez kötődő célok, valamint az érzelmek együtt járnak a hétköznapiakban.

Russell (1980) kétdimenziós alapérzelmi állapot modellje egyszerre veszi figyelembe az érzelmi valencia vagy irányulás (a kellemestől a kellemetlenig) és a kiváltott arousal, azaz intenzitás (a nyugodttól az izgatottig) dimenzióit. A két dimenzió kombinálásával az alapvető érzelmi élmények teljes skálája felrajzolható.

2. ábra: A Russell-féle érzelmi kerék
(Forrás: Desmet és Hekkert 2007)

Shimp és munkatársai (1994) alkották meg a fogyasztói etnocentrizmus fogalmát annak kifejezésére, hogy bizonyos fogyasztók saját hazájuk termékeinek felsőbbrendűségében hisznek. Az attitűdökhöz hasonlóan magukban foglalnak egy gondolati összetevőt (például a külföldi termékek fogyasztása gyengíti a hazai gazdaságot), egy érzelmi hozzáállást (a hazai termékekkel kapcsolatos jó érzések) és egy viselkedési tendenciát (inkább vásárolok hazai terméket). Ilyen értelemben a kulturális termékek fogyasztása az attitűd énvédő funkciójához kapcsolódik (jó állampolgárnak érzi magát a személy), és érték kifejező szerepében a fogyasztott kulturális termékek által mutatja mások felé, hogy milyen értékeket képvisel.

Greenberg, Solomon és Pyszcynski (1997) fogalmazta meg a rettegés kezelési elméletet (terror management theory) annak leírására, hogy identitásunk és motivációink révén hogyan igyekszünk a halálunk tudata által keltett szorongástól megszabadulni, vagy legalábbis csökkenteni azt. A halálfélelem hatására leginkább a hiedelmek védelme és a csoporttal való azonosulás erősödik fel, valamint a romantikus kapcsolatok biztonságot nyújtó szerepe.

Burke és munkatársai (2011) metaelemzése azt mutatja, hogy amikor a halandóságunk tudatosul, általános eltolódás figyelhető meg a konzervativizmus irányába.

Az értékekhez való viszonyban és viselkedésben a pozitív érzéseknek kiemelt szerepe lehet. Fredrickson (1998) lágyművelés (broaden-and-build) elmélete szerint a pozitív érzelmek az alkalmazkodást, a testi-lelki jóllétet szolgálják, mivel kiszélesítik az ember gondolati és cselekvési repertoárját, növelik a figyelem terjedelmét és a kreativitást. Az öröm, a szeretet és

a biztonságérzet felfedezésre csábít, ezzel gyarapítva az intellektuális és társas-közösségi erőforrásainkat.

Azt is figyelembe kell venni, hogy nem is feltétlenül azok a részletek vagy momentumok lesznek a legmeghatározóbbak, amiket a kurátorok vagy interpretátorok annak szánnak. Kiállítások és más helyszínek tervezőinek és működtetőinek figyelembe kell venni a lelki történéseket, és számolni kell az előhívott érzelmekkel, amelyek ráadásul ellentmondásos tartalmakkal kapcsolatban az intellektuális feldolgozáshoz is nélkülözhetetlenek. Sőt, fordítva is igaz: ha nincs érzelmi viszonyulás, beüt az unalom, és nem jut el az információ a látogatóhoz.

Smith (2014) egyik kutatásában két szempont szerint vizsgálta az érzelmeket: *bevonódás (engagement)* és *megerősítés (reinforcement)* szerint. Azt találta, hogy alkalmasint a felületes bevonódás nagyobb teret hagy a kritikai megközelítésnek, mint a túl erős, amely az érzelem hevesége miatt nem teszi lehetővé a kritikus belátást.

A második kulcsszempont a *megerősítés*. Sem magát a szót, sem szinonimáit nem használták az interjúkban, viszont a megkérdezettek gyakran így fogalmaztak. A kiállítások megerősíthetik a látogatót valamely vélekedésében és érzelmi hozzáállásában. Úgy tűnik, ezt az élményt tartják a látogatók a legfontosabbnak Smith kutatása szerint.

1.3. Az örökséginterpretáció

A *heritage interpretation* magyarra fordításáról évek óta szakmai vita folyik. Úgy tűnik, hogy nincs olyan magyar kifejezés, amely lefedné az *interpretáció* szó tartalmát, mivel az *értelmezés* szó tartománya jóval kevesebb, mint az angol fogalomé. Német nyelvterületen *informelle Bildung* az elfogadott megnevezés, de magyarul az *informális tanulás* is szűkebb sávú asszociációkat hordoz, mint a német kifejezés. (Wohlers 2015)

Egyszerűen megfogalmazva, az örökség interpretáció olyan szakemberek és/vagy közösségek által végzett tevékenység, amely kulturális és természeti örökségek bemutatásáról, értelmezéséről, de az azokra adott reakciókról, a felmerülő ellentmondások feloldásáról és a lehetséges narratívák megismeréséről is szól.

Az interpretatív szemléletű értékközvetítés feladata Steve van Matre *Interpretive Design and The Dance of Experience* című könyve (2009) szerint feltáró értelmezés, amely olyan élményekhez segít hozzá, amelyek révén a látogató érzékenyebbé válik a helyszín értékei iránt, és így jobban megbecsülheti azokat. (van Matre 2009)

Az lenne az ideális, ha örökségi helyszíneken a helyi közösségek szava kihagyhatatlan része lenne az interpretációnak az ott lakók kétségeivel, fenntartásaival, vitáival, kijózanító magyarázataikkal vagy akár vicceikkel szemben a jól bevált tényszerűsége („facticity” Raffoul and Nelson 2009) épülő szokással. Tulajdonképpen ezt nevezi Bagnall „érzelmi autenticitásnak” (*emotional authenticity*). (Bangall 2003)

A World Heritage Convention (UNESCO World Heritage Centre 2015) és az Operational Guideline (Intergovernmental Committee 2013) leszögezi, hogy a kulturális és természeti örökséget meg kell határozni, meg kell védeni, meg kell őrizni, valamint át kell adni és be kell mutatni (*presentation*) a jövő generációinak. Silbermann szerint (2015) a szöveg egyáltalán nem részletezi, hogy mit értünk bemutatás alatt, vagyis mintegy adottnak veszi, hogy ami valahol ott van, azt csak be kell mutatni. Mi tehát a bemutatás és az interpretáció közti különbség?

Az ICOMOS 2008 Charterjében a bemutatás (*presentation*) szó az értelmezendő tartalom alaposan megtervezett megmutatását jelenti, amely az információ elsajátítását fizikai hozzáférés és infrastruktúra segítségével teszi elérhetővé. (ICIP 2008) Ebben az értelmezésben a tartalom ugyanolyan fontos, mint az interpretációs művelet milyensége, azonban ez az

értelmezés is egyirányú mozgást feltételez, amelyben a tények és tartalmak átadása a kulcsmotívum. A cél ez esetben az, hogy a látogató pontosan megértse az interpretált tartalmat. Kérdés persze, hogy létezik-e egy tartalom, egy igazság, egy történet és egy azonosulás.

Manapság már széles körben elfogadott, hogy az interpretáció nem lehet top-down művelet, hiszen a legtöbb esetben a probléma maga éppen az, hogy ellentmondó vélemények léteznek egymással párhuzamosan abban a tekintetben, hogy MI az örökség, amiről beszélünk, valamint, hogy HOGYAN és KINEK fontos. (Silvermann and Ruggles 2007)

Kutatásunkban ilyen probléma például a váci múmiák kérdése: a múmiákat lehet kiállítási múzeumi tárgyként kezelni, de azok, akiknek a felmenőiről van szó, esetleg holttestként tekinthetnek rájuk, akiknek (amiknek) a sírban a helye, vagyis kegyeleti kérdés mentén súlyosan különböző értelmezések merülhetnek fel ugyanazzal a közös örökséggel kapcsolatban.

A közösségek szerepe éppen abban van, hogy a mások által felállított feltételezések hiányosságait és a kimondatlan tartalmakat megtalálja, és megmutasson olyan fontos részleteket, amelyet mások kihagytak vagy nem vettek figyelembe. (Silvermann 2015)

A közösségek szerepével megérkezünk az interpretáció érzelmi vetületéhez, hiszen a helyi lakosok viszonyulása a jelenben vagy történelmi vetületben (ami a felmenők tekintetében családtörténet és nem történelem) mindig érzelmileg színezett, soha nem tudományosan semleges.

A látogatókutatás izgalmas területe az örökség interpretációnak. Téves azt gondolni, hogy a látogatók száma mindent elmond arról, hogy mennyire szükséges, fontos ill. gazdaságos az adott helyszín vagy jelenség működtetése. Ha közelebbről megvizsgáljuk, a látogatók gyakran nem úgy mozognak és viselkednek a kiállítási térben, a vadsparkban, a történelmi tájon vagy a hagyományőrző fesztiválon, ahogy elképzeljük, vagy ahogy szeretnénk. A mai látogatóknak legtöbbször a szövegekkel gyűlik meg a baja. Egyre inkább számolnunk kell a funkcionális diszlexiával: az emberek nem szívesen olvasnak el hosszú szakmai leírásokat, akármennyire érdekesek is. Egyre több helyen fejlesztenek ki látogatómegfigyelő applikációkat. Az *eye-tracking* módszerrel azt tudjuk vizsgálni, hogy mely pontokra néznek a látogatók, hova néznek legtöbbször, így könnyen meg tudjuk határozni a bejárt helyszín kiemelt pontjait.

Noha a kulturális emlékezettel kapcsolatos történettudományi, irodalomtudományi, művészettörténeti, kultúrantropológiai diskurzus más csatornákon zajlik, mint az örökség interpretáció, azt gondolom, hogy az elméleti alapja végeredményben ugyanott keresendő. A témát manapság Jan Assmannhoz kötjük, főleg az 1992-ben megjelent *Das Kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* c. műve okán. Assmann valójában újra felvetette, kidolgozta és továbbfejlesztette az Auschwitzban meghalt Maurice Halbwachs *La Topographie Légendaire des Evangiles en Terre Sainte* c. művének alapvetéseit, amely végül 1951-ben jelent meg.

Halbwachs sokáig elfeledett központi tétele az, hogy az emlékezet társadalmilag meghatározott, a történelem konstrukció, amelyet bizonyos társadalmi vagy hatalmi csoportok fenntartanak. Kiemelnek bizonyos dolgokat, és az ünnepek vagy akár a történelemoktatás keretén belül megerősítenek, igazságként és tényként kezelnek, más eseményeket vagy hagyományokat pedig hagynak enyészetté válni, vagy tudatosan segítenek elfelejteni. A kulturális emlékezet tudományának egyik fő kérdése az, hogy mit nem szabad elfelejtenünk. (Assmann 1991:30) Az ember arra emlékszik, amit a *kollektív emlékezet* keretein belül adekvátan el tud helyezni, és érteni vél. Az fog feledésbe merülni, aminek az éppen adott jelenben nincsenek vonatkozási keretei.

Az örökség interpretáció különféle emlékezeteket kíván megszólítani mind a helyi közösségek oldaláról, mind látogatói oldalról. Így olyan történetek lendülhetnek játékba, amelyek

egymással konfliktusban vannak, vagyis az interpretáció társadalmi megbékéléseket is szolgál, és mint ilyen a társadalmi fenntarthatóság szempontjából is óriási szerepe van.

1.4. A Világörökség Egyezmény szerepe és hatása az értékfeltárásban

Az UNESCO Világörökség Egyezmény (Párizs, 1972) célja az emberiség kiemelkedő értékkel bíró kulturális és természeti örökségének megőrzése. Magyarország 1985-ben írta alá ezt az egyezményt, amivel vállalta, hogy a területén fekvő világörökségi helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára is. Az örökségvédelem spektruma a következő évtizedekben a kulturális örökségvédelemmel bővült, így 2003-ban Párizsban megszületett „A Szellemi kulturális örökség megőrzéséről” szóló egyezmény, amelynek célja az élő közösségi gyakorlatok megőrzése, a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyiasult és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökségelemek védelme. Magyarország a „2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről” törvénnyel ratifikálta az egyezményt.

Az egyezmény céljai:

- a szellemi kulturális örökség védelme;
- az érintett közösségek, csoportok és egyének szellemi kulturális örökségének tiszteletben tartásának biztosítása;
- helyi, nemzeti és nemzetközi szinten felhívni a figyelmet az immateriális kulturális örökség fontosságára és annak kölcsönös megbecsülésének biztosítására;
- nemzetközi együttműködés és segítségnyújtás biztosítása. (2006. évi XXXVIII. törvény 1. cikk)

Az egyezmény 15. cikke pedig rendelkezik arról, hogy az aláíró államok törekednek arra, hogy az örökségvédelemben a legszélesebb körben bevonják a közösségeket, csoportokat és egyéneket, illetve a kulturális örökség létrehozásában, megőrzésében és kezelésében biztosítják az aktív részvételt. Magyarország ennek a két nemzetközi direktívának a mentén megalkotta a hungarikum fogalmát, amelyet 2012-ben törvénybe is foglalt. Három évvel később a külhoni értékgyűjtés is bekerült a törvénybe. A magyar szabályozásban két jól elkülöníthető fogalom jelenik meg. Az egyik a nemzeti érték, ami az UNESCO direktívákat követő meghatározás. Erre épül a másik, a hungarikum gyűjtőfogalma, ami a nemzeti értékek közül kiemel olyanokat, amelyek „a magyarság csúcsteljesítménye” jelzővel illethetők. (2012. évi XXX. törvény) A nemzeti értékek azonosítása és rendszerezése az UNESCO iránymutatását követi, így más aláíró országban is hasonló módszertan alapján és struktúrában működik az értékek kezelése. (UNESCO Útmutató 2017)

Leena Marsio (2014) összehasonlító tanulmányában viszont rámutatott arra, hogy eltérések is mutatkoznak abban, hogy a különböző országok hogyan értelmezik az egyezményt nemzeti szinten. A vizsgált országok többségében (Horvátország, Franciaország, Belgium, Olaszország) a kultúráért felelős minisztérium felel az egyezmény végrehajtásáért. Olaszországban és Franciaországban a kérdéses minisztériumok mind a kultúrát, mind az idegenforgalmat irányítják. Észtországban, Lettországon és Litvániában az egyezmény végrehajtásáért a minisztériumok alatt működő folklórintézetek a felelősek, Ausztriában pedig az egyezmény végrehajtásának felelősségével az Osztrák UNESCO Bizottságot ruházták fel. A felelős szervezet befolyásolja, hogy milyen tényezőket hangsúlyoznak helyi szinten a végrehajtás során. Néprajzi intézményi vezetéssel a hagyományos elemekre, míg művészeti intézményi felelőssel akár több

művészeti formára is összpontosíthatnak. Amennyiben a kultúra és az idegenforgalom egy minisztériumhoz tartoznak, a gazdasági hatások és a kereskedelem is hangsúlyossá válhatnak, akár más értékek rovására. A legfontosabb eltérés a nemzeti értéktárak felállítását illetően az, hogy csak szakmai csoport jelölhet, vagy – az UNESCO direktíva szellemiségét hűen követve – bárki számára elérhető a javaslattétel. (Marsio 2014)

2. Az értékfeltárás jogszabályi háttere hazánkban és a Nemzeti Értékpiramis

2.1. A magyar értéktárak rendszere

A Világörökség Programot a Világ kulturális és természeti örökségének megóvását célzó egyezmény (*Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage*) név alatt 1972. november 16-án alapították. A program célja az emberiség kulturális és természeti örökségének védelme, azok nyilvántartásba vétele. (Farkas 2019)

A Világörökség címet hosszas előkészítés után először 1978-ban osztották ki, ekkor 12 helyszín kapta meg a kitüntető címet. Magyarország 1985-ben csatlakozott az egyezményhez, és magyar helyszín először 1987-ben került a listára, Hollókő, valamint a budapesti Duna-part és a Várnegyed révén. (Farkas 2019)

Magyarországon a Világörökség Programot a Világ kulturális és természeti örökségének megóvását célzó egyezmény végrehajtása érdekében megalkották a 2011. évi LXXVII. törvényt a világörökségről, amely jelentős mértékben hozzájárult a nemzeti értékek védelméhez. (Farkas 2019)

Hazánkban a 2012. évi XXX. törvény a „Magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról” (Hungarikum törvény) fektette le az értékfeltárás folyamatának jogszabályi alapjait. A törvény megalkotását a 77/2008-as országgyűlési határozat készítette elő, amelyben már rögzítették a magyar értékeknek a sajátos tulajdonságait és ennek érdekében létrejött egy Hungarikum Munkacsoport a parlamentben is. (Farkas 2019)

A nemzeti értékek, a szellemi, tárgyi, természeti és kulturális örökség megóvását, megőrzését természetesen már az Alaptörvény is szorgalmazta.

A 2012.évi XXX. törvény a preambulumban így fogalmaz:

„Az Országgyűlés Magyarország Alaptörvényének P) cikke alapján a magyar nemzet egységétől vezérelve megállapítja, hogy

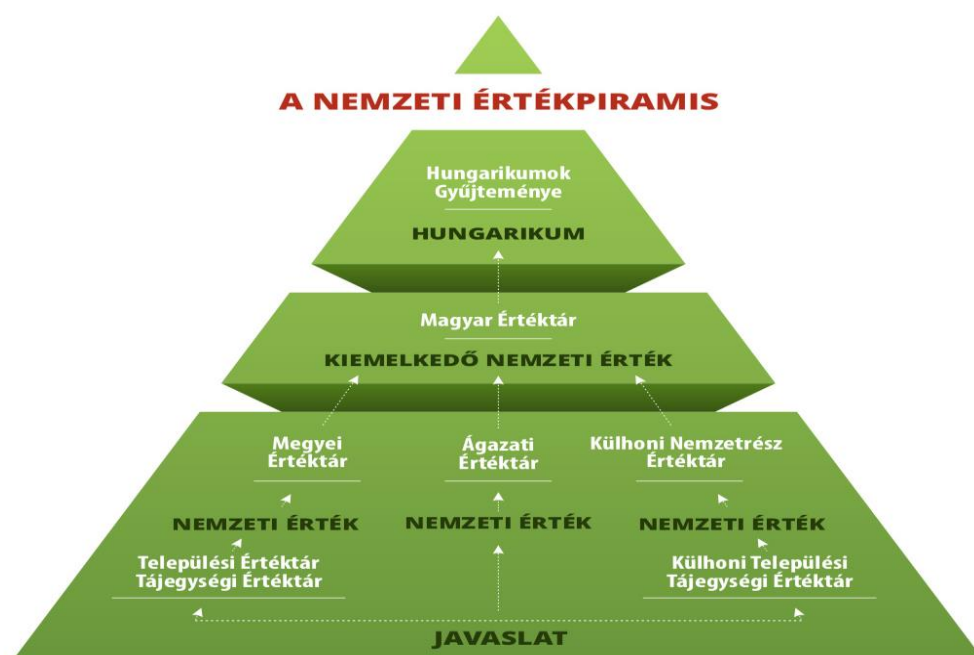
- a) a magyar nemzeti értékek, köztük a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek;
- b) az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell;
- c) örökségünket, a magyar kultúra évezredes értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni;
- d) a nemzeti értékeink védelme hozzájárul a nemzeti azonosság-tudat kialakulásához és megszilárdításához;
- e) nemzeti értékeink széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése nyelvi, szellemi, kulturális, gazdasági teljesítményünk, természeti és épített értékeink elismertetése, valamint a nemzeti arculat erősítése egyaránt kiemelkedő jelentőségű.

Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy a nemzeti értékeket az egyetemes értékek részének tekinti, amely értékek a magyarság múltjának, jelenének és jövőjének dinamikus fejlődő tárháza, az értékalapú nemzeti összefogás alapja. A nemzeti értékek tárházát gazdagítják a magyarországi együtt élő népek, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségek és az országhatáron túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei.” (2012.évi XXX. törvény preambuluma)

A törvény az értékeket a Nemzeti Értékpiramisba rendezi el, amelynek alapja, hogy bárki tehet javaslatot, felterjeszthet értéket a Települési, a Tájegységi, valamint a Külhoni Települési és Tájegységi Értéktárba. A Települési Értéktár létrehozásának joga az adott települési önkormányzaté, a Tájegységi Értéktáré pedig több szomszédos települési önkormányzaté. (Nótári 2014) (Az értékek beazonosítása nemcsak hazánk területére korlátozódik, hanem az egész Kárpát-medencére vonatkozik.) A Magyar Értéktár a települési, tájegységi, a megyei, az ágazati, illetve a külhoni közösségek értéktárainak összesítő gyűjteménye, amelynek összeállítása a Hungarikum Bizottság feladata. (Nótári 2014)

A nemzeti értéktárba való felvételhez a javaslatokat a honlapon található adatlap beküldésével lehet kezdeményezni. A törvény definiálja a terület kulcsfogalmait: Nemzeti Értékként tartjuk számon „a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.” (2012.évi XXX. tv., Értelmező rendelkezések, „m” pont)

3. ábra: A nemzeti Értékpiramis
(Forrás: <http://www.hungarikum.hu> olvasva: 01.15.)

Kiemelkedő Nemzeti Értéknek a jogszabály alapján olyan nemzeti értéket nevezünk, „amely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon,

továbbá hozzájárul új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez.” (2012.évi XXX. törvény, 1. rész, 1. Értelmező rendelkezések, „f” pont). A törvény ugyanitt definiálja a hungarikum fogalmát gyűjtőfogalomként, „amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye.” (Értelmező rendelkezések, „c” pont)

Jelenleg a Magyar Nemzeti Értéktárban közel 70 hungarikumot tartanak számon (Lásd 1. számú táblázat), amelyek túlnyomó része az agrár- és élelmiszergazdaság és a kulturális örökség területén kerültek regisztrálásra.

1. számú táblázat: Hungarikumok aktuális száma országos szinten
(Forrás: <http://www.hungarikum.hu> olvasva: 02.20.)

Hungarikumok kategóriái	
Agrár- és élelmiszergazdaság	25
Egészség és életmód	5
Épített környezet	1
Ipari és műszaki megoldások	3
Kulturális örökség	31
Sport	2
Természeti környezet	3
Turizmus és vendéglátás	6
Összes hungarikum	66

Kis Krisztián és Pesti Kitti arra a jelenségre hívják fel a figyelmet, hogy a globalizációnak milyen hatásai vannak/lehetnek a helyi, lokális erőforrások és sajátosságok értékelésére. „Megítélésünk szerint a hungarikum tanúsító védjegy alkalmas lehet arra, hogy kifejezze adott termékek/értékek szoros kötődését a helyhez, helyekhez, térségekhez (előállítás, keletkezés, létezés helyszíne) és az adott termékre/értékre vonatkozó speciális tulajdonságokat, ilyen módon e termékek és értékek egyediségét, megkülönböztetve azokat a konkurenciától. Ezáltal a hungarikumok hathatósan járulhatnak hozzá a sikeres lokalizáció folyamatához.” (Kis-Pesti 2015:10)

A szerzőpáros a lokalizációt (vagy relokalizációt) egyfajta sajátos, a globalizáció elleni „védekezési mechanizmusként” mutatja be, amelynek eredményeképpen ugyanakkor mind lokálisan, mind globálisan megerősödik a helyi értékek szerepe, valamint az adott közösség identitástudata. A globalizáció végső soron tehát egyszerre veszély és lehetőség, attól függően, hogy a közösség mit képes kihozni belőle, mennyire sarkallja a saját, helyi értékeinek felfedezésére, és hogyan képes ezt sikeresen megjeleníteni a globális palettán. Ez csak egy átfogó stratégia részeként lehetséges, amelyben nagy szerepet kap a tudatos és célzott marketingpolitika.

Természetesen nemcsak Magyarország, hanem a legtöbb nemzet is gyűjti a rá jellemző, az önazonosságát igazoló patriotikumokat, „ennek megfelelően az egyes népek, országok tekintetében beszélhetünk például polonikumról, germanikumról, italikumról, frankofonikumról, anglikumról.” (Péli-Némediné 2015:550)

2.2. Az értéktárak empirikus vizsgálatai hazánkban

A 2012. évben elfogadott *Hungarikum törvény* katalizálta az elmúlt évtized második felében az értéktárak empirikus vizsgálatát. A megindult kutatások tudományos szempontból rendkívül heterogének, köszönhetően a nemzeti értékek tematikus sokféleségének is. A téma multidiszciplináris jellegét indikátorként azon folyóiratok számbavétele is jelzi (*Kulturális Szemle; Szín Közösségi Művelődés; Tér és Társadalom; Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, Hermann Ottó Intézet Gazdálkodás-Agrárökonómiai tudományos folyóirat*), amelyek különböző nézőpontból (közművelődés, gazdaság- és vidékfejlesztés, szociológia) publikálnak a terület vonatkozásában. Emellett az ismeretterjesztés jegyében számos helyi érdekeltségű, lokálpatrióta sajtóorgánium is publikál rendszeresen híreket a helyi értékekről országszerte (például a *Budapest, a Helyem, házam, palotám* – rákospalotai helytörténeti folyóirat, a *Veszprémi Szemle, a Jászsági Évkönyv, a Fóti Hírnök* vagy a *Gödi Almanach*). A terület érdekessége, hogy kevés az azon koherens kutatási témák száma, amely kapcsán egyszerre beszélhetünk a sport-, az agrár- vagy az építészeti területen elért és számontartott eredményekről-értékekről: mindezt a sokszínűséget a nemzeti értékpiramis ernyőfogalma kovácsolja egybe, amelyhez tartozó elemek ápolása és az emberek mindennapjaiban való aktív megjelenítése a közművelődés egyik kiemelt feladata is egyben. (Farkas 2019)

A hungarikumok között a legnépszerűbb empirikus vizsgálati témák közé tartozik az agrár- és élelmiszertudományi terület, illetve az ott előállított termékek imázsának és hatásának vizsgálata. (Nótári 2014, Kis-Pesti 2015, Káposzta-Ritter-Kassai 2015) Péli-Némediné-Tóth (2015) kutatása is kihangsúlyozza, hogy a hungarikumok kutatása esetében túlnyomó többségben vannak az agrárium termékeit vizsgáló elemzések, amelyeket részben a földművelésügyi szaktárca hív életre. Bár hazánkban nem korlátozódik az agrár- és élelmiszeripari termékekre a hungarikum fogalma, közöttük jelentős, 32 %-os arányt képviseltek a területről származó produktumok, a teljes Nemzeti Értéktárban pedig 59 % volt a mezőgazdasági és élelmiszeripari produktumok aránya 2015-ben. A kutatócsoport empirikus vizsgálatában a hungarikumok ismertségét kutatta 600 fő hazai és a hazánkban tanuló felsőoktatási hallgató körében. A kérdőíves lekérdezés témái között szerepelt a hungarikumok ismertsége; a hungarikum definíció percepciójának vizsgálata a célcsoport körében (Mit gondolnak hungarikumnak?); három magyar érték felsorolása. A nyitott kérdésekre érkezett feleletek összegzéseinek eredményei esetében az tapasztalható, hogy legtöbbjük az agrárium területéről „érkezett”, néhány a kulturális örökség része, illetve olyan magyar sajátosságok is megnevezésre kerültek, amelyek nem részei jelenleg az értéktáraknak (Balaton, Túró Rudi).

Kis-Pesti (2015) vizsgálata egyetlen város (Szeged) környékének jellegzetes élelmiszeripari termékeit veszi górcső alá. A szegedi egyetemisták körében végzett kérdőíves kutatás során az eredményekből kiderül, hogy a helyi hungarikumok ismertsége a hallgatók körében hiányos. Hasonlóan Péli és Némediné kutatásához az tapasztalható, hogy az egyetemisták percepciójában olyan elemek is hungarikumnak számítanak, amelyek valójában nem azok (2015. évi állapot: Túró Rudi és Erős Pista). A másik fontos tényező, amely a célcsoportválasztás sajátosságából fakad, hogy a minőség mellett az ár meghatározza fogyasztási hajlandóságukat. A terület kutatásához hozzájárulnak a település- és városfejlesztést szolgáló elemzések és tanulmányok is. Egy-egy új fejlesztés kapcsán gyakran emelik ki a megvalósult építészeti projektek közösségformáló hatását is, mint például az átadott Budafoki piac épülete kapcsán. (Somogyi 2016) Kuczkó (2016) rövid tanulmánya a 15. kerületi, rákospalotai helytörténeti folyóiratban szintén egy helyi értéként számontartott épületegyüttest mutat be, feltárva a lánynevelő- és javító intézet múltját és feladatait, építészeti, kulturális és oktatási jelentőségét.

A közművelődés területén számos jelentős kísérlet történt az értéktárak munkájának előmozdítására. A fejlesztő tevékenységet a Nemzeti Művelődési Intézet szakmai konferenciákkal és kiadványokkal is próbálja előmozdítani. (Kárpáti 2018) A Lakitelek Népfőiskolán például 2018. március 23-25. között szakmai konferenciát szerveztek „Minden értéknek legyen közössége!” címmel. A szakmai rendezvényen tartott előadások anyagából egy jó gyakorlatok gyűjteményét tartalmazó kötet is megjelent, amelyben megyénként 2-3 település mutatta be önmagát és a helyi szinten működő értékörző és -feltáró jó gyakorlataikat. A *Szín Közösségi Művelődés* folyóirat, amely a gyakorló közművelődési szakemberek szakmai orgánusaként jelenik meg, szintén részt vesz a helyi értéktárak fejlesztésével kapcsolatos hírek és a szakmai közönség számára azok eredményeinek megosztásával, rendszeresen jelentetve meg rövidebb terjedelmű szakcikkek a témában, rendszerint valamilyen korszerű, innovatív aspektussal. (Máté 2013, Hajnal 2018) Máté (2013) az értéktári gyűjtésekkel kapcsolatos munka megindulásakor egy mintaprojektet tár fel személyes aspektusból, a Nógrád megyei Szurdokpüspökből. Hajnal (2018) az első vajdasági értéktárat mutatja be, amely Gombor és Bogoján települések összefogásával született meg.

Az értéktár bizottságok munkáját bemutató tanulmányok, amelyek egy település összes értékét közreadják, illetve betekintést engednek a fejlesztési folyamatokba, a ritkábbak közé tartoznak. Ezek közül érdemes kiemelni Perlaki (2018) tanulmányát, aki nem csupán betekintést enged láttatni Veszprémben, a már összegyűjtött 35 helyi értéket tartalmazó listába, hanem betekintést biztosít a települési értékek és a megyei értéktárba való átkerülés mechanizmusára is, illetve ennek bizonyos tekintetben nehézségeire.

A fentiekben áttekintett tanulmányok kapcsán elmondható, hogy az értéktárak kapcsán leggyakoribbak a leíró jellegű publikációk (gyűjtések, jó gyakorlatok, egyes értékek bemutatása), az empirikus kutatások, amelyek ritkábbak, elsősorban az agrárium produktumaihoz kötődnek, kutatómódszertani szempontból ezek a vizsgálatok jellemzően kevésbé transzparenssek (kivéve Péli-Némediné 2015 és Kis-Pesti 2015), alapvető kérdéseket boncolgatnak a terület elsőkörös vizsgálati anyagaiként, amelyek feltárt eredményeiket leíró statisztikák és rangsorok formájában jelenítik meg.

3. A három vizsgált város (Fót, Göd, Vác) sajátosságai

3.1. A települések általános jellemzői

Kutatásunk váci és dunakeszi járáshoz tartozó városokra fókuszál, három város esetében (Fót, Göd, Vác) vizsgáltuk a helyi értéktárak, a kulturális örökségek szerepét a közművelődésben és a közösségépítésben. Fót a Gödöllői-dombság peremén, Budapesttől északra 17 kilométerre található. A fóti dombok az Északi-középhegység nyugati nyúlványai. Legmagasabb pontja a Somlyó-hegyen található, ami 287 méterrel fekszik a tengerszint felett. Göd a 2. számú főút mellett helyezkedik el, a Duna bal partján, Budapest és Vác között, a fővárostól mintegy 20 kilométerre. Göd a 20. század elejétől napjainkig kedvező természeti adottságai miatt kedvelt üdülőhely, a közelmúltban a lakó- és üdülőtérlet jellege egyaránt erősödött. Vác Pest megye ötödik legnagyobb lélekszámmal rendelkező városa, szintén a Duna bal partján található, a Váci járás székhelye. Katolikus püspöki székhely, a Váci egyházmegye központja.

Mindhárom város történelme az őskorig nyúlik vissza, ezt a feltárt régészeti leletek, tárgyak és csontok bizonyítják. Fót határában kora bronzkori agyagedényeket, a keleti népcsoportokra jellemző halomsírokat, késő bronzkori, kora vaskori edénymaradványokat találtak, a települést

a 3-4. században szkítákkal keveredett szarmaták, illetve római katonák lakták. A honfoglalás idején Árpád törzse, a Megyer törzs telepedett le Fót környékén. (Rehák 2000:7) A mai Felsőgöd területén egy avar kori földvár található, amelyről az utat és a Dunát lehetett védelmezni. (Bátonyi 2014) A honfoglalást követően kialakult Vác a korai püspöki székhelyek sorába tartozik, első királyunk, Szent István kezdte meg a váci püspökség szervezését. Vác ezer éves írott történettel is büszkélkedik, hiszen 1074-ben Watzenburg néven említi Yburg város évkönyve, egy évvel később pedig a Garamszentbenedeki Apátság alapítólevelében Wac civitas néven szerepel. (<http://www.vac.hu/vac/varostortenet.html> olvasva: 02.20.)

A KSH Magyarország Helységnévtára alapján, a 2020. január 1-jei adatok szerint mindhárom város népességszáma 20 ezer fő feletti, Vác népességszáma meghaladja a 33 ezret (Lásd 2. számú táblázat).

2. számú táblázat: A vizsgált városok adatai

(Forrás: http://www.ksh.hu/apps/hntr.main?p_lang=HU olvasva 02.20.)

	Terület (hektár)	Lakónépesség száma (fő)	Várossá nyilvánítás éve
Fót	3 740	20 286	2004.
Göd	2 444	20 563	1999.
Vác	6 160	33 091	1900 előtt

3.2. Helyi értékek megjelenése a megyei értéktárakban

A településeken a megyei értéktárban számontartott helyi értékek volumenét kategóriánként a 3. számú táblázatban mutatjuk be: a váci értékek jóval nagyobb mértékben vannak jelen a Pest Megyei Értéktárban, mint Fót vagy Göd lokális sajátosságai.

3. számú táblázat: Megyei értéktárban megjelenő értékek Fót, Göd és Vác viszonylatában

(Forrás: <http://www.hungarikum.hu/hu/hungarikumok> olvasva: 02.20.)

Nemzeti értékek kategóriái	Fót	Göd	Vác
Agrár- és élelmiszergazdaság	-	-	-
Egészség és életmód	-	-	-
Épített környezet	-	-	9
Ipari és műszaki megoldások	-	-	2
Kulturális örökség	1	1	12
Sport	-	-	-
Természeti környezet	-	1	2
Turizmus és vendéglátás	-	-	-

Az egyes városi önkormányzatok képviselő-testülete döntésének jogalapja a helyi értéktárak létrehozásáról a „a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról” szóló 114/2013. (IV.16.) kormányrendelet volt. Fót Város Önkormányzata a 433/2013.(IX.18.) KT-határozattal 2013. évben hozta létre a Fóti Települési Értéktár Bizottságot (FÓTÉB), amely a fóti hagyományok és tárgyi emlékek feltárására, azok megőrzésére és bemutatására jött létre. (<https://fotinfo.hu/bemutatjuk-a-foti-ertektar-bizottsag-gyujtemenyet/> olvasva: 02.20.)

Göd Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2015-ben a 21/2015. (III. 25.) sz. Ök. határozatával bízta meg a Közművelődési, Oktatási Bizottságot a települési értéktár létrehozásával. (http://god.hu/onkormanyzat/jegyzokonyv/?doc4_id=160 olvasva: 02.20.)

Vác Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2013-ban a 132/2013 (V.23.) számú határozatával döntött helyi értéktár létrehozásáról. Az intézkedés célja a városban fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó adatbázis, vagyis egy virtuális gyűjtemény megteremtése, és ennek gondozása. A képviselő-testület a települési értékek azonosításával, valamint a *Hungarikum törvény*ből eredő további feladatok ellátásával a Katona Lajos Városi Könyvtárat bízta meg. (<http://www.vac.hu/index.php?page=ertektar> olvasva: 02.20.)

4. Az empirikus felmérés módszere és eredményei

4.1. A kutatás módszere, eszköze és mintája

A gödi, fóti és váci lakosokkal készített értéktáró interjúink egy egyéves kutatóprogram részeként kerültek rögzítésre. A kutatási program, amely a Nemzeti Művelődési Intézet támogatásával valósul meg, „*A helyi értéktárak, kulturális örökségek szerepe a közművelődésben és a közösségépítésben a váci és a dunakeszi kistérségekben*” címet viseli. (Az átfogó kutatási programon belül felvételre kerültek szakértői interjúk, valamint készülöben van egy lakossági kérdőíves lekérdezés is a közeljövőben, amelyekre a jelen tanulmány keretein belül nem térünk ki.) A kutatócsoportban a BGE főállású oktatói–kutatói mellett egyetemi hallgatók, valamint helyi közművelődési szakemberek vesznek részt. Átfogó célunk, hogy a lakosság körében a hungarikumok és helyi értéktár kapcsán megjelenő személyes narratíváit feltárjuk és bemutassuk.

A lakossági interjúk kérdéslistáját a kutatócsoport tagjai úgy állították össze, hogy azok lefedjék tematikus szempontból a hungarikumok létező kategóriáit. A félig strukturált interjú hat egysége (Lásd 4. számú ábra) kapcsán az adatfelvétel során az interjúalanyok 24 kérdésre adtak választ. A vizsgálati eszközt a kutatók közös platformokon egyeztetve dolgozták ki és hagyták jóvá, a szakirodalom és a korábbi kutatási anyagok feldolgozását követően.

4. ábra: A lakossági interjúk fontosabb témakörei
(Forrás: Saját összeállítás)

A válaszadókat (n=27) rétegzett véletlenszerű mintavételi eljárással (Babbie 2017) választottuk ki, a BGE kutatócsoportjának külső, a helyi közművelődési intézményekben dolgozó partnereinek bevonásával: olyan lakosokat kértünk fel a kutatásba való bekapcsolódásra, akik legalább 10 éve az adott városban élnek, ezért feltételezhetően jól ismerik a helyi értékeket és kulturális örökséget. A településenként kiválasztott 9 fő esetében ügyeltünk rá, hogy szociológiai és demográfiai háttérük különböző legyen (életkor tekintetében: fiatal, középkorú, idős, nemek tekintetében: férfiak és nők közel egyenlő megoszlása; aktivitás tekintetében: különböző munkaterületek képviselői és nyugdíjasok). A lakosok túlnyomó része lokálpatrióta, megközelítőleg felük tősgyökeres, más részük pedig betelepült, túlnyomórészt szeretik a lakhelyüket, két településen sikerült egy-egy olyan lakossal is interjút készíteni, akik kifejezetten nem szeretnek az adott városban élni.

Az interjúk rögzítésére és a szövegátiratok rögzítésére 2020. október 15. és 2021. január 15. között került sor, időtartamuk jellemzően 35-45 perc közé esett. Az interjúk többsége (90% feletti arányban) digitális eszközökkel (videóhívások), illetve telefonon kerültek rögzítésre, a COVID 19 járványhelyzetre tekintettel. A lakossági interjúk elkészítése során a kutatócsoport tagjai biztosították a válaszadók anonimitását, az interjúalanyok azonosításával kapcsolatos elemeket törölték a szövegátiratok elkészítésekor, majd a hangfelvételeket törölték az átirat elkészültét követően, a kutatásetikai normáknak megfelelően (Babbie 2017). Az interjúk kvalitatív tartalomelemzése az Atlas.ti szoftverrel készült el, az elemzés során létrehozott 381 tematikus kód segítségével.

4.2. Lakossági nézetek megjelenése a hungarikumok kapcsán

A hungarikumok meghatározása kapcsán azt tapasztaltuk, hogy nehezen tudják pontosan megfogalmazni ma az átlagemberek, hogy mit értenek pontosan a hungarikum fogalma alatt. Ebből a szempontból a lakosságot percepciójuk alapján három nagyobb csoportba oszthatjuk. A válaszadók *első típusa* – hasonlóan az előzménykutatásoknál bemutatott vizsgálati eredményekhez (Péli-Némediné-Tóth 2015 és Kis-Pesti 2015) – elsősorban a magyaros élelmiszeripari termékekkel azonosítja a hungarikumokat, amelyek számos esetben védjeggyel is rendelkeznek.

- „Hungarikum az, amit a nagyvilágban összekötnék Magyarországgal, én saját szavaimmal megfogalmazva ezt mondanám. Ha valakinek azt mondjuk, hogy Magyarország, ez eszébe jut róla. Szállodában dolgoztam nagyon sokáig, és én ott azt tapasztaltam, hogy akár szép, akár nem, de gyakorlatilag az élelmiszerek azok, amiket a külföldiek is leginkább keresnek, amikor ide jönnek. Utána néztek és megtanulták, hogy itt van a gulyás, a pirospaprika meg a téliszalámi, és ezeket sorolják.” (IA08FÓT)
- „Legtöbbször a finomság, általában a hungarikumokon valamilyenféle ételt vagy italt asszociálunk leg hamarabb. És nyilván olyan jellemzőkkel bíró étel vagy ital, ami a magyar konyhaművészetet vagy magyar tájaknak az ízeit foglalja magába. Pl.: Tokaji bor, Unicum, Szamos marcipán, pálinka.” (IA09GÖD)

Ennek a felfogásnak történeti magyarázata lehet, hogy a hungarikum név a 2012. évi törvényt megelőzően valóban elsősorban a magyar étel- és italspecialitásokat takarta, valamint olyan tárgyiasult különlegességeket, amelyek akár ajándékfunkciót is betölthetnek. (Ennek a csoportnak a nézetei jól tükrözik Shimp és társai (1994) fogyasztói etnocentrizmus elméletét.)

- „A hivatalos verzió szerint a magyarságra jellemző, a magyar szíveket megdobogtató termékek, amiket oda lehet ajándékozni egy külföldinek, és attól rögtön elalél. Pálinka, a pálinka és a pálinka, meg a dinnye, a libamáj, a kolbász, a szalámi, az Unikum.” (IA06GÖD)
- „Szerencsém van, mert van egy barátnőm, aki a hungarikumoknak volt egy ideig a magyarországi képviselője és volt egy üzlete Budapesten, ahol ilyen hungarikumokat árult. Például a gyulai kolbász, mézeskalács különböző mintákkal (kalocsai, halasi csipke). Én sok mindent láttam nála.” (IA02VÁC)

A lakosság egy második csoportja esetében az agrár- és élelmiszergazdasági termékek mellett már megjelennek kulturális javak, illetve tipikus, őshonos magyar állatfajták is.

- „Csak Magyarországra jellemző szokás vagy termék vagy étel, aminek hagyományos magyar eredete van. A világon más népnek vagy nemzetnek nincs. A puli is hungarikum azt hiszem, vagy a Pick szalámi. Ha külföldről jönnek, Pick szalámit visznek. Paprika, az örölt piros paprika, a magyar kutyafajták (vizsla, puli, mudi), sírva vigadás, magyar borok.” (IA09FÓT)
- „Tudom, mit jelent a kifejezés, az, ami ránk jellemző. Például: pálinka. Amikkel el szokták adni az országot. A csikósok, a természeti környezetből mondjuk az Alföld. Nem is tudom. Ilyesmik jutnak az eszembe így hirtelen. Vácon nem tudok hungarikumról.” (IA08VÁC)

A válaszadók harmadik és legszűkebb csoportja tudatában van annak, hogy hungarikum a magyarságra, mint nemzetre jellemző általános különlegesség, amely az élelmiszergazdasági specialitásoktól kezdve a kulturális örökségen át természeti örökségig széles körben értelmezhető.

- „Hát ...hungarikum, azok a jellegzetességek, amelyek csak ránk, magyarokra jellemzőek. Ha mondjuk a népművészetre tekintek, a kalocsai motívum, a matyó motívum – az mindenképp. De ha Kalocsa, akkor már ott a paprika is vagy a szegedi paprika. Ha gasztronómia, akkor jellemzően a gulyást szokták kiemelni. Vagy palacsintát, vagy Somlói galuskát. Hungarikum a pálinka, mint hungarikum, ilyenek jutnak eszembe. Biztos területek is vannak. Nemzeti parkok esetleg.” (IA04VÁC)

A hungarikumok kategóriáinak teljessége („agrár- és élelmiszergazdaság”; az „egészség és életmód”, az „épített környezet”, az „ipari és műszaki megoldások”, a „kulturális örökség”, a „sport”, a „természeti környezet” vagy a „turizmus és vendéglátás”) azonban az átlagember mentalitásában nem alkot egységes képet.

A megkérdezettek viszonyulása a hungarikumokhoz vegyes képet mutat. A hungarikumok per definíció minden magyar emberé, nemzeti közkincsnek számítanak, amely erősíti a magyarok

összetartozását, nemzeti büszkeséggel tölt el. Ez a lakosok többségének gondolkodásában meg is jelenik.

- „Magyar vagyok, a magyarság, hogy mondjam, jó érzést vált ki. Amit hungarikumnak nevezünk, illetve besorolták ebbe a kategóriába, ezek a mieink, tehát magyaroké.” (IA09VÁC)
- „Azt gondolom, hogy minden normális ember büszke arra, hogyha valaki okosabb nála, és megcsinált valamit, tehát az ilyen jó érzéssel tölti el az embert. Mindenképpen jó érzéssel tölt el.” (IA07FÓT)

Mégis, találkoztunk a válaszadók között olyan különutasokkal, akik távolinak érzik magukat a nemzeti értékeinktől, ezért nehezebben is tudnak azonosulni velük: „Büszke én olyan dolgokra tudok lenni, amihez van közöm, amihez én is hozzájárulok. Ha külföldinek valamit ajándékba kéne adnom, ami magyar, akkor a Tokaji bor lenne.” (IA09FÓT)

A hungarikumok közül az esztétikum („gyönyörűség, kis dolgok” (IA04FÓT), egy-egy magyar találmány univerzalitása („örök érvényű valami és nagyszerű dolog” (IA09GÖD), valamint a magyar kreatív génusz („a hozzáadott érték az az, ami nyilván büszkévé teheti az embert” (IA08VÁC), azok az elemek, amelyek az elismerés forrásaiként megjelentek a megkérdezettek körében.

4.3. Helyi értékek megjelenése a köztudatban

A három település eltérő kulturális és gazdasági fejlődés utat járt be, ami a kollektív lakossági tudatban megjelenő értékek számában is visszatükröződik (lásd 4. számú táblázat). A lokális narratívákban megjelenő helyi értékek részben már bekerültek a helyi és megyei értéktárakba, mások még nem.

A fóti lakosoknál a gödi és váci lakosok két és fél, illetve háromszor több helyi értéket soroltak fel, ami egyrészt köszönhető a települések méretbeli különbségének, másrészt a földrajzi elhelyezkedésnek: a Duna parti települések lakóinak számára a vízi élet számos értékeket is hordozó többletperspektívát kínál.

4. számú táblázat: A lakossági interjúk során említett helyi értékek összesítése
(Forrás: Saját összeállítás az interjúk elemzése alapján)

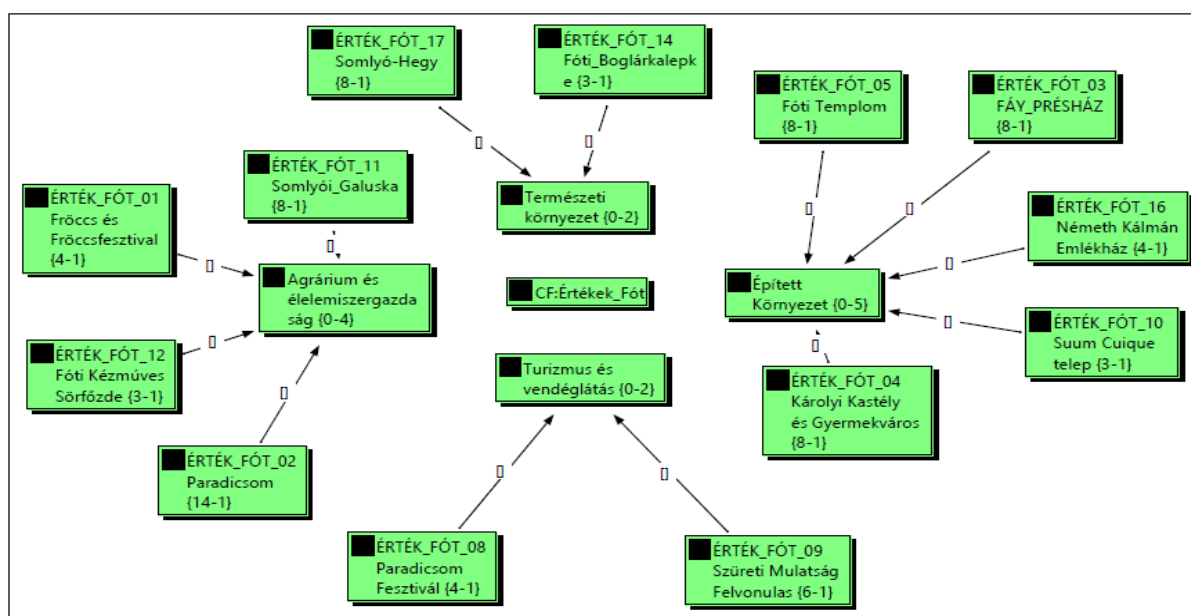
	Helyi értékek száma	Városi legendák	Köztudatban forgó történelmi személyek	Népszerű vendéglátó-helyek	Javaslatok az értéktár bővítésre
Fót	22 helyi érték	2 legenda	7 fő	7 helyszín	7 javaslat
Göd	51 helyi érték	5 legenda	16 fő	11 helyszín	10 javaslat
Vác	62 helyi érték	14 legenda	10 fő	12 helyszín	4 javaslat

A helyi értékek kapcsán az interjúk lezárásaként a megyei értéktárban szereplő helyi különlegességek ismeretére is rákérdeztünk rá. Ezt részben azzal a céllal tettük, hogy bemutassuk a résztvevőknek a helyi értékek fogalmát egy konkrét példán keresztül, és javaslatot gyűjtsünk az értéktár esetleges bővítéséhez. A fóti interjúalanyokkal a Németh Kálmán Emlékház, a Somlyó természetvédelmi terület és a somlói galuska; a gödi résztvevőkkel

a gödi sziget és Duna mellékág és Dunapart, valamint a Kincsem telep és életmű; a váci lakosokkal pedig a váci múmiák, Cházár András szellemi öröksége és váci diadalív kerültek említésre. A helyi lakosok jellemzően ismerték a felsorolt értékeket – Cházár András szellemi örökségén kívül –, a példákon keresztül megértették az értéktárak fogalmát, azonban új értékek megnevezésére mégis kevesen vállalkoztak (lásd 4. számú táblázat).

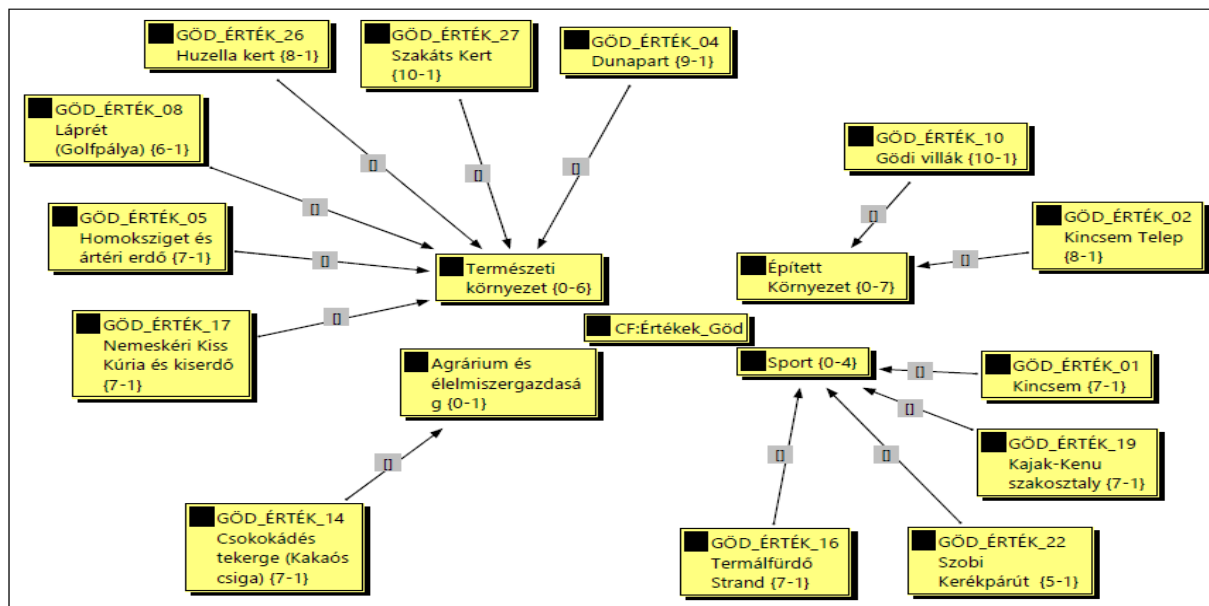
A lakosok nézetei alapján: a leggyakrabban említett helyi értékeket az 5. számú (Fót), 6. számú (Göd) és 7. számú (Vác) ábrán mutatjuk be. A leggyakoribb 13 érték közé való besoroláshoz más-más küszöbszintet vettünk alapul az interjúk elemzésekor: ez legalább három különböző személy általi említést jelentett Fót esetében; négy Vác esetében; illetve Göd esetében pedig öt interjúban való megjelenés volt szükség ahhoz, hogy egy-egy nevezetesség bekerüljön a kiemelt értéklistába.

5. ábra: Kiemelt gyakorisággal megjelenő helyi értékek Fóton
(Forrás: Saját összeállítás a kvalitatív tartalomelemzés (Atlas.ti) alapján)

Figyelmet érdemel az, hogyan a legismertebb értékek a különböző értékkategóriák között milyen módon oszlanak meg településenként. Fót esetében az élelmiszeripari termékek és a turizmus-vendéglátás a meghatározó (5. számú ábra), Göd esetében a természeti környezet és a sporthoz köthető értékek (6. számú ábra), Vác esetében pedig az épített környezet és a hozzájuk kapcsolódó kulturális örökség (7. számú ábra) azok, amelyek kiemelt gyakorisággal jelentek meg az interjúkban.

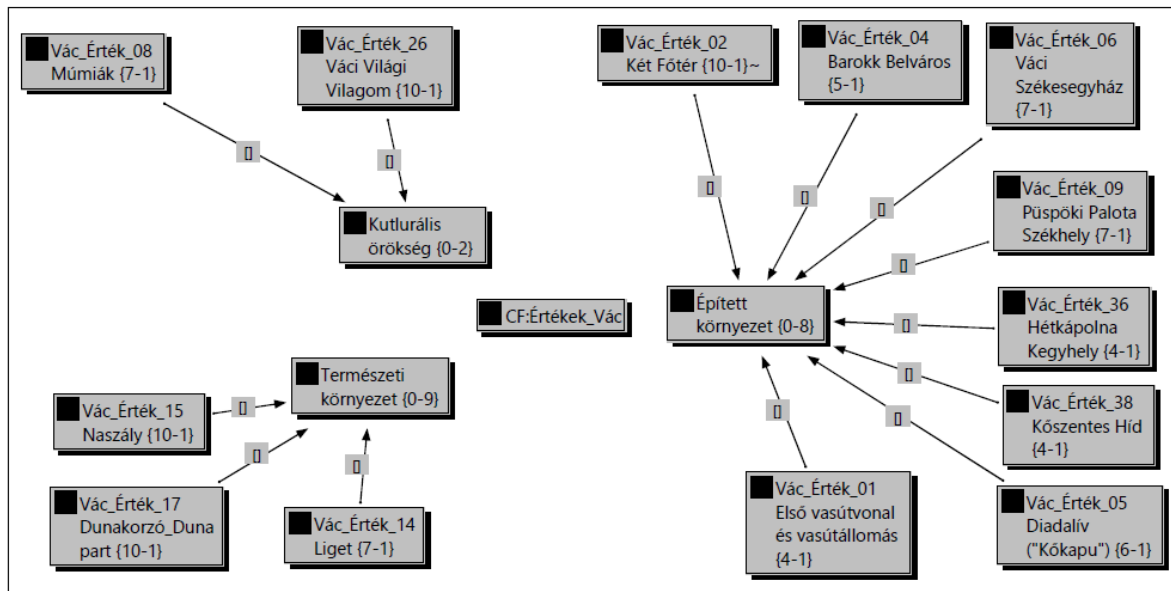
6. ábra: Kiemelt gyakorisággal megjelenő helyi értékek Gödön
(Forrás: Saját összeállítás a kvalitatív tartalomelemzés (Atlas.ti) alapján)

A legnépszerűbb helyi értékek kapcsán megjelenő jó érzések között a pozitív érzelmek egy szűkebb palettáját sikerült azonosítanunk, amelyek a kedvelés, szeretet, büszkeség, valamint a testi-lelki jóllétet biztosító kikapcsolódási lehetőségek kapcsán feltörő életöröm. Ezek erőssége azonban elhanyagolható a lakóhely iránt megjelenő érzelmi kötődés intenzitása mellett, ami a résztvevő lakosok többségére jellemző három résztvevő kivételével.

Viszonylag ritkán talákoztunk olyan lakossal, aki nem ismerte vagy pontatlanul a jellegzetes lokális értékeket. Az előforduló esetek között említhető a főtí paradicsom keverése a veresi paradicsommal, illetve Kincsem – Overdose versenylovak összetévesztése, valamint a gödi csokoládés tekerge (kakaóscsiga) vaníliás csigaként való említése.

7. ábra: Kiemelt gyakorisággal megjelenő helyi értékek Gödön
(Forrás: Saját összeállítás a kvalitatív tartalomelemzés (Atlas.ti) alapján)

A helyi értékek ismerete azonban nem jelenti minden esetben a megbecsülésüket és az elfogadásukat, ezt a személyes beállítódás és ízlés is meghatározza (Vesd össze Nelissen és társai 2007). Gödön például egy kifejezetten művelt, idősebb férfi interjúalany – erősen konzervatív beállítódással – az újkeletű „kakaós csiga” körül felépült gasztronómiai fesztivált becsülte le, mint egy komolytalan rendezvényt.

Russel (1980) felosztására visszautalva az állapítható meg, hogy ez a három város a lakosok számára alapvetően a nyugalom érzelmi hátterét kínálja fel („nyugis”, „emberléptékű”), szemben az interjúkban említett „nyüzsgés” és „pörgés” izgalmi állapotaival, amit az ingázó lakosok összehasonlítóként a közeli fővárossal azonosítanak.

Az interjúkból kirajzolódó városképek a helyi legendák tükrében sajátos színezetet öltenek (Moreno–Rivas 2019): a szubjektív narratívákat összegezve a településeket úgy jellemezhetjük, mint az óriás (Budapest) árnyékában megbújó egykori úri települést (Fót), a monarchia emlékeit őrző túlnépesedett dunaparti üdülővárost (Göd) és egy magára találó, két főterű büszke barokk várost, ahol Mária Terézia is megfordult (Vác).

5. Összefoglalás

A megkezdett kutatócsoport munka első szakaszának lezárásakor megállapítható, hogy az átlagemberek jellemzően nehezen vagy pontatlanul tudják pontosan megfogalmazni, hogy mit takar pontosan a hungarikum fogalma. A fogalom ismertetése kapcsán felsorolásjelleggel agrár- és élelmiszergazdasági értékeket mutatnak be a legtöbben. Érdekes jelenség, hogy a hungarikumokhoz kapcsolódó érzelmi attitűdök nem teljesen egységesek: azon nemzeti közkincsnek számító értékek kapcsán, amely erősíti a magyarok összetartozását, általában a nemzeti büszkeség érzése jelenik meg a lakosság körében. Ebben a tekintetben is találkoztunk azonban olyan kivételekkel, akik távolinak érzik magukat a nemzeti értékeinktől, ezért nehezebben is tudnak érzelmileg azonosulni velük, kötődni hozzájuk.

A települési értékfeltárás kapcsán a lakossági interjúk újdonsága, hogy sajátos mintázatokat fedeztünk fel a települési szinten, amelyek a jelen publikáció keretein belül csak vázlatosan kerültek bemutatásra. A lakossági narratívákban megjelenő helyi sajátosságok részben egyeznek a már kanonizált értékekkel, azonban ennél bővebb körűek. A lokális városi legendák, köztudatban forgó történelmi személyek, értéktári javaslatok feldolgozása már a kutatómunka egy következő állomása lesz, amely során az első szakaszban feltárt, leggyakrabban megjelent értékek ismeretét kérdőíves kutatási módszerek segítségével tovább pontosítjuk, jelentősebb lakossági minta bevonásával.

Felhasznált irodalom:

- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv> [Hozzáférés dátuma: 2020.12.10.].
- Assmann, Jan (1992): Das Kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. Verlag C.H.Beck, München
- Babbie, Earl (2017): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Budapest, Balassi Kiadó.
- Bábosik, István (s.a.): Értékközvetítés napjainkban, Értékközvetítés napjainkban | Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (gov.hu) [Hozzáférés dátuma: 2021.01.02.].
- Bagnall, Gaynor (2003): Performance and performativity at heritage sites. In: Museum and Society, 1. évf. 2. szám, pp. 87–103.
- Bátonyi, Pál (2014): A mai Göd település területének története a 9. században. Őstörténeti kutatások. In: Gödi Almanach, 16. szám, 19-30. p.
- Burke, Brian L. - Kosloff, Spee - Landau, Mark J. (2013): Death Goes to the Polls: A Meta-Analysis of Mortality Salience Effects on Political Attitudes, In: Political Psychology, 34. évf. /2. szám, pp. 183–200.
- Farkas, Éva (2019): Az értéktárak működésnek jogi szabályozása, szerepük az átörökítésben és a közösségépítésben. In: Kulturális Szemle, 6. évf. 2. szám, 76-83. p.
- Farkas, Zoltán (2007): Az egyéni és a kulturális érték fogalma és típusai. Jelkép, 4, pp.67-86.) http://real-j.mtak.hu/5609/4/JelKep_2007_4-2008_1.pdf (Hozzáférés dátuma: 2021.01.10.)
- Fredrickson, Barbara L. (1998): What Good Are Positive Emotions?. In: Review of General Psychology, 2. évf. 3. szám, 300–319. p.

- Greenberg, Jeff - Solomon, Sheldon - Pyszczynski, Tom (1986/1997): Terror Management Theory of Self-Esteem and Cultural Worldviews: Empirical Assessments and Conceptual Refinements. In: *Advancements in Experimental Socialpsychology*, 29 évf., 61–139. p.
- H. Farkas, Julianna (2006): *Értékek, célok, iskolák*. Budapest, Balassi Kiadó.
- Hajnal, Viktor (2018): Gombos-Bogoján közös összefogás eredménye az értéktár létrehozása. In: *Szín Közösségi Művelődés*, 23. évf. 5. szám, 26–28. p.
- Káposzta, József - Ritter, Krisztián - Kassai, Zsuzsanna (2015): Hungarikumok területi jelentőségének vizsgálata, különös tekintettel a pálinkára. In: *Tér és Társadalom*, 29. évf. 4. szám, 139-153. p.
- Kárpáti, Árpád (2018): Minden értéknek legyen közössége! – Értékfeltáró jó gyakorlatok. Budapest, NMI Művelődési Intézet.
- Kis, Krisztián – Pesti, Kitty (2015): Szegedi élelmiszeripari hungarikumok helyzete, lehetőségei a globalizáció és a lokalizáció kölcsönhatásában: eredt, hagyomány és minőség szögediesen. In: *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 10. évf. 2. szám, 9–34. p.
- Kis, Krisztián - Pesti, Kitty (2015): Szegedi élelmiszeripari hungaricumok helyzete, lehetőségei a globalizáció és a lokalizáció kölcsönhatásában: eredet, hagyomány és minőség szögediesen. In: *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 10. évf. 2. szám 9-34. p.
- Kuczkó, Andrea (2016): A rákospalotai javító intézet és speciális gyermekotthon (Leánynevelő intézet). In: *Helyem, házam, palotám*, 2 évf. 2 szám, 56–57. p.
- Lorand, Ferenc (2002): *Értékek és generációk*. Budapest, OKKER.
- Lovas Kiss, Antal (2013): A helyi értékek és hungarikumok azonosításának jellemzői a 21. századi lokális kultúrákban, Debreceni Egyetem, https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/218683/file_up_Lovas%20Kiss%20Antal.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Hozzáférés dátuma: 2021.01.10.).
- Marsio, Leena (2015): *Intangible Cultural Heritage. Examples of the implementation of the UNESCO 2003 Convention in selected countries under comparison. Report Summary and Conclusions.* <https://www.cupore.fi/en/publications/cupore-s-publications/intangible-cultural-heritage-examples-of-the-implementation-of-the-unesco-2003-convention-in-selected-countries-under-comparison-report-summary-and-conclusions> [Hozzáférés dátuma: 2020.12.10.].
- Máté, Lászlóné (2013): Géczi László Miklósné: „Engem megtalált a feladat” - Érték és közösség – települési értéktár Szurdokpüspökiben. In: *Szín Közösségi Művelődés*, 18. évf. 6 szám 36–38. p.
- Mesquita, Batja - Boiger, Michael - De Leersnyder, Jozefien (2016): The cultural construction of emotions, In: *Current Opinion in Psychology*, 8 szám, 31–36. p.
- Nelissen, Rob M.A. - Dijker, Anton J.M., - de Vries, Nanne K. (2007): Emotions and goals: Assessing relations between values and emotions, *Cognition and Emotion*, 21 (4), 902–911. p.
- Nótári, Márta (2014): A helyi értéktárak szerepe a nemzeti örökség piramisban. In: *Gradus*, 1. évf. 2. szám, 140–146. p.
- Nyaupane, Gyan P. - Timothy, Dallen J. (2009): Heritage awareness and appreciation among community residents: perspectives from Arizona, USA, In: *International Journal of Heritage Studies*, 16. évf. 3. szám, 225–239. p.
- Pataki, Ferenc (1995): Érték, norma, viselkedés. In: Garami Györgyné (szerk.): *Nevelésméleti szöveggyűjtemény*. Budapest, BGF, KVIK.

- Péli, László - Némediné Kollár, Kitti - Tóth, Tamás (2015): A hungarikumok magyarországi és nemzetközi megítélésének főbb aspektusai az egyetemi hallgatók körében. In Hermann Ottó Intézet Gazdálkodás - Agrárökonómiai tudományos folyóirat, 59. évf. 6. szám, 547--562. p.
- Perlaki, Claudia (2018): Számba vett értékeink. A veszprémi Települési Értéktár munkájáról. In: Veszprémi Szemle, 3. szám, 190–195. p.
- Rehák, Ferenc (2000): Fót története. Budapest, Greger-Delacroix Kiadó.
- Rivero Moreno, Luis – Rivas, Miguel (2019): Cultural Heritage as a driver for branding the contemporary city. A toolkit for storytelling. ROCK project report, European Commission. 136. p.
- Russell, James A. (1980): A Circumplex Model of Affect. In: Journal of Personality and Social Psychology, 39. évf. 6. szám, 1161–1178. p.
- Schwartz, Shalom H. – Sagiv, Lilach (1995): Identifying culture-specifics in the content and structure of values. In: Journal of Cross-Cultural Psychology, 26. évf. 1. szám, 92–116. p.
- Shimp, Terence A. - Sharma, Subhash – Shin, J. (1994): Consumer Ethnocentrism: A Test of Antecedents and Moderators. In: Journal of the Academy of Marketing Science, 23. évf. 1. szám, pp. 26–37. p.
- Silverman, Helaine – D. Fairchild Ruggles. (2007): Cultural Heritage and Human Rights. New York London, Springer.
- Smith, Laurajane – Campbell, Gary (2015): The elephant in the room: Heritage, affect and emotion. In: Logan, W. - Craith, M. Nic, – Kockel, U.(szerk.): A Companion to Heritage Studies. Wiley-Balckwell.
- Somogyi, Krisztina (2016): Építészeti értéktár a budafoki piacon. In: Budapest, 39. évf. 11. szám, 5–8. p.
- Van Matre, Steve (2009): Interpretive Design and The Dance of Experience. The Institute for Earth Education
- Varga, Károly (2003): Értékek fénykörében – 40 év értékutatás és jelen országos értékvizsgálat. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Watson, Sheila (2016): Why do emotions matter in museums and heritage sites? In: Carla van Boxtel - Maria Grever - Stephan Klein (szerk.): Sensitive Pasts: Questioning Heritage in Education, 75–91. p.
- Wohlers, Lars (2015): Informelle Bildung. Natur-und Kulturerbe erfolgreich vermitteln. Lüneburg, Kon-Tiki.

Marksz Levente:

Ecce Homo Ludens ***A közösségi társasjátékos felnőttek jellemzői***

Absztrakt: Kevésbé ismert és dokumentált a hazai társasjátékosok felnőtt generációja. Ennek a közösségnek a tagjai országosan is ismerik egymást, klubokba és online közösségekbe tömörülnek, de a külvilág, a társadalom számára még mindig kevésbé láthatók, egyfajta csodabogárként tekintenek rájuk. Az elmúlt 15 évben a velük szembeni előítélet¹ ugyan csökkent /köszönhetően talán az egyre nagyobb társasjáték kínálatnak is, amely a mechanika, a tematika és a design területén olyan széles palettán mozog napjainkban, hogy minden korosztályt meg tud szólítani/, de úgy gondolom, hogy hasznosítható társadalmi, közösségi erejük nem kap kellő hangsúlyt. Emiatt kutatásom fókuszában a társasjátékos felnőttek jellemzői, viselkedése, társadalmi szerepe, motivációinak vizsgálata áll.

Abstract: The adult generation of Hungarian board game players is less known, explored and documented. Nationwide, the members of this community know each other personally and closely, they join clubs and online communities, but the outsiders or even the society hardly notice they exist. They are seen as oddballs. In the last 15 years, the prejudice² has been reduced against playing adults, thanks to the even wider supply of board games with various mechanism, themes, and design, which easily engage people of any age. However, I believe that the power of this community is underestimated. For the above reasons, my research focuses on is the characteristics, behaviours, social roles and motivation of adult board gamers.

Bevezetés

Homo ludens: Latin kifejezés, aminek a magyar jelentése játékos ember. Huizinga játéokra épülő kultúra-elméletének fő tézise szerint a kultúra eredetében és létmódjában egyaránt a játékhoz kapcsolódik, ezért a kultúrák megértéséhez vezető legmegfelelőbb módszer az adott kultúra egyes szektorainak játékanalízise. Központi állítása, hogy “az emberi kultúra a játékban, játékként kezdődik és bontakozik ki” (Huizinga 1990)

Az elmúlt 15 évben hatalmasat fejlődött a társasjátékok világa és közössége hazánkban is. Nagy számban jelennek meg játékok magyarul, és egyre több közösség alakul. Az online világ is segítette ennek a területnek a fejlődését. Egyre több webáruházból szerezhetjük be a játékokat, és nagyon sok blog, videoblog, podcast és weboldal elérhető, ahol részletes bemutatón keresztül ismerkedhetünk meg a játékokkal még a megvásárlásuk előtt.

¹ általános megítélés, hogy társasjátékozni a gyerekek szoktak, gyerekes tevékenység

² Generally, board gaming is regarded as one of the children's activities.

10 évvel ezelőtt még a boltok társasjáték polcai igen elmaradottak voltak Nyugat-Európa más országához képest. A 60 éve „bevált” játékok mellett csak néha-néha tűnt fel egy-egy újdonság. Az újdonságokról az eladók is nagyon keveset tudtak, így a választásban sem tudtak segíteni. Ezért határoztuk el a társasjátékos közösségünkkel, hogy meg kell „fertőznünk” az embereket a modern társasjátékokkal, egy rendezvény útján. Így hoztuk létre a „JátsszMa Társasjáték Kiállítás és Vásár”-t, közösségi alapon. Itt több, mint száz játék kipróbálására van lehetőség, szakértő játékvezetők segítségével, a szabályok böngészése nélkül. A bevont kiadók és más partnerek segítségével, évről évre tervezetten bővítettük a megszólított célcsoport, hogy előbb-utóbb leküzdjük azt a berögzülést, hogy csak a gyerekek társasoznak. Mára ez a folyamat rengeteg sikert könyvelhet el, természetesen más országos megmozdulásoknak is köszönhetően, így napjainkban, talán kevésbé kell magyarázkodni, hogy *„Igen, felnőtt vagyok és társasjátékozom”*.

Természetesen van hová fejlődni még, de nem sok terület ért el olyan sikereket ez elmúlt időszak gazdasági nehézségei mellett, mint a társasjátékosoké. A társasjáték eladás folyamatosan nő, a vírushelyzet meg különös jelentőséget adott az otthon családdal eltöltött időnek. A klubok életét a pandémiás intézkedések nehezítik, viszont erősítik az online jelenlét szerepét. Egy érdekes példa talán, hogy a JátsszMa 10 éves jubileumát a járvány miatt az online térben tartottuk meg, ennek ellenére közel azonos látogatószámot értünk el, mint az „offline” programmal. Mindezekért tartom fontosnak, hogy értelmezzük és komolyan vegyük a társasjátékosok „társadalmát”, valamint térképezzük fel, hogy a lehető legnagyobb társadalmi haszon mellett használjuk képességeiket, és inspiráljuk aktivitásukat.

Kutatási célok

Kutatásom célja, hogy jobban megismerjük ezeknek az embereknek a jellemzőit, megértsük és dokumentáljuk motivációjukat, hogy egy megszólítható, aktivizálható csoportként értelmezhesük őket. Ők egy szociálisan kifinomult, céljaiért áldozatokat hozó³ csoport, amely közösségként értelmezve, komoly társadalmi szerepet kaphat a valódi aktív, cselekvő polgárság megerősítésében.

A játékos ember vizsgálatával már többen, többféleképpen foglalkoztak. (Bús 2012, 2013) Kutatásomat a társasjátékos emberekre szűkítem, azon belül is a társasjátékozó felnőtteket vizsgálom. A kutatás alapját személyes benyomásaim inspirálták, melyeket több, mint 12 éve aktív társasjátékosként, egy társasjátékos közösség tagjaként és egy tízéves társasjátékos rendezvény gazdjaként tapasztaltam. Ezeket a benyomásokat szeretném összevetni kutatási eredményeimmel, és igazolni vagy cáfolni az említett megfigyeléseken alapuló állításaimat. A kutatáshoz kérdőíves lekérdezést és strukturált interjúkat használtam. (Babbie 2020) Ezzel a kétfajta mérési módszerrel próbáltam összehasonlítani a belső eredményeinket és az országos tendenciákat. Az eredmények tükrében körvonalazódhat egy olyan aktív, közösségi réteg, aki céljai eléréséhez áldozatokat is hoz. Ennek az embertípusnak a megszólítása és aktivizálása – társadalmi szempontból – egy fontos lépés lenne a polgári demokráciák számára. Ők az ügyekért megmozdulni hajlandó, szociálisan fejlődő, cselekvő réteg, akikre végre nem „csodabogárként” kellene tekinteni, hanem támaszként. Egy gazdag szociális életet élő felnőtt kiegyensúlyozottabb énképpel és önbizalommal egészségesebb és aktívabb része lehet a társadalomnak. (Bús 2012)

³ jelentős időt és pénzt áldoz az érdeklődési területére

Hipotézisek és kutatói kérdések

A célcsoport megismeréséhez demográfiai, motivációs, közérzeti és mobilitási szempontok szerint az alábbi állítások mentén végeztem kutatásomat.

A felnőtt társasjátékosok jól behatárolható demográfiai jellemzőkkel bírnak. A rendszeresen, közösségekben társasjátékozó felnőttek többsége magasabb iskolai végzettséggel rendelkező, 25-35 éves férfi.

A rendszeresen társasjátékozó felnőttek többségénél megfigyelhető a családi indíttatás. A tevékenység elsősorban a szociális igények kielégítésére irányul.

A rendszeresen társasjátékozó felnőttek fiatalosabbnak érzik magukat a koruknál. A játék fiatalít. A rendszeresség hiányaért elsősorban a munka a felelős. A rendszeresen társasjátékozók nem elégedetlenebbek a játékra szánt idő mennyiségével.

Egy társasjáték klub hatása túlmutat a település határain. A vonzáskörzet egy egész megyére is kiterjedhet. A társasjátékos rendezvények szerepe az elszórt közösségek összekapcsolásban, és a célcsoport bővítésben meghatározó.

Ezen témakörök pontosabb feltérképezése segíthet a közösségek jobb megértésében, megítélésében, illetve alapja lehet egy társadalmi aktivizáló tevékenység elindításának, alapja lehet az aktív, cselekvő állampolgárság megerősítésének. A kérdésekkel 18 évnél idősebb, társasjátékok iránt érdeklődő felnőttek és közösségek megszólításával készült, személyes és online formában. Így az eredmény nem reprezentatív, csak a megkérdezettek körében releváns. A minta mérete és területi eloszlása miatt azonban fontos információkkal szolgálhat.

Kutatási terv

A közösségi társasjátékozó felnőttek vizsgálatához a saját tapasztalataimat vetem össze a kutatási eredményeimmel. Ők egy folyamatosan erősödő, szociálisan aktív közösség, mégsem aknázzuk ki a bennük rejlő társadalmi hasznot. Szubkultúraként tekintünk rájuk⁴, ahelyett, hogy építkeznénk közösségi erejükre. A módszeres bevonáshoz nélkülözhetetlen, hogy megismerjük legfontosabb jellemzőiket. Erre irányul a kutatásom.

A 12 év tapasztalata társasjátékos közegben nemcsak a tapasztalatokat hozza a témámhoz, hanem egy jelentős kapcsolati hálót is. Hazánkban elmondható, hogy a társasjátékos közösségek és aktív szereplőik akár országos szinten is személyesen ismerik egymást, vagy tudnak a többiekről. Így rendelkezésemre állt egy olyan aktív közösség, melynek segítségével a témában valóban érintettek körét tudtam megszólítani. A félig strukturált interjúkban a tapasztalatok által megfogalmazott kérdéseimre, a JátsszMa Klub tagjai szolgáltatották az elsődleges válaszokat. A covid-ot megelőzően heti rendszerességgel jöttünk össze és szenteltük a kedd estét az új típusú táblás társasjátékoknak⁵ 10 éven keresztül. A szintén 10 éves

⁴ A szubkultúra egyik megfogalmazása: a többségi kultúrát alapjaiban elfogadó és azt követő, de attól néhány részletében eltérő kultúra. Ebben a formában elfogadható a fogalom. Ennek ellenére a hazai kutatásokban is gyakran a deviancia (szabályokat nem követő) fogalmához kapcsolódik, ami véleményem szerint negatív jelentéstartalmú. Havasréti József: Ifjúságkutatás Magyarországon különös tekintettel az ifjúsági kultúrák, a kulturális fogyasztás és a média jelentőségére – tanulmány PTE BTK, 2013.

⁵ Kevésbé a szerencsén alapuló, főképp „euró”, de „ameri” típusú játékok, változatos mechanikákkal. Olyan játékok, ahol a döntéseinknek jelentősége van, nem „dobok-lépek” játékok.

társasjáték táborunk kiváló alkalmat biztosított arra, hogy nyugodt környezetben, egyénileg tudjak beszélgetni a tagokkal egy félig strukturált interjú formájában.

A kutatás következő lába az online kérdőíves kutatás volt. Ennek megvalósításába, a kérdések kialakításába és potenciális válaszadók elérésében nagyban számíthattam a Magyar Társasjátékos Egyesület szakmai véleményére és kapcsolati hálójára, valamint a társasjátékos közösségek online aktív felületeire, a közösségi médiára. Fontos cél volt, hogy valóban társasjátékok iránt érdeklődőket szólítsunk meg, tehát a minta tiszta maradjon. Öröm volt tapasztalni, hogy néhány óra leforgása alatt is milyen nagy kitöltési arányt értünk el, illetve azt, ahogyan a közösségek egymás számára adják tovább a kérdőívet. Néhány nap alatt elértük a 674 fő kitöltést.

A beérkező adatokat, mind az interjú, mind a kérdőív esetében önmagában is értelmeztem a hipotézisek és kutatói kérdések tükrében. A kapott eredményeket összevetettem, hogy a helyi kis közösségi adatok mennyiben felelnek meg az országosan lekérdezett adatoknak. A jelentős adatmennyiségből szűrések segítségével további következtetések levonására nyílt lehetőség.

Eredmények

A játék iránti érdeklődés mindkét nem esetében közel azonos, de az valóban szembetűnő az eredmények alapján, hogy családon kívüli közösségben a férfiak jelenléte meghatározó. A felmérésben résztvevők jelentős többsége főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezik, így igazoltnak látszik, hogy a társasjátékos közösségek elsősorban magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőket vonzzanak. A legmarkánsabb korosztály a kutatás eredményei alapján a 25-35 éves korosztály, de jelentős létszámot képviselnek a 36-45 évesek is.

A családi indíttatás a társasjátékozás irányába valóban meghatározó tényező, de nem képvisel jelentős többséget a válaszadók között. Minél inkább rendszeresen és közösségben játszunk, annál nagyobb mértékben jelenik meg a baráti és az egyéni indíttatás szerepe. A szociális, közösségi élmény jelentősen meghatározó. A válaszadók többsége a szociális igényei miatt jár közösségbe, családi-baráti programként gondol rá. A rendszeresség szerint kismértékben nő a rekreációs, szórakozási faktor aránya.

A válaszokból nem tartom megalapozottnak a játékok fiatalító hatását, még a rendszeresség növelése alapján sem. Az azonban kitűnik az adatokból, hogy korosztályonként eltérő hatás figyelhető meg. A rendszeresen társasjátékozó fiatalok érettebbnek, az idősebbek fiatalabbnak érzik magukat általa. Így térül meg többek között a ráfordított idő. A közösségek tagjai a játékban partnerként tekintenek egymásra, eltűnnek a generációs különbségek. Az időhiány elsődleges oka a kutatás alapján egyértelműen a munka. A család rendkívül kis százalékban jelenik meg, mint nehezítő tényező, még a családos válaszadók körében is. A játérra szánt idő mennyiségével a válaszadók közül azok a legkevésbé elégedettek, akik a leggyakrabban játszanak. Ebből igazoltnak látszik, hogy minél többet játszunk, annál többet szeretnénk.

A társasjáték klubok és rendezvények nagy távolságból is megmozgatják a résztvevőket. A rendszeresen közösségben játszóknak jelentős része a településen kívülről érkezik. A rendezvények nem csak a társasjáték rajongóinak szólnak, hanem alkalmasak a célcsoport bővítésére is. Az eseményeken jó lehetőség van új emberek érzékenyítésére a játék és a közösség irányába.

Összegzés és kitekintés

Az eredmények alapján egy olyan ember képe jelenik meg a számomra, aki magasan képzett, széles látókörrel rendelkezik és képes a folyamatos tanulásra, megújulásra. Inkább konzervatívabb, határozott, de kevésbé vállalkozó típusú ember. A kikapcsolódásban is aktív és tudatos, időt és pénzt áldoz a hobbjára. A szociális élete kiegyensúlyozott, elfogadó és befogadó a közösség irányába. A családi életét nem nehézségként éli meg a kiteljesedésben. Magas fokú mobilitással rendelkezik az élet sok területén, mely segíti a folyton alakuló makrokörnyezetben. (Kleisz 2019)

A kutatás eredményeként az is látható, hogy a válaszadók nagy része, nem jár még közösségbe és jelentős számban a társaság hiányát is megjelölték akadályként. Egy következő kutatás keretében érdemes lenne azt is megvizsgálni, hogyan lenne mód új közösségek létrehozására, hogyan tudnánk közelebb vinni a közösségeket a lakóhelyhez. Fontos lenne az idősebbek és a nők aktívabb közösségi részvételének előmozdítása, hogy a társadalom minél nagyobb szeletéhez eljusson ez az alternatív kikapcsolódási forma. Azt gondolom, hogy ennek az értelmes, gondolkodó, önfejlesztő és mobil közösségnek nagyobb szerepet lehetne szánni a közösségi élet és a társadalmi szerepvállalás terén. Érdemes lenne odafigyelni rájuk és támogatni megalakulásukat, működésüket, hozzájárulni, hogy minél szélesebb korosztályi kör is részese legyenek ennek a közösségi élménynek. A változásokhoz való folytonos alkalmazkodás a társadalom egésze számára fontos tanulás. A társasjátékozás a változásokhoz való alkalmazkodás tréningje lehet.

Felhasznált irodalom:

- Babbie, Earl (2020): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó Kft.
- Bús, Imre (2013): Játék és kultúra. A játék szerepe a gyermekek kultúra-elsajátításában. In: Iskolakultúra, 23. évf. 5-6. szám. 108-115. p.
- Bús, Imre (2012): Játékos emberiség: a játék szerepe az ember életében az őskortól napjainkig. In: Bús, Imre - Klein, Ágnes - Tancz, Tünde (szerk.): Értékkörzés és -átadás: nevelés- és művelődéstörténeti tanulmányok: jubileumi kötet Kurucz Rózsa tiszteletére. Szekszárd. 121-128. p.
- Havasréti, József (2013): Ifjúságkutatás Magyarországon különös tekintettel az ifjúsági kultúrák, a kulturális fogyasztás és a média jelentőségére – tanulmány. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Huizinga, Johan (1990): Homo Ludens, Universum Kiadó
- Kleisz, Teréz (2019): Elméleti látószögek a jelenkori közösségek állapotáról és a közösségfejlesztés lehetséges céljairól. In: Kulturális Szemle, 2019/2. szám

Minorics Tünde – Várnagy Péter:

The local heritage collections in the historic area of Baranya county

Abstract: The Act No. XXX of 2012 concerning Hungarian National Values and Hungarikums has called upon local municipalities and their resident communities to take actions for safeguarding their existing and disappearing local values. The incoming legislation has contributed a lot to the protection of local heritage properties, as it presented an opportunity to set up local committees for the role of identifying local values and creating inventories out of them for the sake of increased local recognition and public use. Local communities are considered to be the key stakeholders in value assessment, in the process of selecting what properties they feel primarily worthy, really belonging to them, vitally important for representing their local identity. Local communities, local settlements display a wide variety of diversity regarding the level and nature of local identity, there are numerous ones rather shaken in this respect, showing decay and disintegration, others don't really find the influential power to represent their community interest and become visible. The research project on the theme of Manifesting Local Values in the area of the Historic Baranya County within the scope of the Current Community Knowledge has aimed at capturing the social processes since the inception of the 2012 ACT and their impacts, with special emphasis on local participation and community engagement practices used for transmitting traditional patterns of knowledge.

The research process and the preparation of the study were supported by the sub-program of the Cultural Research Program for Research Groups of the National Institute of Culture.

Introduction

The Hungaricum Act passed in 2012 (The Act No. XXX of 2012 concerning Hungarian National Values and Hungarikums) has provided a mechanism to promote heritage values in the country, has made local municipalities to recognize their responsibility to establish a Local Repository of Values and set up a Committee to guide the local public efforts in mapping their territory and creating a list that can be integrated into higher levels. in the year 2020, out of the 301 settlements of Baranya county only 40 followed the intention of the legislation. The sample is very diverse both from the point of view of value assessing methods and seen through political or professional lenses. Certain village communities have lost their energies and interest in such issues, others show cohesion and comittedness to discover their distinctive traits.

The plurality of forms and functions of local values preserve a wide range of experiences and knowledge of the past. Local community knowledge is mostly gained from the ways of accomodation to the nature and adoption to the needs of living ensuring the successful survival of local families over time.

The pool of community knowledge opens up channels for interaction between space and time, between modern and traditional, between ancestors and descendants. Embracing local values certainly may create opportunities for cultivating traditions and building cultural identity, both

will be beneficial for the sustainability of the living conditions and may offer stimulus for vitality in terms of planning a sound rural economic future, like renewing distinctive touristic offers and enhancing the occupational structure.

The research project VALUE MAPPING and KNOWLEDGE AREA was launched in 2020 by the Cultural Heritage Research Group of the Institute for Human Development and Cultural Studies at the Pecs University to explore the processes and outcomes since the above mentioned new legislation in 2012. The research proposal got the support of the National Institute for Culture Nonprofit Ltd. through winning a tender. It mainly has had the purpose of securing professional contact building and recruiting new actors to this field. (nmi.hu/szolgaltatasok/osztondijprogram/)

The university research group has been a constant partner of the National Institute's practitioners working in Baranya county, jointly organizing workshops and conferences and ongoing discussions regarding professional training and experiences of field practices.

The Baranya unit of the National Institute intensively took part in formulating the research concept and has given invaluable help to mapping local values within the municipalities, and providing relevant data for analysing.

The Aims of the Research

As a result of the externally induced change, the 2012 Hungarikum Act offered a multilevel national value pyramid structure to come into existence that's firmly based on the local value repositories. There are higher levels in the pyramid, like the county and regional levels, and the national one, even nation segment's repository of values of Hungarians living abroad are included. To capture the wide variety of heritage items, all are compiled into thematic branches of repositories as well. Following the recommendations of the lower level committees of the pyramid for nominating outstanding national values those getting support will be declared as hungarikums. The legislation prompted a growth in the heritage field, initiated or strengthened the focus on identifying relevant values operating in the community contexts to be manifested or re-interpreted for use. The local communities are the actors knowing the best what is valid for them.

Having confronted with the wide array of differences in the localities, the aims of the research couldn't have been anything else but exploring how the selection and the identification practices had happened, what composition the emerging committees have been displaying, what sort of value assessment tools and methods have been employed. Obviously, understanding the involvement of the local community was of crucial importance. Other points were to examine: How the community outreach to achieve greater awareness has been ensured, what sort of cooperation forms have been exercised, how the local „ownership” of the community collection of values has been encouraged? Has there been a new local legislation as an impact? Has heritage protection and promotion become a stable element of the local cultural provision? To find the answers to all these questions was our intention.

So, the research project wanted to explore the role of the committees and their impact on the local society, explain how the heritage issues were embedded in the local discourses and got discussed thoroughly giving access to all. The plans for ensuring the local passing on of the traditions and values have been also reviewed.

The research has aimed at offering a clear overview of these aspects and presenting the findings on public websites. Hopefully, it will generate a new stimulus for cooperations and network building. Creating a constantly updated data base of information and displaying efficient tools

in good practice has been also an important objective. The purpose is to be able to function as an open service for the professional community and interested parties in order to enhance collaboration and greater public use.

The research has been extended beyond the present geographical area of Baranya county taking into account of the historic layout existing before the end of the first world war. The regional historic background is the same for this area. Sharing a lot of common attributes and cultural roots definitely had shaped the broader set of local values, regardless of the big political, administrative, institutional shift caused by the Treaty of Trianon in 1920.

Cultural landscapes possess not only physical dimensions, but rather more similar cognitive elements, cultural constructs. It seems very true for the Hungarian language speakers still living in present Serbia and Croatia, a lot of studies showed their preserved ethnic identity and commonalities in mental heritage. „The new spatial concepts doesn't emphasize borders and boundaries, the internal dimensions are rather determined by the elements of the content” (A. Gergely 2001).

In our case it seemed obvious to compare cultural values and heritage properties found in historic Baranya and the present one. That's why the research tried to cover the Croatian part of the Drava-triangle (Drávaszög) and the former Baranya-area (Baranja) as well.

Certain key questions were asked by us: How do we define the concept of „value?”, how does the legislation interpret the notion of value?, what do the local people perceive as their values ? Apart from the definition-issues the research project wanted to map and evaluate the efficient ways and tools for involving and mobilizing citizen groups, and assess their efficacy in cultural community development processes like capacity development and cooperation skills. How did the local publicity forums work? Has the scope of the community knowledge broadened? Is it possible to detect direct enabling links between heritage values and economic development initiatives or culture-led regeneration?

The research couldn't do without analysing the jurisdiction, especially the impact of the Hungaricum Act. The legal environment's direct and indirect influence had to be investigated, their role guiding the implementation, and identifying the barriers preventing quality performance.

As it is well-known, Article P of The Fundamental Law of Hungary (25 April 2011) states that „Natural resources, in particular arable land, forests and the reserves of water; biodiversity, in particular native plant and animal species; and cultural artefacts, shall form the common heritage of the nation, it shall be the obligation of the State and everyone to protect and maintain them, and to preserve them for future generations.”

Based upon this legislation the Act No. XXX of 2012 concerning Hungarian National Values and Hungarikums had been formulated that was followed by executive orders and implementation regulations such as the (114/2013. (IV. 16.) Government decree, and another Government decree (324/2020. (IV. 16.). There are other significant law-making to consider like the Act LXXVII of 2011 on World Heritage, the Act CXL of 1997 on museums, public libraries and cultural community services, the Act LXIV of 2001 on the protection of Cultural Heritage.

Out of all these legislations several intersections occur affecting the life of local municipalities that needed to be investigated by us. In the first phase we observed the organizational framework of the local committees for creating their value collection and the attached financial and human conditions, and the local legislation for cultural provision. The content analysis of the local data will be highlighting the significance of local heritage promotion and its relation to the existing system of cultural provision. Are there any specific communities or institutions embracing the heritage maintenance and education? What professional fields do they represent, are the organizational actors coming from the local or higher government levels,

from the civil sector, or the religious field or from the business sector? Are they connected to external rural development agencies? The municipalities display very different proportions in this respect. Experiences are quite varied if the theme of partnerships or community-based coalitions are addressed, whether they are capable of working towards inspiring and activating the broad community to identify and embrace its values. The level of access to the local value repository, involvement in the process of collection of community items and participating in community events seems to be a good indicator assessing the chance to acquire local community knowledge whether in individual or in collective forms. The local experts are very different in that respect whether they willingly share or withdraw their findings.

The expected results of the research

The research is going to lead to building a structured dataset to be used for creating a constantly renewing knowledge base able to generate sharing good practices and network building among the stakeholders of the municipalities.

The employed methods (observation, participation in events, focus group interviews, expert interviews, document analysis) will reveal a range of useful views and experiences to guide community strategies and actions on evolving issues and opportunities regarding heritage preservation.

Through network building the quality methods will be effectively shared and learned, providing an excellent source of new perspectives and innovative ideas. Trustful relationships will stimulate the spirit of collaboration in the heritage field viewed as a resource of multiple value. Involving the public, engaging civil society, community development and creating partnerships will be a natural component of the knowledge network area.

The theoretical background of the research

That requires trying to define the core concepts of „value” and „heritage”. The first author to mention in the Hungarian academic literature is Gábor Sonkoly whose writing on the interpretation of the concept and its employability was of crucial importance. He was giving an account of the previous international discourse on the term within academia and beyond. (Sonkoly 2000) This publication was decisive in preparing for the Hungarian heritage law-making and prompting cross-disciplinary dialogues.

Likewise Peter Erdősi's article needs considering that comprehensively analysed the varied interpretations of the cultural heritage concept leading to cultural policy actions. (Erdősi 2000) Attila Paládi-Kovács greatly contributed to the discourse attaching the formidable national characteristics. (Paládi-Kovács 2014) The National Cultural Institute published a methodological guide to help to identify and collect national heritage properties and soon good practices were shared on how communities should be safeguarding their values as cultural resources.

Milestone publications were emerging in the 2000s dealing with the relation between values and communities, and exploring the issue of individual and collective values and value typologies (Farkas 2008), (Nagyné Babics Éva 2016). The available literature focused heavily on the change of value-systems. (Jakab-Vajda 2015) Creating and nurturing values was also the main research theme of many scholars, (like Tóth 2024) and Károly Varga's oeuvre on value research has proved to be a valuable resource. (Varga 2003)

According to György Csepeli „Anything can be defined as a value in a human society, but not everything is a value.” (Csepeli 2001) He demonstrates that value constitution is always in correlation with needs and motivations that drive people to act in a certain social context. The business of compiling a register of values suggests that this relationship is rather static, fixed and implies a strong local identity. This assumption considers values to be rather stable, not really transient elements of a long-established culture with a persistent nature that determines social norms directing social practice.

Values are resistant to change, but the practice of choosing values are constantly changing. There is a change in that what is perceived to be a value in a given situation, what is not. A value may become a heritage if it finds contact, build a real relationship with the present, able to get relevance in actual life of the people.

The research project has gained a guiding perspective from this notion. While investigating the local value repositories the focus was always on the connection between the value of the past and the relevance to the present life of the community. In order to be a meaningful part of community identity it requires knowing the value per se and the capability to translate it to a form valid for the current reality.

The Act of 2012 never uses the term „heritage” but always speaks of „values”, but obviously the local community is able to utilize its „values” only if they function as some actually existing relevant embodiments. This „conversion” into a quality conceived by the people is needed for strengthening identity.

If we see the institutional and legal practice of the national value pyramid this connective relation is well captured in the case of peak values, i.e. the *hugarikums* which had been nominated from the national inventories by the communities representing local communities’ intangible heritage forms.

Local values express accumulated local community knowledge and experience through which production of one’s sense of place happens attaching meanings and identities to the specific locality. Socially approved values of the past direct the individuals to find their own answers to the actual challenges of the specific environment. These may include finding the adequate jobs and work activities, readiness to revitalize the local cultural resources someone has been identified with.

For rural development the local value-based approaches can be real drivers of enhancing the local economy, the distinctive heritage properties can accrue financial benefits when generating tourist inflows.

A big bulk of research studies can be cited that highlighted that heritage sites acting as memory bases of different communities beyond giving authentic human experiences were capable of triggering significant economic advantages for the residents. One of the most dynamic area in this respect is the field of tourism, where new attractions have been developed all the time based on the the multidimensional nature of heritage with the aim of making incomes.

Local gastronomy, local traditional production of food and access to distinctive dishes has become a very popular form of heritage tourism in the recent decades. Valuing the local/regional culinary and gastronomic heritage may have multiple beneficial effects, securing incomes for the local providers and contributing to the more healthier eating and supporting environment-friendly production. Especially areas with marked rural features, and with characteristic *ethnocultural* traditions can address this trend and jump on the bandwagon. (Berghauer et al.2020:70)

Freshly published research papers report that all the stakeholders (not only tourism experts but local providers, and producer as well) have found their role in such joint ventures and seem to be involved in sharing and exchanging inspiring practices to each other. (Gonda et al. 2021)

In multiethnic settings such as in the area of Baranya county the local repositories contain numerous ethnic identity representations of cultural heritage items. The Ethnic German settlements revitalized traditional rituals and celebratory events like the Emmaus-day on Easter Monday in the wine cellar area of BÓLY, the local gastrofestival focusing on steam dumpling in Geresdlak, or the blue-dyeing festival of Nagynyárád showcase a colourful craft tradition. All the local village museums and their collections of the traditional German cultural properties are functioning both as touristic attractions and a community knowledge pool the museumpedagogical programs can heavily rely on. (Szeidl - Antal 2019:49-59)

It's important to establish heritage sites and institutions, they are boosting local identity but also give a chance for local communities to utilize them as resources for their socioeconomic development through heritage tourism. A local heritage centre may bring in tourism and incomes, in sum, may contribute to becoming proud, heritage-conscious members of the community. Any money spent by the experience-seeking tourists in the locality will contribute to the betterment of the quality of local life. Developing such site-specific benefits have driven to build a new project in Szigetvár, the Suleiman the Magnificent's Tomb (Turbe) offering unique heritage attractions as a historic memory place. (Sipos et al. 2020:19, Sipos et al. 2021)

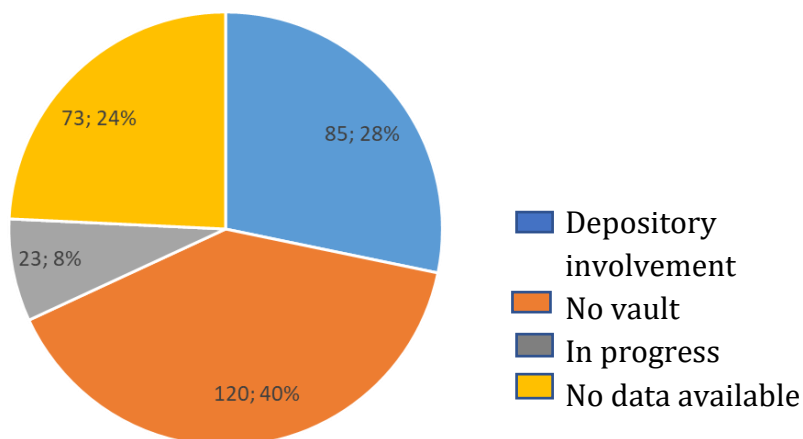
The Survey Results of the Municipality-level Collections of Values

A survey was conducted among the chairs and members of the committees in Baranya settlements. The sample was created based on different data sources (websites, media releases, personal inquiries, official lists), altogether 51 municipalities took part in the survey. In the second stage the researchers could expand the list of respondents: all the 280 participants in the county-wide cultural employment and training program did get a tailored online questionnaire. With their help we got additional information on emerging repositories and committees „in progress”. The size of the sample has grown to be 58. Another 16 settlements have come into light with serious intention to establish committees to care for local values. The final figure is that 227 municipalities haven't reacted to the opportunities shaped by the Act in 2012.

1st diagram

The number of local repositories in Baranya county. Own research. 2021.08.11.

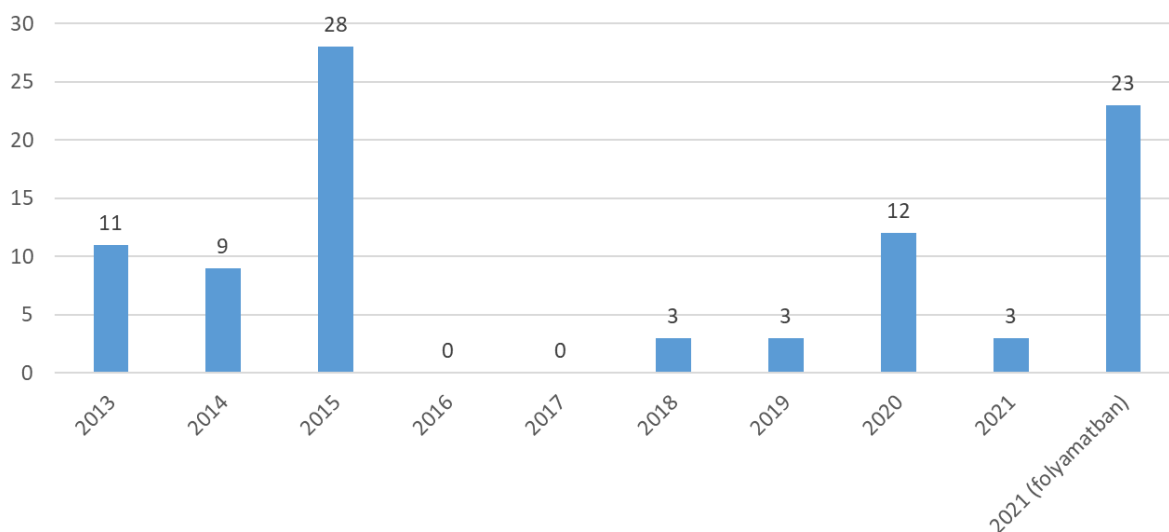
Number of settlements: 301

The data on the time of the formation of the local registry is recorded well in the 3 year period after the Act, but there is a 2 year break after that. The following two charts will give us only a tendency in the figures, as the category „emerging” makes the picture a little opaque. The surprising element is that the year 2021 will be a flourishing one regarding the increase in the number of the committees. We attribute the expansion to the nearly 300 practitioner-to-be learners in the training system run by the National Institute.

2st diagram

The number of Committees for creating local value collections since 2012 in Baranya county. Own research. 2021.08.11.

We were curious to get to know the bid performance of the committees, that's why we asked the Hungarikum Office to give us a feedback on the successful Hungarikum tenders. The data analysis was made for the sectoral repositories as well. The questionnaire was sent to all the selected settlements. The final data will be available only after 31 August. It's accuracy needs constant updating.

The first round of the research focused on investigating the social embeddedness of the local heritage values and their practical part in the community knowledge in the sample of 51 settlements. This mainly needed mapping and analysing the webcontent available. (i.e. the websites and social media sites of the local organizations and the committee for the repository of values.)

We wanted to examine the objectives of the committee, the ways of nomination to the local inventory, by whom the nomination had taken place, the present list of items, their classification according to thematic branches. Answers were also looked for those local values that hadn't been selected into the local lists, in spite of the local community's proudness over them, such as like smaller festivals, folk rituals, listed buildings, traditional attractions.

Gathering primary data covered the settlements in Croatia with Hungarian ethnic population. Earlier it was explained in the introduction that the concept of Hungarian national values and Hungarikums purposefully aims at encompassing the nation segments outside the present borders of Hungary. According to this notion the nation remains a key unit of shared common fate in the past centuries and having a distinct language, the same cultural influences, religious background and institutions despite the occurring diversities still created a complex unity of nationhood that culturally survived. The shared geographical land with its opportunities also shaped the livelihood of local people and their community culture. New national borders were brought by the Trianon Treaty after the first world war but the traits of ethnic and national cultural sameness are there and we can safely say, that the value repositories display the closeness and unity.

The preferred values by Ethnic Hungarians living in the Croatian Baranya area

In order to highlight the local value preference of the Hungarian population living in Croatia some historical background information is needed to explain the context. One of the main source to cite is Károly Lábadi's book with the title: Life after a War. Ethnic, ethnographic and cultural phenomena among Hungarian minority groups in Croatia after the 1991 Wars. (Lábadi 2008) Another book is very illuminating in this respect written by Júlia Baranyai: Traces washed away. (Baranyai 2004) The Croatian War of Independence had been a 7 year-long period causing serious damages. Approx. 100 thousand people emigrated. Just sizing up the war damages had taken 8 years. Naturally not only the physical damages had to be counted but the human loss of the families, and communities who became deprived of their organizations, minority interest representation. Those forced to go to exile when returning found a totally different world. That goes for the settled population as well. There was a great shift in the way of life after the war in all aspects. So far it can't be really assessed what the future holds, what is lost for ever, what can be reborn and revitalized. (Lábadi 2008:1)

The demographic decay of ethnic Hungarian groups living in Croatia has been undergoing throughout in the 20th century. Apart from the population loss in the second world war there were 7 thousand Hungarian emigrants from Yugoslavia. The assimilation processes have been growing steadily for a long time parallel with the decreasing childbirth. The number of mixed

marriages is also on the rise meaning integration into the Croatian society. A smaller region called „Drávaszög” displays homogeneity of Hungarian language speakers, but even this one in a narrower fashion. The war had devastating effects on the community. In Eszéki Baranya (Osijek-Baranya) county the number of ethnic Hungarians doesn't reach 10 thousand members (the actual figure is 9784), those with Hungarian mother tongue make 8307. (Lábadi 2008:9-11)

Since the Trianon Treaty preserving the Hungarian identity has been rather difficult, but after the 1991 war and the Serbian invasion nearly one-third of the population escaped from this territory, and the chance for returning only opened up 7 years later. During the 7 year period ethnic cleansing took place with disorganizing the civic institutions of the ethnic Hungarian minority. A few did function but barely with effect. (Lábadi 2008:9)

The author himself puts the question what could be a solution to replace the lost values. He prioritizes rebuilding the economic conditions that could support the livelihood of the local people and enable them staying for good. He equally gives importance to the issues of reorganizing the local cultural-communal sphere, and the cultivation of the minority institutions' activities. Even if the traditional local collections were not that rich in their objects, still it would diminish hopelessness. „At present all the community efforts to create ethnographic collections and small heritage institutions desperately seek signifying that once the ancestors accumulated a great heritage, their past achievements deserves respect and gives strengths for building back conditions for re-beginning.” (Lábadi 2008:51)

There have been new emerging community initiatives for the aim of generating local cohesion. Numerous social events have been organized like May Days, community festivities with arts, entertainment and local food, cooking competitions, pig killing feasts, fishing days, Easter sprinkling of the girls, Luca Day ritual before Christmas) etc, specific associations for cultivating and promoting local traditions have been established, social movements have reached them orienting the public attention for landscape conversation and safeguarding the ecologically sound environment. The merit of local products is on the rise. The value of local characteristics is also recognized increasingly. Baptizing ceremonies, traditional weddings, nameday celebrations are in fashion. Since 2005 Carnival time each year the rooster beating day has been celebrated in Daróc. In Csúza the harvest ball tradition has been reinvented. Vintage traditions also have been kept since the autumn of 2004. The Catholic Holy Thursday traditions that commemorate Ascension of Jesus Christ has restarted in Laskó. And the list of community events could go on and on. Kopács has become a touristic attraction of its fish soup days connected to celebrating the Danube fishermen. There are special local meal-brands coming from certain villages, like tripe from Sepse. All of these examples display using the traditional heritage for attraction.

Another trend is palpable which can be explained by the recent war's effect: memorial days, celebration of memorable events, anniversaries, and remembrance of victims and martyrs have become in the forefront. Some of these have surfaced in the local repositories.

The Hungarikum Act of 2012 was amended in 2015 (Act LXXX) that gave the right to those ethnic Hungarian organizations which are constitutive part of the MÁÉRT (Hungarian Permanent Conference) to establish their own Value Repositories representing their segments of the Hungarian nations and are authorized to send those to the National Region's Collection of Hungarian Values Abroad. In Croatia the Committee was formed in 2015. Interviews were made with all the three members of the committee. Andor Pajrok economist, Tünde Micheli journalist, Olivér Mijekovics lawyer. According to their statement the municipalities have not been inclined to form a committee for collecting values mainly because of the small proportion of the ethnic Hungarians living in the settlements that affects weaker representation of their

interests. This situation is diminishing the hierarchical levels and the involvement of the communities as primary identifiers. Instead the main representative minority body in the Croatian Parliament, the Democratic Community of Hungarians in Croatia has the power to nominate. Another huge problem has been brought to light by them is the lack of adequate human capacity. Successful bids and funding had to be sent back to Hungary because of capacity deficits. The very innovative and useful ideas and plans (designing a mobile exhibition, circulating it in education institutions, using gamification techniques for producing tools and games) haven't been delivered yet.

Those engaged municipalities with functioning committees are the following ones in the area called Drávaszög: Kopács, Csúza, Várdaróc, Újbezdán, Laskó, Hercegszőlős, Vörösmart, Csúza, Laskó, and the another 2 settlements are found in Slavonia-Croatia: Kórógy és Haraszti.

In the guidebook on the national collection of values of the Croatian Hungarians the sectoral list contains the following items (www.hungarikum.hu/content/kulhoni-ertektar-nemzeti-ertekeinek-listaja):

Agriculture and Food Industry:

1. Fishing devices
2. Gastronomy/ Distinctive meals

Tourism, Hospitality:

Rooster beating (a masquerading custom at Carnival time) - Várdaróc
Maypole Dance – Újbezdán

Cultural heritage:

Headdresses, bonnet

Built heritage:

The Memorial of Gedeon Ács - Csúza
Protestant churches of Drávaszög area - Laskó, Hercegszőlős
The Memorial of Julianna Borkó - The cemetery of Kopács
The Tombstone Memorial of Izsák Béni - Vörösmart
Grain bin for storage on wooden legs - Kórógy, Haraszti

Baranya county settlements display a lot of similarities in their collections of values whether they are from the Hungarian or from the Croatian side. The similarities originate from the commonalities they shared for centuries but the different social and political evolutions also mark their effects in the nominations. The gastronomical local values can't be sharply separated along ethnic lines or political borders, rather they express crossover features, having learnt from the neighbouring ethnic group's practice through exchange. The whole area seems to prefer bean and fish food, black pudding (made of pork) when they are asked to name their characteristic meals for local gastronomical heritage. Fish consumption and the varied ways of cooking fish reflect the lifestyle shaped by their homeland area where rivers meet. It is remarkable that the Croatian Hungarians nominated a lot of tools and devices representing the once practiced fishing-based life of the community. Why is it when it is not essential for livelihood nowadays? An explanation could be that at present the Hungarian ethnic minority has been struggling for survival, feels that the latest war has damaged the artefacts rooted in its past and relying on the precious memories of the former legacy counts. It is also interesting that reviving folk customs (Maypole dancing, Rooster beating) are not categorized under the section of cultural heritage but tourism and hospitality. These local feasts and celebrations are mainly for meeting together, strengthening the ties between the community and its guests, constructing a newly found cohesion. Collected under the heading of cultural heritage all the items showcase forms of cultural memories, expressing mental belonging to the Hungarian

culture. The items of the built environment section cover mostly historic churches, sacral objects referring to the settlement of the Hungarians in the locality, or tombstones in the graveyards commemorating the ancestors's merits, both explicitly aims at building the ethnic identity and find the adequate representation of the Hungarians within the Croatian society.

Conclusions

The research project „Manifesting Local Values in the area of the Historic Baranya County within the scope of the Current Community Knowledge” was completed at the end of August 2021. The present state of findings will be extended relying on more data. The initial data gathering on the nomination processes, the web search on issues of access and sharing heritage values hasn't produced a solid outcome. The researchers have encountered problems in the websites, searches haven't been easy, the contents have been found diffuse, not continually updated, thus causing lower satisfaction levels for the interested readers. These features can be remedied, if those responsible would do a better quality job to inform and involve the local public.

Excellent examples have been found as well, in the case of Nagypall and Alsómocsolád.

Comparing the sectoral collections in the Hungarian and in the Croatian part of Baranya was revealing marked differences. In the Baranya county collection the category Cultural Heritage is the most preferred. The category Architectural Heritage is the fifth in the county collection but places second in the local lists. In the case of Health and lifestyle category the inverse happens. Food and Agrarian Industry category is in the middle positions. Natural Heritage-properties are highly valued in the settlements, but there is no presence of them in the county collection. The same is true for the Drávaszög settlements, where the Food and Agriculture-items are the first in the list followed by the built heritage and a very slim size of Cultural Heritage and Tourism and Hospitality. It is important to note that in the present Baranya county actually relevant values shaping local identity are the selected ones, in the historic part of Baranya in Croatia the memory-based common history and the folk elements are mostly prioritized.

The analysis is hindered by the 2012 Act's intention. The regulatory framework has been guiding the whole process including how to make a collection for those who opt for the delivery. In terms of content it completely gives freedom to choose any values however it offers a classification, i.e. types of heritage forms. It's the choice of the committees to categorize their local values under the headings.

Disadvantaged rural communities try to reposition themselves, seeking to revitalize, diversify their economic base, enhance their livelihood usually through tourism which is seen a lot of times as the only option. That's why heritage properties whether it is natural or cultural, traditional production technologies or crafts are considered community resources for possible development. Usually the preserved traditional items also signify the backwardness of the settlement. Forms of heritage are viewed as a foundation upon which the sustainable future touristic destinations of these small communities rests. (Marton et al. 2016:34)

All municipalities can use their heritage but it can't happen without recognizing the ways the community understands itself, expresses itself, without engaging all the resident groups within the community to take part in value assessing, to have their access to informed decisions and open debates and negotiations in order to come to a consensus in the given issue. Without these community capacities success for the local development initiatives will be weak.

Works Cited

- A. Gergely, András (2001): Tér, idő, határ és átmenet. Politikai antropológiai esettanulmányok. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 86. MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.
- Berghauer, S. – Sass, E. – Tarpai, J. – Tóth, A. (2020): A helyi termékekben rejlő turisztikai erőforrások Kárpátalján. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 5: 3 pp. 57-73.
- Csepeli, György (2001): Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_szocialpszichologia/ch04s06.html (Last viewed: 14.05.2021.)
- Erdősi, Péter (2000): A kulturális örökség meghatározásának kísérletei Magyarországon. In: Regio - Kisebbség, politika, társadalom 11. évf. 4. sz. pp. 26-44.
- Értékekre hangolódva. A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. (2016) Nemzeti Művelődési Intézet, Budapest. 122 p.
- Farkas, Zoltán (2008): Az egyéni és kulturális érték fogalma és típusai. Jel-Kép, 2007. 4. sz. – 2008. 1. sz. pp. 67-86.
- Gonda, Tibor – Angler, Kinga – Csóka, László (2021): The role of local products in tourism. European Countryside, 3:1 pp. 91-107. 17 p.
- Jakab, Albert Zsolt – Vajda, András (szerk.) (2016): Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben. Kriza Könyvek, 39. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 40 p.
- Lábadi, Károly (2008): Élet a háború után. Etnikai, néprajzi és kulturális jelenségek a horvátországi magyarság körében az 1991-es déli szláv háború után. = Ethnic, ethnological and cultural phenomena among Hungarians in Croatia after the war in 1991. Munkabeszámoló. OTKA. http://real.mtak.hu/1349/1/46235_ZJ1.pdf (Last viewed: 16.02.2021.)
- Marton, Gergely – Raffay, Zoltán – Prisztóka, Gyöngyvér – Raffay, Ágnes – Kiss, Róbert (2016): A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 1: 2 pp. 34-48.
- Minden értéknek legyen közössége! Értékfeltáró jó gyakorlatok. (2018) NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest. 212 p.
- Nagyné Dr. Babics, Éva (2016): Az értékközvetítés és az értékrend változása. 109-111. portal.zmne.hu/download/bjkmk (Last viewed: 19.02.2021.)
- Paládi-Kovács, Attila (2014) A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya. In: Örökség, hagyomány, néprajz. Újra Ózdért Közhasznú Egyesület, Ózd, pp. 33-45.
- Sipos, Norbert – Pap, Norbert – Keresnyi, János. – Jarjabka, Ákos (2020): A Szigetvári Szulejmán Türbe Kulturális-Turisztikai Központ Projekt turisztikai megvalósíthatósági kockázatai. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 5: 3 pp. 4-21.
- Sipos, Norbert – Pap, Norbert – Gonda, Tibor – Jarjabka, Ákos (2021): Feasibility and Sustainability Challenges of the Süleyman's Türbe Cultural-Tourism Centre Project in Szigetvár, Hungary Sustainability 13 Paper: 5337, 20 p.
- Sonkoly, Gábor (2000): A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei In: Regio - Kisebbség, politika, társadalom 11. évf. 4. sz. pp. 45-66.
- A horvátországi magyarok nemzeti értéktárának elemei. Kézikönyv. (2015) Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége, Bellye, 24 p.

- Szeidl, Klaudia – Aubert, Antal (2019): The German Ethnicity in the Cultural Tourism Market of Hungary/ South Transdanubia. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 4: 1-2 pp. 49-59.
- Tóth, Pál Péter (2004): Értékkörzés, értékteremtés. In: Szociológiai Szemle, 4. sz. pp 142-144.
- Varga, Károly (2003): Értékek fénykörében. Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest, 487 p.

Other sources

- Közművelődési Tudományos Kutatási Program 2020. <https://nmi.hu/szolgaltatasok/osztondijprogram/> (Last viewed: 16.05.2021.)
- Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye <https://net.jogtar.hu/> (Last viewed: 12.05.2021.)
- Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár <http://www.hungarikum.hu/hu/> (Last viewed: 19.02.2021.)

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Horváth Fanni:

Az ifjúság bevonása a közművelődésbe digitális eszközökkel

Absztrakt: A tanulmány alapjául szolgáló szakdolgozat a XXI. századi fiatalok sajátosságait és a digitalizáció okozta generációs változásokat hivatott feltárni. A kutatás fókuszában az ifjúság és az Agórák kapcsolata áll, keresve a válaszokat arra, vajon milyen felületeken lehet elérni a korosztályt, és melyek azok, amelyek elavultnak bizonyulnak.

Abstract: The thesis, which is the base of this study aims to discover the XXIst-century-youth's features and the impact of the digital technology's improvement on the generations. The focus of the research is the connection between the youth and Agoras, while looking for answers which platforms are suitable to reach the age class and which are outdated.

Bevezetés

A mai, technológiailag rohamosan fejlődő világban a megszokott módszerek, struktúrák és rendszerek megváltoztak mind a munka, szórakozás és szociális élet területén. Az ember is megváltozott, élete átformálódott, kommunikációja gyorsabb, könnyebb, hatékonyabb. Otthonról dolgozhatunk, a világ másik felén élő személlyel akár pillanatok alatt felvehetjük a kapcsolatot, egy kattintással házhoz rendelhetjük magunknak a kiválasztott árucikket és a fotelünkből hallgathatunk hangoskönyvet vagy nézhetünk színházi közvetítést. Azoknak a felnövő fiataloknak, akiknek ez a közeg válik természetessé, másról szól a gyerekkoruk, mint szüleiknek vagy nagyszüleiknek, akiknek még nem volt alapvető az internethasználat, a több száz tévécsatorna vagy a virtuális térben való ismerkedés, barátkozás. Az internet térnyerése hozzáállásban és felkészültségben is hatalmas változást követel magának: nemcsak a generációk közötti kommunikációban, hanem a közművelődési területen is. Ahhoz, hogy a fiatalokat jobban megértsük, és a nekik szánt programokon való részvételre tudjuk buzdítani őket, beszélni kell a nyelvükön, és meg kell tanulni azokat a platformokat használni, amelyeket ők használnak a mindennapjaikban.

Tudományos kutatásunk témájának kiválasztásakor ezzel a kérdéskörrel foglalkoztunk, és megvizsgáltuk, milyen hatással van a fiatalokra a technológia fejlődése, és hogyan tudnak kapcsolódni a közművelődési intézményekhez. Kutatásunk célja felmérni, hogy a közművelődési intézményrendszer milyen felületeken tudja elérni a fiatalokat és mik azok, amelyek már elavultak a számukra. Mindezt az Agórák vonatkozásában mértük fel. Vizsgálatunk fókuszába azért az Agórákat állítottuk, mert nagy volumenű, széles kínálatú kulturális eseményeket szerveznek és a hálózatosodás eszközét alkalmazva például szolgálhatnak a kisebb közművelődési intézményeknek, és jó gyakorlatokat adhatnak át.

Az ifjúság értelmezése, jellemzői

A fiatalságot nem egyszerű feladat definiálni, illetve kor szerint behatárolni – a kutatásban feldolgozott szakirodalmak alapján pedig nincs egységes megállapodás egyik esetben sem. Így az ifjúság körülírásakor egy számomra pontos és konkrét megfogalmazást használtam. Stumpf (Stumpf, 1992) gondolatait előidézve az ifjúkor az interkulturális és szociális képességek kifejlődésének szakasza, amikor az egyén még nem önálló, önrendelkezésre alkalmatlan, felelősségtudata, érték- és normarendszere nem stabil.

A korosztály meghatározásának nehézsége a posztadoleszcencia kialakulásából eredeztethető. Az új életszakasz megjelenése a felnőtté válás hagyományos kereteinek kitolódását eredményezte; az elköltözés, házasság és gyermekvállalás későbbre csúszik, a diáklét pedig egyre tovább tart – ugyanis az ifjúság egyszerre siet és késik. Ebben az időszakban jellemzően az intimitás, kapcsolatok fontossága kap szerepet, a partnerkapcsolat kiemelkedik, viszont megjelenik a befelé fordulás, állandó identitás-keresés, mondhatni egy „túlkoros” serdülőkorról beszélünk. A korosztályban megfigyelhető a pluralizálódás, ugyanis több ifjúság is létezhet egyszerre. Többféle ifjúság alatt azoknak a változóknak a cserélődését és különbségét kell érteni, mint a nagykorúság, az anyagi függetlenség és az egyén saját felnőttiségének elfogadása (Nagy Á. s., 2008). Ezért az ifjúság egy rendkívül színes, heterogén korosztály, személyenként változhatnak a jellemzői, így nem lehet meghatározni és leírni egységesen.

Digitalizáció a fiatalok életében

Az internet elterjedésével hatalmas változások következtek be a fiatal korosztály életében. Rengeteg címkével jelölték a digitális fejlődésben született fiatalság csoportját, mint például digitális bennszülöttek (Prensky, 2001), net-generáció, IT-generáció, cyber-kids, Facebook-generáció, screenagerek (Tóth, 2018) és még számos elnevezéssel lehetne folytatni a sort. Észlelhető, hogy az újabb generációk leírását szorosan a digitális technológiák fejlődéséhez köti a szakirodalom, és annak tagjait meghatározza az, milyen korban találkoznak ezzel a jelenséggel.

A nemzedék fogalma átalakul, ugyanis a gyerekkor lerövidült, gyorsabban zajlanak le folyamatok, így a hagyományos „szülők és utódaik közötti átlagos időintervallum” (McCrindle & Wolfinger, 2009) idézi: (Keszeg, 2010, old.: 13) definíció nem alkalmas többé a nemzedék meghatározására. Az újabb generációkra érdekesebb a globalizáció hatásával együtt gondolni. McCrindle és Wolfinger megfogalmazása szerint „A generációt olyan személyek csoportjaként határozzuk meg, akik ugyanabban a korszakban születtek, ugyanazon időszak formálta őket, és ugyanazon társadalmi markerek voltak hatással rájuk – más szóval a generáció egy azonos életkor és életszakasz, létfeltételek és technológia, események és tapasztalatok által összekapcsolt csoport.” (McCrindle & Wolfinger, 2009) idézi: (Keszeg, 2010:14)

Strauss és Howe generációelmélete (1. táblázat) összefoglalja a nemzedékek közötti különbségeket. Míg az X generáció kamasz- és ifjúkorában találkozott az internettel, és leginkább a munkavégzésüket határozta meg, addig az Y gyerekkorában ismerte, a Z pedig soha nem látott olyan világot, ahol nem létezett a digitális valóság. Így az internet már nemcsak a munka világában, hanem a szórakozás és a szocializáció területén is meghatározó szerepet kap.

1. táblázat: Strauss és Howe generációelmélete
(Forrás: Saját szerkesztés, 2020 (Strauss & Howe, 1992) idézi: (Lénárd, 2015) alapján)

Veteránok	Baby-boom	X generáció	Y generáció	Z generáció
1925-1945	1946-1964	1965-1979	1980-1995	1996-
Időskorukban találtak először az internettel	Életük derekán találtak az internettel	Kamasz- és ifjúkorukban találtak az internettel, munkavégzésüket alapvetően határozza meg a web	Gyermekkorukban találtak az internettel	Ez a nemzedék soha nem élt olyan társadalomban, ahol nem volt internet

Érezhetően mások a mostani fiatalok: más szabadidős tevékenységeket űznek (más dolgok is állnak rendelkezésükre) és figyelmük is másként működik, mint az előző generációknak. Míg a régebbi nemzedékek lineárisan tanultak, addig a mostaniakra az úgynevezett hipertextes gondolkodás jellemző, amely az internethez hasonlóan egy ugrópontra, „linkszerű” momentumra utal, emléknymra, ami más természetű elemre tereli a fiatal figyelmét, így egyfajta szimultán gondolkodást, megosztott figyelmet idézve elő (Lénárd, 2015). A multitasking elemeként a fiatalok 5-6 dolgot folytatnak egyszerre, és rengeteg információt fogadnak be, melyeket nincs idejük feldolgozni, értékelni, ezért a kritikus attitűd hiányát, a kérdés nélküli ikonkövetést lehet felfedezni viselkedésükben (Tari, 2011). Legékebb példája az ikonkövetésnek az influencerek világa, mely a YouTube, Instagram, TikTok és Facebook (esetenként Snapchat) platformján működik. Az információdömping tehát teljesen megváltoztatta a fiatal korosztály gondolkodását, figyelmének határait – ez a szöveges, hosszabb időt igénylő virtuális tartalmak népszerűségének csökkenését eredményezi.

A digitális kultúra egyik legfontosabb jellemzője az interkonnektivitás, vagyis a folyamatos kapcsolat, az állandóság. (Nagy, 2008) Ha a digitális bennszülöttekről (vagy őslakosokról) beszélünk, a legalapvetőbb dolog, amiket hozzájuk kapcsolhatunk, hogy egyszerre többirányúan, szimultán kommunikálnak, állandó „online” jelenlét és kapcsolattartás jellemzi őket, rövid, tömör és képi tartalmakkal, matricákkal tűzdelt üzeneteket váltanak, és mindez jelen időben történik - „szupermost” generáció (Komár, 2017). A „net-speak” jellegzetessége a már említett megrövidült kommunikáció, az emotikonok (hangulatjelek) használata, a percre kész információk. Az „aki kimarad, lemarad”-elvén a fiatalság tagjai követik az aktuális trendeket, influenszereket (Tari, 2011). Lénárd (2015) „ingerfalók”-nak is nevezi őket. Székely & Aczél (2018) szerint a közösségi oldalak használatának két fő funkciója van: a hírfogyasztás – szórakozás és a kapcsolatépítés és párkeresés.

Az internet drámai hatással van a fiatal identitására és viselkedésére, nemcsak offline, hanem már online is van személyiségük. A szociális médiában lévő profilok és képernyős játékokban létrehozott avatárok mögött álló fiatal egy tökéletesített képet hoz létre magáról, amely a boldogságot, szépséget, örömet tükrözi a megosztott posztokban, képekben (Tari, 2011).

Egy csöndesebb, visszahúzódóbb generáció tárul elénk, amely előszeretettel fogyasztja az interneten lévő tartalmakat, részvételük passzív, befogadó jellegű az aktív tartalomgyártó magatartással szemben. Az aktivitás más platformokra való áthelyeződése a kultúrafogyasztási és szórakozási szokásokban is meglátszódik. A könnyűzenei koncertek látogatottsága és a multimédiás eszközök használata megnövekedett, a magaskultúra kevésbé népszerű. A

kocsmák, kávézók, teázók fontos színtérnek bizonyulnak a fiatalok körében (Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft., 2019). Emellett két új elem ékelődik be a szabadidős tevékenységek közé: a chatelés és a Facebookozás, ezáltal nagymértékű a passzív időtöltés, a céltalan böngészés (Fekete & Tibori, 2018).

Az empirikus kutatás ismertetése

Empirikus kutatásunk során szeretnénk volna választ kapni arra, hogy a fiatalokat milyen digitális felületeken lehet elérni és melyek azok, amelyek már elavultnak számítanak. Emellett fókuszba került a kérdés, hogy valóban az online ismeretszerzés-e az előszobája az offline találkozásnak, vagy sem. Ezek vizsgálatára kérdőívet alkalmaztunk, mellyel 130, 15 és 29 év közötti fiatalot értünk el, akik olyan megyében élnek, amelyben van Agóra.

Mintánk átlagéletkora 21 év, legtöbbjük Komárom-Esztergom megyéből való, közel felük pedig megyei jogú városból, megyeszékhelyről származik. Az utóbbi adat arról szolgáltatott információt, hogy az Agóra vonzáskörzetében lévő apróbb községekből is érkeznek-e fiatalok. A kérdéseknél külön hangsúly került az otthon tartózkodás kérdésére, hiszen az ifjúságra jellemző, hogy idejük nagy részét más településen töltik, így sokuknak nem áll módjában rendszeresen részt venni az Agóra eseményein, mivel másik városban élnek, tevékenykednek életvitelszerűen. A kérdőívben résztvevők számottevő hányadára igaz volt a fentebb említett állítás, 82,3%-uk nem ott él, ahol tanul. Azonban mintánk majdnem fele hetente, a második legnagyobb csoport pedig havonta látogat haza, tehát a térségükben rendezett programokon való részvétel a megkérdezettek körében nem jelenthet akkora akadályt.

Rátérve arra, vajon az ifjúság honnan szokott tájékozódni a megyéjében lévő kulturális, őt érintő programokról, és mire használja úgy általában az internetet, az eredmény mintázta a szakirodalmak fiatalokról alkotott képét. Az internetes újságok és közösségi média elsőrangú szerepe a hírszerzésben vitathatatlan (94,6%), ehhez a kiemelkedő arányhoz csak a barátok, ismerősök ajánlása közelít (69,2%). Harmadik helyen a papíralapú újság 16,2%-kal, ezt követi a rádió 13,1%-kal, majd a tévé 3,8%-kal. A tévét különösen kevesen jelölték, ami azt tükrözi, hogy a kitöltők körében egyértelműen az internet és a szájhagyomány útján továbbított információ kerül leggyakrabban felhasználásra ismeretszerzésként a kulturális programok tekintetében, a tévé pedig a sor végére szorult.

Az alábbi táblázatban (2. táblázat) látható, hogy az internetet elsősorban a közösségi média böngészésére, kapcsolattartásra és szórakozásra használják a válaszadók, emellett megjelenik az iskolai tanulmányok segítségével is.

2. táblázat: A kérdőív-kitöltők internetfelhasználási szokásai
(Forrás: Saját szerkesztés, 2020)

	%	fő
Közösségi média (pl. Facebook, Instagram, Youtube, TikTok, Twitter stb.)	96,20%	125
Kapcsolattartásra	90,80%	118
Iskolai tanulmányaimhoz segítségként	85,40%	111
Munkahelyi feladataim elvégzéséhez	42,30%	55
Szórakozásra (pl játék, zenehallgatás, filmnézés stb.)	89,20%	116

A fentiekben bemutatásra kerültek az ifjúság tájékozódási színterei és az általános internetfelhasználási szokásai, most az Agórák vonatkozásában vázoljuk a minta jellemzőit. A megkérdezettek 66,9%-a hallott már az Agóráról és annak programjairól, közülük pedig a legmagasabb arányban olyanok voltak, akik online találkoztak az intézménnyel. A minta azon csoportja, amely nem hallott még a programokról (33,1%), a virtuális térben sem találkozott még az Agórával. Ehhez kapcsolódó a részvételről készített táblázat (3. táblázat), amely bizonyítja, mennyit számít az online ismeretszerzés az offline találkozás tekintetében. A legnagyobb csoport azoké, akik nem vettek részt és nem találkoztak online az intézménnyel, míg azok, akik részt vettek, interneten találkoztak az Agórával. Ebből arra következtethetünk, hogy az online térben való ismeretszerzés valóban az offline találkozás előszobájaként funkcionál.

3. táblázat: A kérdőív-kitöltők részvételi aránya az Agóra által szervezett programokon
(Forrás: Saját szerkesztés, 2020)

	Nem vett részt	Részt vett
Találkozott vele online, és követi is	4	12
Találkozott vele online, de nem követi	28	21
Nem találkozott vele online	59	6
Összesen	91	39

A tájékozódási felületekről készített összesítő (4. táblázat) alapján a Facebook még mindig első helyen áll információforrásként, szorosan mögötte az ismerősök és barátok ajánlása – az eredmény nem meglepő, hiszen szinkronban van a tájékozódással kapcsolatos kérdésre adott válaszokkal.

4. táblázat: A kérdőív-kitöltők tájékozási platformjai az Agórák programjainak vonatkozásában
(Forrás: Saját szerkesztés, 2020)

Facebook	34
Ismerősöm, barátom ajánlotta	32
Közterületen kirakott plakát	19
Bármely intézményben kirakott plakát	12
Szórólap	11
Agóra honlapja	8
Helyi rádió	8
Helyi újság	5
Internetes újság	2
Tévé	2
Instagram	1
Youtube	0
Twitter	0

Végezetül a fiatalok által jelzett programigények olyan rendezvényeket jelentettek meg, amelyek valamilyen tematikára voltak felfűzve. A kulturális programok, pontosabban az irodalmi, színházi előadások, zenei és filmes foglalkozások, kiállítások tűntek fel vonzó eseményként. Mindezek mellett a társas est, társasjátékos klub igénye is magas számban fordult elő.

Vizsgálatunk másik része az Agórák vezetőivel készített interjúk voltak. Három Agórával vettem fel a kapcsolatot, kérdéseinkkel pedig arra kerestük a választ, hogy próbálják-e digitális programokkal bevonni az ifjúságot, és sikerül-e elérniük a célközönséget, illetve melyek azok a felületek, amelyek a legtöbb fiataalt érik el. A szolnoki, kaposvári és nyíregyházi vezetők válaszainak összefoglalása mellett a digitális tartomelemzés során alkotott képet is hozzáfűzzük.

A három megkérdezett vezető közül kettő az ifjúságot látta nehezen bevonható korosztálynak. Egyikük kiemelte a tényt, hogy ez nemcsak a digitalizáció hatására következik be, hanem az ebben a korban megváltozott életritmus, iskolai leterheltség, különórák és elköltözés elveszik az időt a vonzáskörzetükben lévő Agóra programjain való részvételétől. Digitális programokat csak egy intézmény rendezett, alkalmazva különböző eszközöket, mint a hashtag slider, kihívások, interkatív extra tartalmak, online és színpadi mobilos játékok. A másik két Agóra még nem tartott digitalizációs témában vagy eszközökkel programokat, azonban a fiatalok nagyrendezvényeiken, művészeti foglalkozásaikon, koncertjeiken megjelennek. A virtuális arculat vonatkozásában mindegyikük jelen van Facebookon, Instagramon, egyikük online marketingjéhez még a TikTOKot, Google Ads-t és Google Cégem alkalmazásokat is használja. Kettő vezető is elavultnak tartotta a Facebookot, azzal magyarázva, hogy a fiatalokat már nem

érdekli, nem onnan tájékozódnak, helyette az Instagram és TikTok lettek kiemelve, mint elsődleges felületek. Ez elgondolkodtatásra adott okot, hiszen a kérdőívezésnél még mindig a Facebook jelent meg, mint elsődleges hírszerzési forrás. A 130 kitöltőből csupán egy személy jelölte be az Instagramot, mint az Agóra programjáról való tájékozódási felületet, a többi – online térben – mind Facebookról értesült, ami természetesen nem ad teljes képet, hiszen kutatásunk nem reprezentatív. Látunk relevanciát az intézményvezetők állításában, mivel az Instagram és kifejezetten a TikTok egyre népszerűbbek a fiatalok körében, azonban a Facebook nem tűnt el az ifjúság életéből teljesen. Itt egyfajta átrendeződés figyelhető meg, ugyanis a Facebook funkciójában átalakult; formálisabb, hivatalosabb platformmá vált, amely kapcsolatfelvételt és tartásra alkalmas. Ennek okai közé sorolható az idősebb korosztály „térhódítása” ezen a közösségi felületen, illetve a tendencia, miszerint a munkaadók gyakran megtekintik a jelentkező profilját Facebookon állásinterjú előtt. A vitatott kérdés konszenzusa ez esetben a Facebook további használata, azonban megragadása az újabb, frissebb applikációkon való megjelenés lehetőségének.

Érdekes befolyásoló tényező volt a 2020 márciusában berobbant koronavírus, ugyanis vizsgálati módszerünk harmadik elemét, a digitális tartalomelemzést kétszer végeztük el: a koronavírus járvány előtt, 2019 őszén és 2020 tavaszán, a kijárási korlátozások időszakában. A lezárások hatására több intézménynél észleltük újabb digitális platformokra való áttérésüket (Instagram, YouTube, TikTok), így bővítve a kapcsolódási felületüket. A kialakult események okozta változások mellett nem lehet elmenni szó nélkül, hiszen hatást gyakorol a virtuális létezésére minden olyan intézménynek, amely szeretné fenntartani látogatóinak érdeklődését, ezért nagyon pozitív, hogy az Agórák új felületeken jelennek meg és kapcsolódnak be még jobban az online tartalomgyártásba.

Összegzés, javaslatok

A közművelődési intézmények és az ifjúság kapcsolatában elemi szerepet kap a modern technológia, hiszen a korosztály szabadidejét leginkább az online térben tölti, jelentős tevékenység a Facebookozás és a chatelés. A fiatalok szinte soha nem olvasnak napi/folyó/hetilapot (Fekete & Tibori, Az ifjúság szabadidő-felhasználása a fogyasztói társadalomban., 2018), inkább a közösségi oldalakat használják hírfogyasztásra és szórakozásra. (Székely & Aczél, 2018) Saját kutatásunk során is hasonló képet kaptunk, ugyanis első helyen állt az internethasználat, kiszorítva a tévét, rádiót és újságot az információszerző eszközök közül. A fiatalok ismereteiket az interneten szerzik, tevékenységeik mediatizáltak, és ami szüleiknek, nagyszüleiknek elsődleges információforrást jelentett, ma már átalakult és áttelepült az online világba.

A virtuális lét dominanciája felé billen annak a kérdése is, vajon az offline találkozásnak előszobája-e az online ismeretszerzés. Negatív és pozitív irányba is egyértelműen kirajzolódott, hogy a virtuális tér kulcsfontosságú szerepet tölt be a jelenlét tekintetében, hiszen a kérdőív kitöltők legnagyobb csoportja azok voltak, akik nem találkoztak az Agóra oldalával interneten, és nem is vettek részt annak programján, viszont azok közül, akik részt vettek, legtöbben már összefutottak az Agórával online.

Habár nem mindegyik Agóra próbálkozott digitalizációs témájú vagy digitális eszközökkel létrehozott eseménnyel bevonni az ifjúságot, az utóbbi időben kialakult karanténhelyzet megadta a löketet az intézményeknek arra, hogy újabb közösségi médián lévő platformokon jelenjenek meg (Instagram, Youtube, TikTok). A járvánnyal járó korlátozások bármennyire is

kellemetlenek, a digitális bevonás vonatkozásában rendkívül pozitív és fejlesztő hatású változásokat hoztak.

A közösségi oldalak tekintetében kérdéssé vált a Facebook aktualitása az Agóra vezetőinek oldaláról, azonban a kérdőív azt tükrözte, hogy nem elavult, tájékozódásra még mindig használatos az ifjúság körében. A Facebookra gyártott tartalmakat is frissíteni kell, viszont valóban érdemes figyelmet fordítani az Instagram, Youtube és TikTok oldalakra, ugyanis a Facebook önmagában már nem elegendő. A digitális tartalmak esztétikája rendkívüli fontossággal bír – a változatos, színes és rövid, kevés szöveget tartalmazó posztok, sztorik ragadják meg a figyelmet leginkább. A fiatalok számára szervezett programok előtt érdemes a korosztály egy – egy képviselőjét bevonni, és vele együtt, önkéntesként kialakítani egy online stratégiát a fiatalok bevonására. A virtuális térben való megjelenéskor fontos a brandépítés, az olyan tartalmak készítése, amelyek kifejezetten az intézmény atmoszféráját tükrözik. Az intézményben működő aktív fiatalokból álló csoportokat érdemes kiemelni, és fényképek, videók, velük készített rövid interjúkkal színesíteni a virtuális tartalmat. Emellett az ajándéktárgyak dizájnolása az intézmény logójával is növelheti az elköteleződést és kapcsolódást egy adott programhoz: a vászontáskák, naptárfüzetek, tollak, bögrék, tornazsákok, kulacsok és repoharak nagyon divatosak. Általánosságban pedig érdemes figyelni az aktuális trendekre, reagálni azokra és minél több felületen megjelenni. Emellett lehetőséget nyújtani arra, hogy a fiatalok visszajelzést adhassanak, amire gyors reakciót kapnak, hiszen a legértékesebb dolog a mai világban az információ, annak gyorsasága és ideje.

Felhasznált irodalom:

- Fekete, Mariann – Tibori, Tímea (2018): Az ifjúság szabadidő-felhasználása a fogyasztói társadalomban. In: Nagy, Ádám (szerk.): Margón kívül: magyar ifjúságkutatás 2016. Budapest, Excenter Kutatóközpont Nonprofit Kft., 58-283. p.
- McCrindle, Marc - Wolfinger, Emily (2010): Az XYZ ábécéje. A nemzedékek meghatározása. In: Korunk, 3. folyam XXI/11., 13-18. p. (Keszeg Anna fordítása)
- Komár, Zita (2017): Generációelméletek. In: Új Köznevelés, 73. évf., 8-9. szám
- Lénárd, András (2015): A digitális kor gyermekei. In: Gyermeknevelés, 3. évf., 1. szám, 74-83. p.
- McCrindle, Marc - Wolfinger, Emily (2009): The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations Paperback. Sydney, University of New South Wales Press
- Nagy, Ádám (2008): Ifjúságügy - Ifjúsági szakma, ifjúsági munka. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó
- Prensky, Marc (2001): Digital Natives, Digital Immigrants. In: On the Horizon, Vol. 9., No. 5., 2-6. p.
- Strauss, William - Howe, Neill (1992): Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. United States of America, Paperback
- Stumpf, István (1992): Az ifjúsági problémák értelmezése - ifjúsági kihívás az ezredfordulón. In: Stumpf, István (szerk.): Rendszerváltozás és ifjúság. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete 9-12. p.
- Székely, Levente – Aczél, Petra (2018): Magyar világ 2.0 - fiatalok és az újmédia. In: Székely, Levente: Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében - Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest, Kutatópont Kft., ENIGMA 2001. Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., 351-386. p.

- Tari, Annamária (2011): Z generáció. Budapest, Tericum Kiadó
- Tóth, Péter (2018): Fogyasztás: Kultúra, média, IKT, online lét, számítógépes játék. In: Nagy, Ádám (szerk.): Margón kívül - magyar ifjúságkutatás 2016. Budapest, Excenter - Kutatóközpont Nonprofit Kft., 284-314. p.
- Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft. (2019. augusztus 29.): Tarol a gaming, lassú csökkenés a magaskultúrában, ezek a dolgok érdeklik a fiatalokat. In: Új Nemzedék Központ Nonprofit Kft.: Elérhető: <https://www.ujnemzedek.hu/életmod/tarol-a-gaming-lassu-csokkenes-a-magaskulturaban-ezek-a-dolgok-erdeklik-a-fiatalokat> (letöltés dátuma: 2021. 11. 20.)

Jáger Dávid:

Művészeti tehetséggondozás a közművelődési közösségi színterekben I. - Az elméleti háttér

Absztrakt: A művészeti tehetséggondozás áll a tanulmány középpontjában. A közművelődés egyik alapszolgáltatásának is tekinti a tehetséggondozást. A közművelődés intézményrendszerének vizsgálatát követően a tehetséggondozás gondolatát, fogalmát járja körül. Ezt követően Komárom-Esztergom megyéből három példán keresztül bemutatja a tehetséggondozás gyakorlati oldalát közművelődési közösségi színterek esetében, majd alternatív megoldásként egy civilszervezet tehetséggondozó munkáját is bemutatja. A tanulmány a téma szakirodalmának feldolgozása mellett három interjú leiratát is tartalmazza közművelődési közösségi színterek vezetőivel. A tanulmány rámutat a téma fontosságára, hogy érdemes vele foglalkozni, hisz nem tudatos formájában, informális tevékenységként a tehetséggondozás minden településen megjelenik. Tudatossá tételével pedig javítható a tevékenység, a jövőre való odafigyelés, a jövő generációinak, társadalmunknak fejlesztése.

Abstract: Artistic talent management is the focus of the study. Talent management is one of the basic services of public education. After examining the institutional system of public education, the study revolves around the idea and concept of talent management. After that, the study presents the practical side of artistic talent management through three institution from Komárom-Esztergom county, and then, as an alternative, also presents the talent management work of a non-governmental organization in talent management. The study got plenty of literature on the topic, the study also includes transcripts of three interviews with leaders of public cultural institutions. The study points out the importance of the topic, that it is worth dealing with, because in its non-conscious form, as an informal activity, talent management appears in all settlements. By making it conscious, it is possible to improve the activity, the attention to the future, the development of future generations and our society.

Művészeti tehetséggondozás az elméletben

Azt gondolom, hogy a tehetséggondozás legalább annyira fontos része a közművelődésnek, mint az életünknek. Ha másra nem is gondolunk, akkor gondoljunk a céhek rendszerére. A céheken belül pedig a mesterekre, akik tanítványaikat bevezették abba a tudásba, mellyel ők rendelkeztek az adott szakterületet tekintve. A mesterek mára nagy részt a „mentorok” lettek, és a folyamatot tehetséggondozásnak nevezzük, de a lényeg ugyanaz: átadni az általunk birtokolt tudást a lehető legpontosabban, hogy a tanítvány már megfelelő tudásanyaggal indulhasson el az útján. Ezzel az előnnyel pedig a tanítvány a mesternél is tovább juthat, új meglátások közé kerülhetnek az adott tudásanyagok, új kezekbe kerülhetnek a lefektetett szabályok, amik a megszerzett tudáson, és tapasztalaton alapulva megújulhatnak, amivel pedig a szakterület szabályai, sőt, maga a szakterület is tud fejlődni.

A tehetséggondozás alapja már időszámításunk előttről indul. Időszámításunk előtt körülbelül nyolcszáz évvel született ugyanis Homérosz eposza, az Odüsszeia. Ebben a műben Ithaka

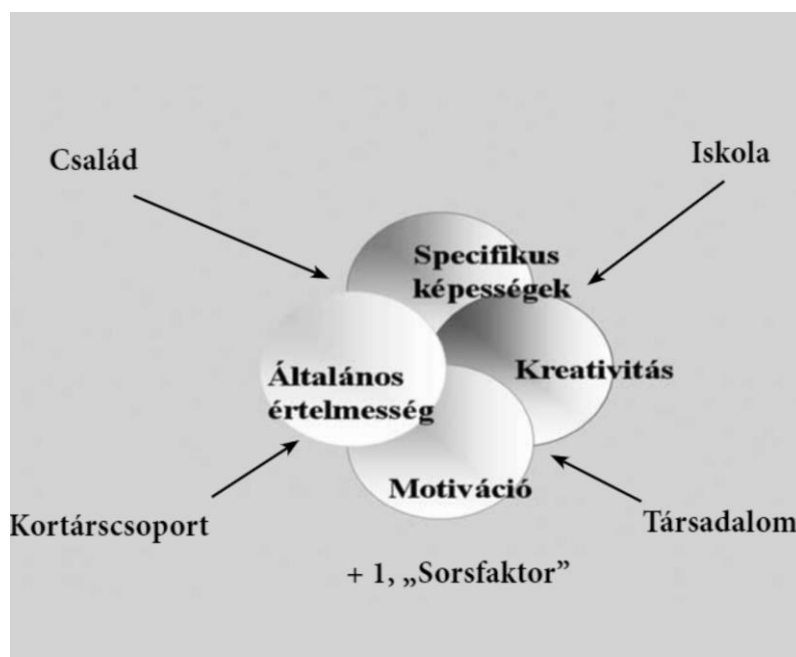
királya a háborúba indulván barátját, Mentort kéri meg, hogy tanítója és barátja legyen fiának. Mentor sikeresen hajt végre minden feladatot, segíti Télemakhoszt, mentori szerepét kimeríti. Tehát a mentorság fogalmának, amely a tehetséggondozónak, a segítőnek, tanácsadónak egy változata, már jóval időszámításunk előtt találjuk a gyökereit. (Nagy 2014:11)

A tehetséggondozás további, innen kifejlődő története több szakaszra is bontható, amely Czeizel, Révész, Martinkó, Sarka és Nagy áttekintésein keresztül ismerhető meg. Az első szakaszt a századfordulótól 1913-ig tehetjük, amikor a tehetséggondozás még főleg személyekhez kapcsolódott. A következő, második szakaszban már egyházi és állami szervezetek jöttek létre, a harmadik szakasz alatt az államosítások, és eredményes modellek lezárása ellenére a tehetséggondozás továbbra is zajlott, sőt, még nagyobb szükség lett ekkor a tehetséggondozásra, a segítőkre. A további történet, amit lehetséges negyedik korszaknak ítél Nagy Tamás, a rendszerváltásig terjedő időszak. Ekkor jelenik meg az iskolákban a tehetséggondozás, ekkor indul egy bizonyos fajta állami elkötelezettség is a tehetséggondozást tekintve, és ekkor születik meg az első javaslattevő, amely az oktatásról szóló 1985. évi I. törvényben jelenik meg. (Nagy 2014.,13-15.)

Gyarmathy Éva a huszonegyedik századról értekezik hosszabban. Kifejti, hogy a tizenkilencedik század végén, huszadik század elején a magyar tehetséggondozás egy sikertörténetnek volt tekinthető. A Magyarországra jellemző tehetséggondozási modelleket használva Nobel-díjig is juttattak magyarokat. Gyarmathy leírja, hogy az ötvenes és a nyolcvanas évek között a tehetséggondozás egy elhagyatott gyermekké vált, és csak a lelkiismeretes, és kiváló tanároknak, nevelőknek köszönhetően nem tűnt el. A 2013-as tanulmányában olvasható a tehetségről alkotott sajátos definíciója, miszerint „A tehetségek azonosításában a megfigyelés segít a legtöbbet. A megfigyelés azonosításhoz igazán pontos tehetségmeghatározásként javaslatom: a tehetség nagy tudású egyén, aki egy óvodás attitűdjével rendelkezik – folyamatos tevékenységvágy, kérdések, naiv nyitottság a világra, erőteljes célirányultság.”. (Gyarmathy 2013, 91.)

Ez a definíció azért is fontos ebben a tanulmányában, hisz később reagál erre a kijelentésére, ugyanis a köznyelvben megjelenő tehetség, és a szakirodalomban megjelenő tehetség szó különbözik egymástól. A köznyelvi „tehetség” inkább a képességeket, kompetenciákat jelöli, amely veszélyt is rejt magában. Ha mindenkinek vannak jó kompetenciái, tehát jó képességei, akkor a köznyelvi formulában azt is mondhatjuk, hogy mindenki tehetséges. Ha pedig mindenki tehetséges, akkor nincs tehetség, tehát a tehetség és tehetséggondozás fogalmának az illegitimálása történik a fogalom rossz használatával. Ide tartozik még, hogy sok esetben a környezeti tényezőket nem veszik figyelembe, ha tehetséggondozásról van szó. A tehetséggondozás folyamatában fel kell ismerni, hogy az adott személy mely kompetenciáit kell fejleszteni, mely hatásokkal kell foglalkozni, amely befolyásolja a tehetségét. (Gyarmathy, 2013.)

1. ábra: Czeizel (1997) 2x4+1 faktoros talentummodellje
(Forrás: Dávid – Gefferth – Nagy – Tamás 2014)

A tehetséggondozás fogalma ennél egyszerűbb, egyértelműbb. „A tehetséggondozás célja az alábbiakban foglalható össze: az elkallódás veszélyének elkerülése, a tehetség önmagára taláztatása, harmonikus fejlődésének elősegítése. E célok az alábbi feladatokban valósíthatók meg: a gyermek tehetségével összefüggő „erős oldalának” fejlesztése (pl. matematika), illetve „gyenge oldalának” kiegyenlítő fejlesztése (pl. olvasás).” Tehát a tehetséggondozás az elkallódás ellen működő „hadjárat”, amely a kultúrát, kulturáltságot, a fiatalokban rejlő tehetséget, lehetőséget védi. (Heimann 2011)

A tehetséget rengeteg különálló tényező befolyásolja. Ahogyan az első ábrán is látható, a tehetség belső szinten befolyásolja a kreativitás, értelem, képességek, illetve a motiváció. Külső tényezőként jelen van az iskola, a társadalom, a kortárscsoport, illetve a család, de nem elhanyagolható maga a sorsfaktor sem, amely ugyanúgy képes befolyásolni a tehetség kibontakozását. Talán a sorsfaktor, illetve a motiváció az a tényező, amelyre a tehetséggondozónak ráhatása lehet. Ebből az látszik, hogy a tehetséggondozás nem mindig sikeres, de ez nem a szakember tudásától függ egyedül, a ráhatásán túl még legalább hét olyan tényező létezik, amely befolyásolja a tehetség kibontakozását.

A napjainkban létező tehetséggondozást először politikai, stratégiai oldalról érdemes vizsgálni, hiszen a világunk úgy van kialakítva, hogy az összefüggések sok esetben a nagy és kis, de hasonló helyzetekre alkalmazható ugyanaz a gondolatsor, tehát a hétköznapi életben is megtalálhatóak azok a törvényszerűségek, melyek a világ egészének működésében is megjelennek. Jack T. Lee tanulmányából három nagy osztályozásra lehet bukkanni politikai szempontból, ami egy ország, de ugyanúgy egy település szempontjából is fontos tényezőket rejt. Az első ilyen osztály a helyben élők tehetséggondozása, a második csoport a kivándorolt helyiek, tehát a diaszpóra, a harmadik csoport pedig a bevándorlók, akiket települések esetében sok helyen „gyűttmentként” emlegetnek. (Lee 2014.)

Dorien Buttiens és Annie Hondeghe tanulmányából az derül ki a flamand tehetséggondozásról, hogy a szervezeteik fele nem rendelkezik, és nem is szeretne rendelkezni

stratégiával, stratégiai iránnyal ehhez kapcsolódóan. Buttiens és Hondeghem megkülönböztetett két típusú tehetséggondozást szervezeteken belül, ami az inkluzív és exkluzív. A tehetséggondozás ezen túl is osztható csoportokra. (Buttiens – Hondeghem 2015.) A tehetséggondozásban a segítőknek alapvetően két lényegi gondolattal, hozzáállási formával, szükséges kompetenciával kell rendelkezniük: első, és egyben legfontosabb kompetencia a speciális tudás és készség, de a szakirodalom ezen túl is bontja a tanácsadást különböző szintekre. (Dávid 2008:582.)

A Dávid Mária által leírt három szintnél Wiegiersma egy sokkal összetettebb modellt alkotott meg. Az ötszintes modelljében első helyen az a helyzet áll, mikor a tanácsot kérőnek minden kompetenciája megvan ahhoz, hogy adott problémáit megoldja, egyedül az információhiány hátráltatja. Második szintként a bonyolultabb döntési helyzetet, ellentétes szempontok mérlegelését jelölte meg. A harmadik szinten már komoly konfliktusokról beszélünk, amelyhez a személynek arra van szüksége, hogy megértse a problémáit, és ezáltal tudja őket megoldani. A negyedik szinten pedig a személyiségben gyökerező problémákról, az ötödik szinten pedig már komoly személyiségbeli problémákról beszélhetünk. Ezekhez már komoly pszichológiai, pszichiáteri szaktudás szükségeltetik. (Ritoók – Herskovits 2013:13.)

A tehetséggondozásnak különböző formái ismeretesek. Ezek közül az egyik, amelyik leginkább megfelel a közművelődési színterekben és intézményekben is megtalálható tehetséggondozási és fejlesztési tevékenységnek, az a roma szakkollégiumok működésének alappillérei. Ezek a roma szakkollégiumok a kisebbséghez tartozó személyek továbbtanulásának a sikerességét próbálják segíteni a tehetséggondozás eszközeivel. (Bozsó – Kávai – Szirmai 2018.)

A tehetséggondozás tehát egy szükséges, és fontos része az emberi létnek, elengedhetetlen egy jól működő társadalom esetében a gyakorlati alkalmazása. Természetesen a gyakorlati alkalmazásában rengeteg módszert használhatunk fel, sok irányból kezdhethetünk neki a tehetséggondozásnak, sőt, a legtöbb esetben ezek a módszerek és irányok alkalmazása nem tudatos. Sok esetben a tehetséggondozást végző személy sincs tisztában azzal, hogy ő valójában „tehetséggondoz”. A művészet pedig az emberi élet része, a hétköznapijaink feldolgozását segítő folyamatokat, a valósággal való megbirkózásunkat, az önmagunkról, illetve környezetünkéről való gondolkodásunkat irányítja, vezeti előre.

A művészeti tehetséggondozás természetesen rengeteg szinten működhet. A tehetségek gondozása, felismerése többek között az oktatásban, oktatási intézményekben, a civil szektorban is megjelenik, ott is feladatnak számít. A különböző szinteken történő tehetséggondozás különböző eszközökkel, tudással, lehetőséggel képes kooperálni. A közművelődés egyike ezeknek a tehetséggondozó színtereknek, ahol szerintem más szintekkel együtt kell tudni működni, de el kell tudnia látni önállóan is ezt a feladatot, hiszen így tud működni igazán a tehetséggondozás.

A tanulmány empirikus része a művészeti tehetséggondozás formáit kutatja a közművelődési közösségi színterek esetén. Magyarországon a közművelődés legnagyobb részt nem közművelődési intézményben, hanem közösségi színtérben folyik, a községek, és kistérségek jelentős száma miatt. Községi színterek esetén azonban a szakemberellátottság alacsony; egy közösségi színtérben a legtöbb esetben egyetlen közművelődési szakembernek kell ellátni a közművelődés feladatait. Ezzel az empirikus kutatással, a meglátásaimmal és elemzéseimmel szeretnék a közösségi színterekben dolgozó szakembereknek segíteni, megismertetni olyan jó gyakorlatokat, amelyek már működnek más közösségi színterekben.

A művészeti tehetséggondozás a tehetséggondozás egy lehetséges formája, ám a művészeti tehetséggondozáson belül is létrehozhatunk különböző csoportokat. A művészeti ágaknak megvannak a saját formái, a formáiban rejlő lehetőségei, és minden művészeti ágban találhatunk tehetséges személyeket a környezetünkben. A tehetséggondozás első lépése a

felismerése annak, hogy mit is takar a tehetséggondozás, a felismerése annak, hogy akár mi magunk is végzünk – még ha nem is tudatosan – tehetséggondozó feladatokat, a felismerése a helyzetünknek, hogy mivel rendelkezünk, és ezeket az eszközöket, tudásanyagot, esetlegesen társadalmi tőkét, milyen kreatív célokra tudjuk alkalmazni, amivel a tehetséggondozás folyamatát tudatosabban is képesek leszünk véghez vinni.

Felhasznált irodalom:

- Bozsó, Renáta – Kávai, Zsuzsanna – Szirmai, Éva (2018): Szakkollégiumok: Identitásalakítás? Közösségfejlesztés? Tehetséggondozás?. In: Kulturális Szemle <http://www.kulturalisszemle.hu/9-szam/hazai-tudomanyos-muhely/bozso-renata-kavai-zsuzsanna-szirmai-eva-szakkollegiumok-identitasalakitas-kozossegfejlesztes-tehetseggondozas> (Letöltés ideje: 2021.01.24.)
- Buttiens, Dorien – Hondeghe, Annie (2015): Strategic choices regarding talent management in the flemish public sector. In: Society and economy, vol. 37, no. 1, 49-72. p.
- Dávid, Mária – Gefferth, Éva – Nagy, Tamás – Tamás, Márta (2014): Mentorálás a tehetséggondozásban. In: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége
- Dávid, Mária (2008): Pályaorientációs szolgáltatások. In: Benedek, András – Koltai, Dénes – Szekeres, Tamás – Vass, László (szerk.): A felnőttképzés módszertani kérdései. Budapest, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet 569-620.
- Gyarmathy, Éva (2013): Tehetség és tehetséggondozás a 21. század elején Magyarországon. In: Neveléstudomány 2013/2., 90-106 p.
- Heimann, Ilona (2011): Kérdések és válaszok a tehetséggondozásról és tehetségvédelemről. Mának is szóló válogatás a tehetségvédelem és tehetséggondozás múltjából. In: Parlando, 53. évfolyam, 6. szám, 4-7 p.
- Lee, Jack T. (2014): Education hubs and talent development: policymaking and implementation challenges. In: Higher Education, December 2014, Vol. 68, No. 6, 807-823. p.
- Nagy, Tamás (2014): A tehetségesek mentorálása, rövid történeti áttekintés. In: Mentorálás a tehetséggondozásban, 11-18 p.
- Ritoók, Magda – Herskovits, Mária (2013): Bevezetés. In: Herskovits, Mária – Ritoók, Magda (szerk.): Tehetségek vonzásában. A tehetséges fiatalok segítése az életviteli-életvezetési tanácsadó szolgálatok módszertani támogatásával. Kézikönyv. Budapest, Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület

Paraginé Monostori Anikó:

Kulturálisalapú gazdaságfejlesztés lehetőségei és az ipari kender jövője

Absztrakt: A tanulmány a kulturális alapú gazdaságfejlesztés hatását vizsgálja. Egy-egy településnek a saját helyi értékeire épülő gazdasága magának a településnek hozhat fejlődést, amely a közösségek összekovácsolódásában is segíthet. Az interjúk vizsgálatra épülő kutatásban azt vizsgálom, hogy egy-egy település hogyan élt a közösségépítő és gazdaságfejlesztő hatásokkal. A közművelődés területén 2013 óta elindított hosszútávú stratégiai folyamatokban kiemelkedő szerepet kapott a munkahelyteremtés, vidék – és közösségfejlesztés, valamint a hagyomány és az innováció. E folyamatok révén a Nemzeti Művelődési Intézetnek számos kezdeményezése volt az elmúlt időkből, ezek közül bemutatom az ipari kenderre épülő mintaprojektet, illetve megvizsgálom, milyen lehetőségek vannak benne a jövőre nézve.

Abstract: The study examines the impact of cultural-based economic development. One each economy of a settlement based on its own local values can bring development to the settlement itself, which can also help to bring communities together. In the research based on the interview study, I examine how each settlement has used the effects of community development and economic development, job creation, rural and community development, as well as tradition, and innovation have played a prominent role in the long-term strategic processes launched in the field of public education since 2013. Through these processes, I present the model project based on industrial hemp among the many initiatives of the National Institute for Culture and examine the possibilities for the future.

Új korszak a közművelődés területén

A 2011-es esztendő a nagy változások éve volt, amelynek kiinduló pontja a megyék jogi státuszának és társadalmi szerepvállalásának átalakulása. Ebben az időszakban állt fel a Nemzeti Művelődési Intézet, mint a közművelődés háttérintézménye. A közművelődést képviselő szervezet szellemi jogelődje az 1946-ban létrejött Magyar Népi Művelődési Intézet volt. Elnöke Illyés Gyula, aki népi írók művelődési törekvéseire vállalkozott. Többszöri átalakulás után 1992-ben Magyar Művelődési Intézet néven működött, amely a hagyományápolást, a nemzeti értékek előtérbe helyezését, a közösségfejlesztést hangsúlyozta. A 2011-es változások során egy megújult formában folytatta munkáját Nemzeti Művelődési Intézet néven. Hosszú távú stratégiai célként tűzte ki a kulturális alapszolgáltatások bevezetését, amelynek törvénybe iktatása később, 2018-ban valósult meg.

A régi kulturális törvény (1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről) 2017-re elavulttá és részben hiányossá vált. Nem jelentek meg benne a szakpolitikai, társadalompolitikai célkitűzések, a kulturális alapellátás elve, a kulturális javakhoz való hozzáférés, valamint a közösségben megélt művelődés, a hagyományőrzéssel és néphagyomány gondozásával kapcsolatos állami feladatok. A jogszabály megszületése hosszú évek tudatos, összehangolt szakmai építkezésének az eredménye. Ezek az

évek voltak hivatottak felmérni a kulturális ágazat területeinek állapotát, az intézményrendszer felkészültségét, nyitottságát, valamint alkalmazkodó készségét a változásokra.

A törvény legnagyobb érdeme, hogy a közművelődési minőségbiztosítás alapelveihez igazodva, minimum követelményeket határoz meg a helyi kulturális feladatellátás számára. A magyarországi közösségi művelődés ezzel európai szinten egyedülálló, hiszen a szakmai alapelvekkel, a szakterület szabályozásával megvalósíthatók az ágazati szakpolitika társadalompolitikai céljai. (Kary, és mtsai.)

A célkitűzések megvalósítását azok az alapszolgáltatások biztosítják, amelyek meghatározásra kerültek a törvény 76.§ alatt, melyek a következők:

- a) művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása,
- b) a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- c) az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- d) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása,
- e) az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása,
- f) a tehetséggondozás- és fejlesztés feltételeinek biztosítása, valamint
- g) a kulturális alapú gazdaságfejlesztés

Lehetőségek kulturális alapú gazdaságfejlesztés területén

Interjúk vizsgálatom során olyan szervezetekkel, településekkel, programot képviselő személyekkel készítettem interjúkat, akik a törvényi változások alapján, vagy éppen anélkül, a kulturális alapú gazdaságfejlesztés útjára léptek. Elemeztem, hogy egy-egy alapgondolatból, kezdeményezésből hová tudtak fejlődni. Csongrád-Csanád megyében a 2010-es években több település is részt vett vidékfejlesztési programokban, a közfoglalkoztatási programokat kihasználva, különböző projekteket indítottak el. Ásotthalmon a Tanya-suli oktatási program célja a tanyai és háztáji gazdálkodás hagyományainak megőrzése és átadása volt. Elméleti és gyakorlati oktatást tartottak kezdő és újrakezdő gazdálkodóknak. Ennek az alapgondolatnak továbbvitele volt a Dolgos tanyák projekt, amelynek célja volt az elméleti és gyakorlati tudás átadása hátrányos helyzetű családoknak a háztáji gazdálkodás megkezdésére. A megyében több kistérségen is indítottak mezőgazdasági alapú mintaprojekteket, amelyek tovább gondolva a közösség összetartó erejét is megmutatták.

A kutatás alapja volt megvizsgálni olyan településeket, önkormányzatokat, akik a kulturális alapú gazdaságfejlesztés útjára léptek már. Több település összefogását mutatta be Magyar Zita, a Puszta Ötös Egyesület titkára. Az Egyesület 2013 nyarán Nagymágocs kezdeményezésére alakult meg. Az öt szomszédos település vezetőit összehívták egy közös gondolkodásra, ebből született meg akkor a Puszta Ötös Egyesület, amelynek tagjai, Nagymágocs, Árpádhalm, Székkutas, Derekegyház és Szegvár.

Fő cél az volt, hogy az Egyesület, az öt hasonló identitású települést együttesen fellépve képviselje, az együttműködéseket előmozdítsa, gazdasági, turisztikai és egyéb értékeit egységesen kezelje. Működtesse a települések közötti információáramlást, és kihasználja a közösségekben rejlő minden lehetséges erőforrást. Úgy gondolták, hogy az együttesfellépés, a közös marketing, a közös piac és a helyi értékekre alapozott turisztikai ajánlatok kidolgozása a térség fejlődését előmozdíthatja. Napjainkra nem minden területen látható a fejlődés, de látnak még benne potenciált a település vezetői.

A másik kiemelkedő település, amelyet megvizsgáltam Varsány község, amely Nógrád megyében, Szécsény járásban a szlovák határhoz közel található 1600 fős település. 2010 óta Kanyó Judit Polgármester asszony irányítja a falut, ahol jelentős gazdasági fejlődés figyelhető meg. A kistelepülésekre jellemzően nem voltak adóbevételek, valamint a környéken nagyobb vállalkozások sem találhatók. A 2006-os gazdasági válság is megviselte ezt a térséget, és nem volt más lehetőség, mint a közfoglalkoztatásban gondolkodni. 2010-ben Polgármester asszony belépett egy programba, amelyet a Munkaügyi Központ és a Belügyminisztérium ajánlott ki. Ő ebben egy lehetőséget látott. Először is felmérték a humánerőforrást. A mezőgazdaságra építették a programot, és gyümölcsösöket telepítettek, varrodát indítottak, savanyító üzemeket létesítettek. Az elmúlt 10 évben nem csak gazdaságilag fejlődtek, hanem a közösségi élet is megváltozott. Korábban az akkori művelődési ház is „Kulcsos ház”-ként működött, egy-két családi rendezvényen kívül semmi más nem történt. Napjainkban a településen hagyományőrző csoport működik, amelynek tagjai minden korosztályt – a kisgyerektől az idősig –, képesek megmozgatni, és bevonni közösségi kezdeményezésekbe. Értéktárat hoztak létre, amelynek a vezetője Bárány Antalné, Margit néni, aki 100 darabos mesegyűjteményre is szert tett. De Varsány község nem áll meg ezen az úton. Sok ötlet van még a tarsolyukban. A kutatás ideje alatt terv volt, ami napjainkra már megvalósult, egy hagyományőrző étterem megnyitása, ahol az étlap 80%-át palóc ételek teszik ki. Varsány település és Kanyó Judit Polgármester asszony egy igazán jó példa arra, hogyan lehet egy kis települést „nagygyá” tenni.

A jövő lehetősége, az ipari kender

A NMI Művelődési Intézet Nonprofit Kft. és a Nemzetstratégiai Kutatóintézet 2017-ben elindította kulturális és közösségi alapokon működő gazdaságfejlesztési mintaprojektjét. Célja az volt, hogy a közösségi művelődés eszközeivel, közösségfejlesztési módszerekkel támogassa a hátrányos helyzetű települések és térségek felzárkózását azzal, hogy helyi termékek előállításának és értékesítésének lehetséges módjait megmutassa és egyes kreatív tevékenységeket népszerűsítsen.

A törvényi változások előtt ez egy jó példa volt arra, hogy a kulturális alapú gazdaságfejlesztést, mint közművelődési alapszolgáltatást hogyan tudná egy-egy település kihasználni, vagy akár fejlődésüket elősegíteni. A projekt alapja az volt, hogy a kender termesztésén és felhasználásán keresztül egy mintát mutassanak a szakembereknek. A kender alatt pedig az ipari kendert kell érteni, amelyet évtizedekkel ezelőtt a műanyag kiszorított a piacról, napjainkban viszont a környezettudatosságnak és a modern technológiai feldolgozásának köszönhetően visszatérhet a mindennapi használatba.

Mint azt Molnár György, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet nemzeti integrációs és Kárpát-medencei hálózatfejlesztési igazgatója elmondta a vele készített interjúban, az ipari kendernek korábban a hagyományos feldolgozási módszerek révén csak a rostja volt felhasználható. Ezzel szemben napjainkban már a növény pozdorja része, a virágja, a magja, sőt a levélzete is. A világpiacon is megfigyelhető a kendergazdaság növekedése, valószínűleg ugyanezen okok miatt. E tág körű felhasználás által tucatnyi iparágat tud a növény kiszolgálni, a korábbi textil és házipari termékek mellett. Fontos azt is megemlíteni, hogy környezetvédelmi szempontok alapján is kiváló tulajdonságokkal rendelkezik. A kenderből készült termékek az egyszer használatos műanyagok kiváltására jó alternatíva. A kender magas széndioxid-megkötő képességgel bír, így jelentős ökológiai szerepe lehetne az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésében is, mindez nem elhanyagolható szempont a klímavédelem aspektusából. A

kenderre épülő gazdaságfejlesztés úgy lehetne eredményes, hogy nem járna környezetterheléssel, és pozitív társadalmi hatási lennének.

A világ egyik legősibb kultúrnövényéről beszélünk, amely valószínűleg Közép- illetve Dél Ázsiában volt őshonos és már a honfoglaló magyarok is ismerték a növényt. A magyarság elmúlt évtizedeiben számos ponton kötődött a kenderhez. Az I. világháború után a kender termesztése és szerteágazó feldolgozása több szálon kapcsolódott a közösségi élethez. Nagyszüleink korában az asszonyok nagy része ismerte a szövés-fonás fortélyait, közösségben végezték az ilyen típusú munkákat és továbbadták ezt a tudást a következő generációnak. Össztársadalmi szinten az új ipari technológiák következtében ezek a tradicionális folyamatok eltűntek.

A technikai fejlődések révén már a növény minden része felhasználható. A világpiacon is megfigyelhető, hogy a kendergazdaság növekedésnek indult, hiszen nemcsak a hagyományos rostok feldolgozhatók, hanem a növény pozdorja része, a virágzata, a magja, sőt a levélzete is felhasználható. A modern technológiának köszönhetően tucatnyi iparágat képes alapanyaggal ellátni. A korábban is használt textilipar és háziipar mellett napjainkban már az építőiparban, járműiparban, bútór- és papíriparban, az egészségiparban, a gyógyászatban, élelmiszerekben, kozmetikumokban, sőt a divatiparban is hasznos alapanyag. A jelenlegi feldolgozási technikákkal a kender képes helyettesíteni az egyszer használatos műanyagokat. Ezt azért is fontos megemlíteni, mert 2021-től az Európai Parlament betiltotta azokat az egyszer használatos műanyagokat, amelyekre már léteznek alternatív termékek. Fontos megemlíteni, hogy jelenlegi feldolgozási technikákkal a kender képes helyettesíteni ezeket az egyszer használatos műanyagot. Összefoglalva elmondható, hogy több ezer termék állítható elő az ipari kenderből. (1.ábra)

1. ábra: Az ipari kender felhasználási lehetőségei

E mintaprojekt közös célja volt, az elmúlt évtizedekben elfeledett, illetve nagyrészt elavult termesztési és feldolgozási ismeretek újraalkotása, illetve korszerűsítése, ezek összegyűjtése és új típusú tudásmegosztó formákban történő közzététele. Erre lehet építeni a kenderalapú népi kézművesség újjászervezését, és mint kulturális alapú gazdaságfejlesztés átgondolását az egyes esetekben. A program során két fő ágazat képviselői dolgoztak azon, hogyan lehetne az ipari kenderrel komoly gazdasági fejlődést elérni, akár kisebb településeken is. Az egyik fő irány az ipari kender, mint alapanyag termesztésének, előállításának lehetősége, a másik pedig ennek az alapanyagnak a feldolgozása. Ehhez kapcsolódik a közösségi művelődés és közösségfejlesztés területe. Szakemberek elméletei szerint a tágran értelmezett kultúrafelfogás az élet szinte minden területével kapcsolatban áll. Társadalmi problémák megoldásában, helyi gazdaságok fejlődésében, illetve az egyéni és társadalmi jóllétéhez is hozzájárulhat. A kultúrának olyan szerepet kell kapnia a helyi közösségekben, amellyel elsődleges lesz az új ismeretek megszerzése és átadása. Ezzel segíti a közösséget más területeken történő fejlődéshez.

Összegzés

Egy-egy településen a kulturális alapú gazdaságfejlesztéssel nemcsak a társadalmi-gazdasági problémák megoldása történne meg, hanem hozzájárulna az együttműködések megerősítéséhez, a hagyományőrzéshez és kultúraközvetítéshez, ami a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolásához is vezethet. Mint azt a kutatás folyamán kistelepülések esetében bemutattam, egy-egy gazdaságfejlesztési program más területen is fejlődést hozhat az ott élők számára. Magyarországon a gazdasági és kulturális fejlődés együttes hatásairól még nincs releváns tapasztalat, hiszen az elmúlt évtizedekben nem volt jellemző a helyi kulturális értékekre támaszkodó gazdaságfejlesztő programok elindítása. Hazánkban inkább csak hozadéka volt a gazdaságfejlesztési folyamatoknak a közösség erősödése és hagyományok, helyi értékek megbecsülése. Mint ahogyan a Nógrád megyei Varsány településen jól látható volt a 2010-ben elindított gazdasági folyamatoknak az elsődleges célkitűzése a település fejlődése, gazdasági felemelkedése volt. De a foglalkoztatási programokkal párhuzamosan a közösségi élet is felélénkült, a hagyományőrzés és a kultúra fontossága kiemelkedett, illetve a társadalmi kohézió is megmutatkozott. Kis települések számára ez egy olyan lehetőség, amikor egy szakmai tudásfejlesztésen keresztül a helyi közösségek bevonhatók az értékfeltáró folyamatokba, ami a települések gazdasági és társadalmi fejlődését hozhatja magával. Az ipari kender mintaprogramja egy kísérlet volt, aminek tapasztalata, hogy jelenleg nincs olyan rendszer hazánkban, ami a növény minden részét figyelembe véve egy termesztési és feldolgozási rendszert alkotna. Jelenleg tervek vannak egy hálózat kiépítésére, amely megvalósításához szükséges feltételeket egyidejűleg és összehangoltan kell biztosítani. Nem csak a tudásbázist, hanem az egyéb feltételeket is, mint a jogszabályi háttértől kezdve egészen az oktatásig. Ezzel egy nemzeti program valósulhatna meg, amelynek nem csak anyagi, hanem társadalmi, erkölcsi és környezeti haszna is lenne.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről VI. rész A közművelődésről II. fejezet helyi közművelődésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> [2020.01.06].
- Báder, Miklósné - Debreczeni, János - Hanyecz, Adél (2017): 7. Textíliák. In: Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (szerk.): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (2017): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Hagyomány és megújulás. (2019). https://www.studioraw.hu/szolgaltatas/video_galeria.html#/vimeo/8 [2020.03.04.].
- Helyi gazdaságfejlesztés Csongrád megyében. (2014). Szeged: Csongrád Megyei Agrár Nonprofit Közhasznú Kft.
- Ivanics, Anna (2017): Az ipari kender elsődleges feldolgozása. In: Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (szerk.): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Kákai, László-Vető, Balázs (2019.): Állam vagy/és önkormányzat? Adalékok az önkormányzati rendszer átalakításához. In: Politikatudományi Szemle, XXVIII. évfolyam, 2019/1. szám, 20-23. p.
- Kary, József – Török, Rita – Juhász, Erika – Závogyán, Magdolna – Szedlacsek, Emília – Csulák-Multer, Mariann – Benkei-Kovács, Balázs – Barnucz, Anita (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest.
- Kenderház Magyarország - Kenderház a jövő öko építészeti technológiája Magyarországon. <https://www.kenderhazmagyarorszag.hu/> (2020. 10. 18.).
- Közfoglalkoztatás, önfoglalkoztatás Ásotthalmon. (2014). In Helyi gazdaságfejlesztés Csongrád Megyében. Csongrád Megyei Agrár Nonprofit Közhasznú Kft., Szeged, 37. p.
- Csath, Magdolna: A kultúra, mint társadalmi tőke és versenyképességi tényező. In: Szín Közösségi Művelődés, 2018. július, 23/3. szám, 4-9. p.
- Moholi, Károly (1958): A magyar kender gazdaságföldrajza. In: A Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyve 2. pp. 155-171. p.
- Pásztor, Zsolt (2017): Ipari kender élelmiszer célú termelése. In: Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (szerk.): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Pável, Csongor (2017): Élelmiszerek. In: Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (szerk.): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Pfeffer, Kristóf (2017.): Az ipari kender termesztésére és feldolgozására épülő üzleti modell. In: Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (szerk.): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.

- Szabó, Zsuzsanna (2017.): Kozmetikumok. In: Beszédes, Nimród Attiláné - Molnár, György - Szigethy, Géza (szerk.): Kulturális alapú gazdaságfejlesztés a Kárpát-medencében. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Varsány Község honlapja. <http://varsany.hu/> (2020.11.03.)

Pető Lilla:

A hálózattelmélet és a közművelődés kapcsolatának elméleti áttekintése

Absztrakt: Jelen tanulmányban a legdinamikusabban fejlődő tudományterület, a hálózat elmélete és a közművelődés rendszere közötti párhuzamokat igyekszem vizsgálni. Igyekszem párhuzamot vonni a közművelődés és a matematikai hálózattelmélet között és keresni egy utat, amivel feltérképezhető ez a komplex rendszer, melyben tevékenykedünk.

Abstract: In the present study, I try to examine the parallels between the most dynamically developing field of science, network theory and the system of public culture in connection. I try to draw a parallel between public education and mathematical network theory and find a way to map this complex system in which we operate.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Bevezetés

Jelen tanulmányomban célul tűztem ki, hogy a napjainkban egyre inkább népszerűvé váló hálózattelmélet és hálózatkutatást, amelyet elsőként matematikai és fizikai problémák kapcsán vizsgáltak, a közművelődés viszonyában elemezzem.

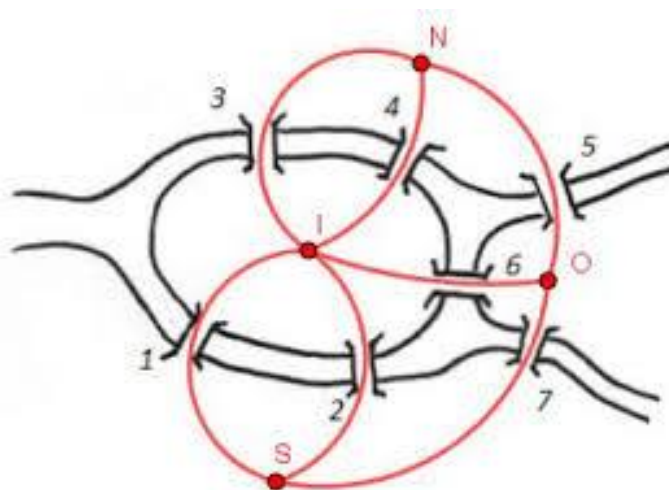
A szakirodalom felkutatása kapcsán elsőként Barabási Albert László fizikus e témában alkotott könyveit és tanulmányait tekintettem át (Barabási 1999; 2016), majd általa jutottam el Mark Granovetter szociológushoz (Granovetter 2010), és tértem át az e témában keletkezett társadalomtudományi és hálózattudományi cikkek vizsgálatához.

A könyvek és tanulmányok feldolgozása kapcsán egyértelművé vált számomra, hogy a közművelődés hálózattudományi vizsgálata olyan új módot tud adni a kutatásra, amely mint komplex rendszert képes összehasonlítani a közművelődési intézményeket és színtereket, azok kapcsolatait a közművelődés egyéb szereplőivel. A huszonegyedik században elengedhetetlen a komplex rendszerek vizsgálata, így a közművelődésé is, hiszen számos olyan kapcsolatot, mintázatot lehet felderíteni, amelyekkel az együttműködések, az egymáshoz való viszonyokat, az információ áramlását lehet felkutatni. Továbbá a hálózatkutatás segítségével mérhető akár a feladatellátás hatékonysága is. A szakirodalom feldolgozása kapcsán igyekeztem párhuzamot vonni a közművelődés, mint komplex rendszer, és más hálózatok között.

Törvényszerűségek a hálózatelemzésben

A hálózatkutatás jelenleg az egyik legdinamikusabban fejlődő tudományterület, világszerte jelennek meg a témában a szakterületről publikációk. Mára szinte nem maradt olyan tudományterület, amely ne alkalmazná ezt a fajta megközelítést (történelemtudomány, szociológia, neveléstudomány, pszichológia, közgazdaságtudomány stb.). A hálózatokat, mint komplex rendszereket, eredetileg a fizika és a matematika alkalmazta először, a fogalmait ezek határozták meg. „A hálózaton olyan rendszert értenek, ahol az egyes alkotó egységek között kölcsönhatás található, melynek következtében a rendszer viselkedése az egyes egységektől eltérő sajátosságokat mutat.” Napjaink egyik legfontosabb feladata a rendszerben való gondolkodás megteremtése, a hálózat alapú gondolkodás. (Rab 2019:39.)

1. ábra: Königsbergi híd probléma
(Forrás: Grund 2018 április 1.)

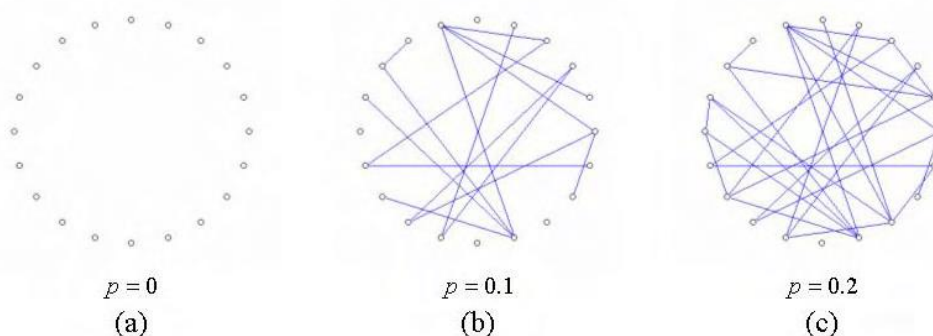
A gráfokról (hálózatokról) való gondolkodás atyja Leonhard Euler svájci matematikus és fizikus, aki egy hétköznapi fejtörő kapcsán alkotta meg azt. „A probléma története, hogy a poroszországi Königsberg (most Kalinyingrád, Oroszország) városban hét híd ívelt át a várost átszelő Prégel folyón úgy, hogy ezek a folyó két szigetét is érintették. A königsbergiek azzal a kérdéssel fordultak Eulerhez, vajon végig lehet-e menni az összes hídon úgy, hogy mindegyiken csak egyszer haladjanak át, és egyúttal visszaérjenek a kiindulópontba. 1736-ban Euler bebizonyította, hogy ez lehetetlen, azaz nem lehet átkelni az összes hídon úgy, hogy mindegyiken csak egyszer haladnak át.” (lásd 1. számú ábra). (Rab 2019: 40.)

A probléma bizonyítása során Euler a helyzetet a gráfelmélet nyelvén fogalmazta meg, azaz leegyszerűsítette azt. A földeket, tehát a folyó partjait, beleértve a szigeteket is, csomópontoknak, a hidakat pedig éleknek tekintette a mai megfogalmazás szerint. Az így létrehozott csomópontok és élek pedig egy gráfot⁶ határoznak meg. (Rab 2019: 40.)

⁶ „Gráfnak nevezzük pontoknak és éleknek a halmazát, ahol az élek pontokat kötnek össze, illetve az élekre pontok illeszkednek úgy, hogy minden élre legalább egy, legfeljebb két pont illeszkedik.”
(Forrás: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/matematika/matematika/matematika-11-osztaly/bevezetes/grafelméleti-alapfogalmak-tetelek>) (Letöltés ideje: 2021.02.16)

A hálózatok vizsgálatánál a kategorizálás és a hálózatok tulajdonságai foglalkoztatták a matematikusokat és a fizikusokat Euler munkája révén. Ám Erdős Pál⁷ és Rényi Alfréd⁸ megalkották a **véletlen gráfok modelljét**, amely egy merőben más vizsgálati szempontot jelentett az eddigiekhez képest. A modell lényege, hogy az egyes csomópontok véletlenszerűen kapcsolódnak össze, ezáltal mindegyik egyenrangú, mindnek ugyanannyi esélye van a másikkal való kapcsolatra. (Barabási 2003: 20.)

2. ábra: Erdős-Rényi féle véletlen gráf modell
(Forrás: David Newth: ResearchGate)

A véletlen gráfok elméletet tovább vizsgálva rájöttek, hogy az egyes pontok között a távolság igen kicsi, bármilyen nagy is az elemszám. Stanley Milgram amerikai szociálpszichológus megalkotta ezen állítás alapján a **hat lépés távolság** elméletét, amelynek egyik érdekessége, hogy a jelenséggel már 1929-ben Karinthy Frigyes is foglalkozott a Láncszemek⁹ című novellájában. Stanley Milgram a teóriát csak 1967-ben bizonyította. „Az amerikai szociálpszichológus az 1960-as években végzett kísérletet az Amerikai Egyesült Államok középnyugati részén. Arra kérte az önkénteseket, hogy saját ismerőseik láncolatán keresztül egy képeslap küldésével találjanak meg egy bostoni ismeretlent. A kísérlet szerint akkor átlagosan öt emberre volt szükség, így hat lépésen át lehetett eljutni egyik embertől bármelyik másikig a világon.” A hat lépés távolság jelenséget, más néven kis világ tulajdonságnak nevezzük. Egy ilyen gráfban a csúcsok közötti átlagos távolság a csúcsok számához képest kicsi. Ez számos hálózatra jellemző, mint például az internetre is. (Barabási 2003: 32-47.)

⁷ „1913 -1996 ErdősPál, a világhírű matematikus, a magyar matematika, a modern kombinatorika és gráfelmélet egyik legmeghatározóbb alakja.” forrás:<http://www.matud.nif.hu/2013/11/12.htm> (letöltés ideje 2020.11.19)

⁸ „Rényi Alfréd (1921-1970) Tudományos munkássága lefedi a matematika majdnem valamennyi ágát, sok területen alkotott maradandót. Kombinatorikában az ő nevéhez (is) fűződik az első véletlen gráfmodell, az úgy nevezett Erdős-Rényi véletlen gráf definiálása és az első néhány ehhez kapcsolódó tétel bizonyítása.” (Forrás:<https://www.renyi.hu/hu/intezeti-bemutakozas-hu/az-intezet-tortenete/renyi-alfred>) (Letöltés ideje: 2020.11.19)

⁹ A novella elérhető: <http://mek.nif.hu/07300/07367/html/01.htm#54>

Az újabb komoly felfedezést a hálózatelméletben Mark Granovetter tette. A gyenge kötések ereje¹⁰ és az A gyenge kötések ereje: a hálózatelmélet felülvizsgálata cikkeiben¹¹ a hálózatelmélet szociológiai megközelítésével foglalkozott. Első cikkét, amely disszertációjának rövid kivonata, 1973-ban írta, amely az ego, egyén társadalmi hálózatának gyenge kötéseit, azaz távoli ismerősi kapcsolatait vizsgálta a munkakeresési rutinjuk kapcsán. (Rab 2019:47.)

Granovetter állítása szerint a **gyenge kötések híd szerepet** töltenek be a csomópontok között. Amennyiben egy egyén kevés gyenge kötéssel rendelkezik, úgy a társadalom távoli híreiről nem értesül. „*A kommunikációelmélet makroszkopikus oldala az, hogy a gyenge kötések nélküli társadalmi rendszerek széttöredezettké és inkoherensekké válnak.*” (Mark Granovetter 2010: 315.) Barabási Albert László 1999-es kutatásaiban hasonló megállapításra jutott a gyenge kötések kapcsán.

Granovetter szerint a **társadalmi rendszerek fejlődésében a gyenge kötéseknek a legfontosabb a szerepük**, mert a munkamegosztás, szakosodás és a kölcsönös függés kapcsán létfontosságúvá váltak az egyén számára. Elmélete sok szempontból komoly fordulópontot hozott a hálózatok társadalmi vizsgálata vonatkozásában, mivel addig a gyenge kötések nem tekintették fontosnak. Azonban számos területen, így a közművelődés rendszerében is úgy vélem, a gyenge kötéseknek van nagyobb szerepe. (Mark Granovetter 2010: 315.)

A város szociológiai, orvosi, közgazdasági és politikatörténeti kutatások összefoglalóiból két releváns forrást említenék meg a tanulmányában, amelyeket részletesebben is áttekintek.

Az első Fine és Kleinman cikke A szubkultúra újragondolása: egy interakcionista elemzés címet viseli. A szerzőpáros megállapítja, hogy a kulturális eszmék és szimbólumok a társadalom széles metszetén keresztül gyenge kötések útján terjednek. Továbbá foglalkoznak a kultúra rendszerével is. „*Ami azután a kulturális terjesztést lehetővé teszi az, hogy a kultúra megosztására hajlamos összetartó kiscsoportok nem annyira összetartóak, hogy teljesen zártak legyenek, hanem inkább a más hasonló csoportoktól származó eszmék áthatolnak hozzájuk a gyenge kötések közvetítésével... a kultúra gyakorlása választott viselkedésekből áll... A kultúrát lehet stratégiaileg alkalmazni és nem szabad úgy felfogni, mint egy feltételes reflexet. A kultúra gyakorlása feltételezi a motivációkat és főként a kulturális témák használói-val való azonosulást. Így az értékek, normák, viselkedések és tárgyak csak annyiban alkotnak egy szubkultúrát, amennyiben az egyének egy olyan közösség részének látják magukat, melynek tagjai különleges jelentéseket tulajdonítanak ezen objektumoknak.*” (Fine és Kleinman 1972:12-13., Mark Granovetter 2010: 322.) Tehát a kulturális rendszer és eszme kapcsán a fentiek alapján megállapítható, hogy a csoport nem feltétlenül összetartó, azaz inkább a gyenge kötések jellemzik, és nem feltétlen csak azok tartoznak egy csoportba, akiket oda sorolnánk, hanem azok is, akik odatartozónak vallják magukat.

A másik pedig Blau elmélete: „*A gyenge kötések túlzott dominanciája, még ha strukturált is, ehelyett egy olyan szituációt hoz létre és tart fenn, amelyikben mindegyik alhálózat*

¹⁰ A cikk elérhető: [https://www.jstor.org/register?redirectUri=%2fstable%2f10.2307%2F2776392%3Fread-now%3D1%23page scan tab contents&refreqid=excelsior%3Af2fd0b2aac8ce414b7f4903b304e7c32](https://www.jstor.org/register?redirectUri=%2fstable%2f10.2307%2F2776392%3Fread-now%3D1%23page%20scan%20tab%20contents&refreqid=excelsior%3Af2fd0b2aac8ce414b7f4903b304e7c32) (Letöltés ideje: 2020.04.13)

¹¹ A cikk elérhető: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzoedes_olasokonyv_szerk_Ge_cser_Otto/ch06s03.html#ftn.id585688 (Letöltés ideje: 2020.04.13)

nagymértékben átfed sok másikat és a nagyszámú gyenge kötés hídszerű funkciót tölt be.” (Blau1980: 20-21.)

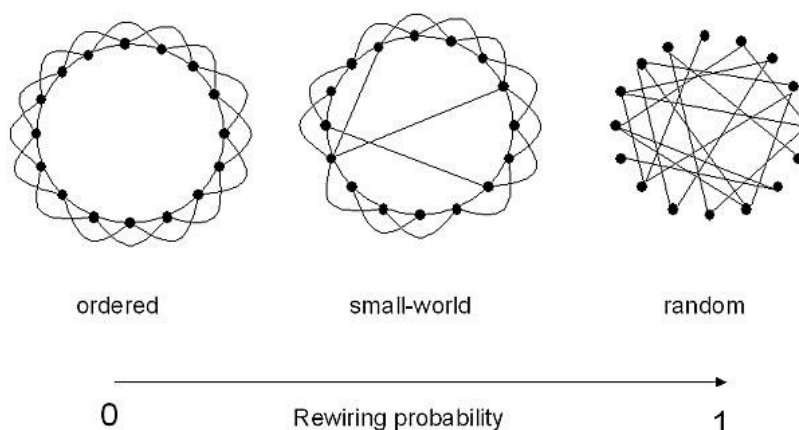
Ezt a megállapítást Blau egy orvosi intézet vizsgálatát illetően hozta, amely intézmény kimondatlan szabálya, hogy baráti kapcsolatok nélkül, laza kapcsolatokkal rendelkezzenek a benne dolgozók. Tehát erős kötések nincsenek a hálózatban, csupán gyenge hídszerű kötések, mégis az intézet kiegyensúlyozottan és jól működik. (Blau1980: 20-22.)

Az Erdős-Rényi féle modellt Granovetter elméletével Duncan Watts szociológus és Steven Strogatz matematikus fogta össze (Strogatz matematikusként Duncan Watts szociológus konzulenseként került kapcsolatba, közös munkájukból számos hálózattudományi munka született). Kutatásukban vizsgálni szerették volna a társadalom csoportfelépítését, ezáltal mérni is azokat, így megalkották a csoporterősségi együtthatót. Ha kiválasztanak egy tetszőleges A és B pontot, akkor hány élen, kapcsolaton keresztül lehet eljutni hozzájuk. Ez a vizsgálat azért érdekes, mert ez adja ki a **csoporterősségi együtthatót** (tényleges kapcsolatok száma osztva az összes kapcsolattal, ami lehetséges), azaz azt, hogy milyen szoros az összetartása a rendszernek, továbbá ezzel fellelhetőek az összekötő főbb csomópontok is. (Barabási 2003: 53.)

3. ábra: Watts-Strogatz modell

(Forrás: Cornelis J Stam, Jaap C Reijneveld: Nonlinear Biomedical Physics 2007;1: 3)

Three basic network types

Watts és Strogatz legfontosabb felfedezése ezen vizsgálat kapcsán az volt, hogy a komplex rendszereknek – azaz a hálózatoknak – a csoportképződés fontos és általános tulajdonsága is, amely mindegyikre jellemző. (Rab 2019:48.)

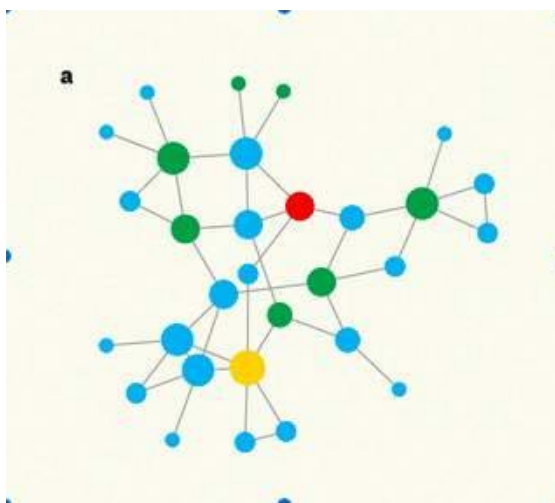
Ez a felfedezés alapjaiban változtatta meg az eddigi hálózatkutatásokat. A szerzőpáros 1988-ban a Nature című folyóiratban publikálta a hálózatok egy újabb modelljét. A csoportképződést újfajta megközelítésből vizsgálták, amelynek lényege, hogy néhány él (kapcsolat)

hozzáadásával az egyes pontok közötti távolság nagymértékben csökkenthető, azonban a csoportterösségi együtttható nem csökken, változatlan marad. A modell rávilágít arra, hogy a nagy hálózatoknak nem kell minden kapcsolatának véletlennek lennie ahhoz, hogy a kis világ jelenséget mutassák, elég csupán néhány távoli kapcsolattal rendelkezniük. (Barabási 2003: 60-61.)

Barabási Albert László 1999-ben a világhálót tanulmányozta, és arra a megállapításra jutott, hogy vannak olyan hálózatok, amelyekben kiemelkedően magas számú olyan csomópont található, amelyeknek számtalan kapcsolata van. Barabási és kutatócsoportja a komplex kapcsolati rendszereket tovább vizsgálva arra a felfedezésre jutottak ezáltal, hogy bizonyos rendszerekben a középpontokhoz kapcsolódnak újabb pontok, amelyek így létrehozzák a **hatványfüggvény eloszlást**. (Barabási 2003:63-73.)

Ez a megállapítás nagymértékben különbözik az Erdős-Rényi és a Watts-Strogartz modelltől egyaránt, mellyel a véletlen modell két alapvető törvényszerűségét kérdőjelezte meg. Az egyik, hogy a hálózatban a pontok száma rögzített, a másik, hogy minden pont egyenrangú. (Rab 2019:50.)

4. ábra: Skálafüggetlen hálózat modellje
(Forrás: barabasi.com)

Barabásiék a két feltételezést elhagyva megállapították, hogy a komplex rendszereknek, **hálózatoknak saját szabályaik vannak**, amelyek szerint működnek, és a szabályok irányítják az egyes pontokat. A kutatócsoport meghatározta, hogy a komplex rendszereket, amelyek a hatványfüggvénnyel leírhatóak, **két fő törvény** irányítja és mozgatja. Az egyik a **növekedés**, azaz a folyamatos bővülés. Ezt úgy vizsgálták, hogy egy tetszőleges elemszámú hálózathoz további pontokat adtak, amelyeket véletlenszerűen kötöttek össze. Ám ekkor észlelték a másik fontos szabályt, a **népszerűség** elérését, ugyanis hiába osztották el véletlenszerűen az egyes pontok kapcsolatait, mégsem lettek egyenértékűek az új pontokkal. Ezt a jelenséget a **„gazdag egyre gazdagabb”** fordulattal jellemezte Barabási, amelynek lényege, hogy minél régebb óta tagja egy hálózatnak a csomópont, annál több ideje van kapcsolatokat gyűjteni, így az adott csomópont annál nagyobb (népszerűbb). Azaz a **„győztes minden visz”**, tehát bizonyos csomópontok megszerzik a kapcsolatok legnagyobb részét függetlenül attól, hogy mekkora a

rendszer. Az ez alapján felállított hálózat skálafüggetlen modell néven vált ismertté. (Barabási 2003: 90-105.)

A „győztes mindent visz”, és a „gazdag egyre gazdagabb” elmélet határozza meg a kutatócsoport szerint leginkább az ezen törvények által létrehozott rendszert. A fizikusok és matematikusok a szabályok kapcsán vizsgálják a rendszer stabilitását is az alapján, hogy vajon hány pontot kell eltávolítani ahhoz, hogy egy hálózat darabjaira essen, mennyi csomópontot (összekötőt) kell eltávolítani, hogy széttöredezzon a hálózat. Ez a **stabilitási vizsgálat** megmutathatja, hogyha bizonyos csomópontot vagy összekötőt eltávolítunk, annak milyen hatása lehet a hálózat egészére. (Barabási 2003: 98-105.)

A további kutatások alapján a hálózattudománnyal foglalkozó fizikusok és matematikusok meghatározták a pontoknak egy újabb típusát (egyszerű pontok, csomópontok), azokat a középpontokat, akiket **újítóknak** neveztek el. Az újítók a hálózat befolyásolására, a döntések irányítására alkalmas pontok. (Barabási 2003: 123.)

Vizsgálják a kutatók továbbá a hálózatok **modularitását** is, amelynek lényege, hogy egy csomópont melletti két szomszédos pontot elemeznek akként, hogy mennyire vannak összekötve egymással, hány szállal kapcsolódnak egymáshoz. Amennyiben a modularitás vizsgálatánál hierarchiát fedeznek fel, úgy azon rendszer egymástól külön is képes fejlődni. (Barabási 2003: 216-235.)

A matematikusok és fizikusok mellett számtalan társadalomtudós is foglalkozott a hálózatelmélettel (pl. Granovetter). Magyarországon Szántó Zoltán az, aki a társadalmi hálózatokat vizsgálja kollégáival. Munkái közül a számomra legmeghatározóbb cikkét emelném ki a témában. Szántó Zoltán és Tóth István György A társadalmi hálózatok elemzése című¹² munkájukban a **szociológia hálózatelméleti** vizsgálatának lehetőségével, módszertanával foglalkoznak. A hálózatelemzés elméleti előzményei szerintük a szociometria néven ismertté vált szociálpszichológiai elemzések. A **szociometria vizsgálatok** az emberi kapcsolatok mérésével foglalkoznak a társadalmi szerkezet és jólét összefüggésében. Emellett előzménye a hálózatelmélet vizsgálatának a **triád- kapcsolatok** is, amik a társadalom geometriájának megalkotásában, a társadalmi kapcsolatok módszeres leírásával foglalkozik. Lényege, hogy kölcsönhatásokat vizsgálnak az egyes pontok között, tehát a konfliktusokat, együttműködések és az alá-fölé rendelt kapcsolatokat határozzák meg vele a tudósok. (Szántó – Tóth 1993: 32-35.)

Az egyik legfontosabb eredménye a cikknek, hogy a hálózatok jellemzőit társadalomtudományi szempontból határozza meg, ezek alapján beszélünk:

- *alanyokról – pontok/csomópontok*
- *viszonyokról – élek/ kapcsolatok, kötődések* (Szántó – Tóth 1993: 36.)

Szántó Zoltán és Tóth István György állítják, hogy a pontokat a **viszonyok által összekötve hálózatnak** tekintjük, és amennyiben ezen viszonyok típusai többféleképpen rendezhetőek, többféle halmazba sorolhatók, akkor többretegű hálózatról beszélünk. Ez fontos fordulópont volt számomra, mert én is arra hajlok, hogy minden bizonnyal a vizsgált téma kapcsán is egy többretegű hálózatról beszélhetünk, hiszen a Nemzeti Művelődési Intézet megyei igazgatóságai külön alrésze a közművelődés hálózatának, de a közművelődéssel foglalkozó civil szervezetek is. (Szántó – Tóth 1993: 42-45.)

¹² http://www.socialnetwork.hu/cikkek/szanto_toth_cikk.pdf (Letöltés ideje: 2020.03.16)

A viszonyok kapcsán további fontos megállapítást a cikkben, miszerint „A kapcsolatok különbözhetnek egymástól a kapcsolatok irányítottsága szerint. Ebből a szempontból a hálózati kapcsolatok lehetnek irányítás nélküliek vagy irányítottak, ez utóbbiak pedig szimmetrikus vagy aszimmetrikus irányultságúak. A rokonszenvi-ellenszenvi választások esetén könnyen előfordulhat, hogy az egyik egyén választja a másikat anélkül, hogy választása viszonzásra találna.” (Szántó –Tóth 1993: 37.)

A tanulmány emellett számba veszi azokat a fontosabb mutatókat, amelyeket érdemes vizsgálni egy ilyen típusú kutatásnál:

- „hálózati pont foka, kapcsolatainak száma
- kapcsolatainak iránya alapján
 - kimenő
 - bejövő
- multiplexitás – kapcsolatok rétegzettsége
- rétegzettségi index
- sűrűség – egymáshoz kapcsolt pontok sűrűsége
- elérhetősége – mennyire jól lehet megközelíteni a többihez képest egy adott egyént/pontot
 - centrális szereplők száma
 - elszigeteltek száma
- presztízs vizsgálat, amennyiben hierarchikus egy hálózat, úgy a fogadott kapcsolatok alapján vizsgálándó
- kohéziós erő/kölcsönös választások mennyisége” (Szántó –Tóth 1993:42-43.)

A közművelődés rendszere

Az alábbi fejezetben áttekintem a közművelődés rendszerének kialakulását, amelyet négy nagyobb történeti egységre bontottam. Ebben Sári Mihály által felvázolt közművelődési intézményrendszer tipológiáját használtam fel, és egészítettem ki. Sári az alábbi korszakokat határozta meg:

- „1. Átmenet az agrártársadalomból az ipari társadalomba (feudalizmusból a polgári társadalomba) a XVIII. század utolsó harmadától a XX. század elejéig
2. Az intézményesült szervezetek korszaka (1920-1949)
3. A szocialista intézményrendszer és professzionalizmus korszaka (1949-1989)
4. Az 1989-től kezdődött rendszerváltás és új terméke: a művelődési otthonok negyedik generációja” (Sári 2004: 102.)

A művelődés egyidős az emberiséggel, hiszen mindig is az emberi élet mozgatója volt a tudás megszerzése. A reformációig a katolikus egyház volt a fő mozgatója a műveltség terjesztésének és a királyi udvarok. Ahol az írnokok és tudósok által elsajátított képességek terjesztődnek a kulturális hálózatban. (Juhász 2016: 17.)

A **reformkorban** a polgárosodás folyamatának eredményeképpen létrejöttek az egyletek, kaszinók és a nemzeti intézetek, amelyeknek elsődleges célja volt az ismeretterjesztés, a felnőtt nevelés. Az újonnan létrejött intézmények és szervezetek elősegítették a szélesebb társadalmi rétegek művelődését. A nagy központi egyletekhez, mint a Kossuth Lajos nevéhez fűződő Magyar Iparegylet vagy a Nemzeti Casinóhoz is számos vidéki „fiókegylet” csatlakozott.

Véleményem szerint ez a folyamat is a korai kulturális hálózatosodás irányába mutatott. (Juhász 2016: 23.) Ebben az időszakban jöttek létre az olvasóegyletek, olvasóköri, társalgási egyletek is, amelyek a hálózat további bővülését eredményezték. (Maróti 1998:125-126.)

Az **1848-49-es szabadságharc** leverésével a fejlődés bizonyos szempontból megtorpant, nyíltan nem lehetett folytatni azt a folyamatot, amit a polgárosodás érdekében elindítottak. Azonban a hálózat létrejötte elősegítette azt, hogy a művelődés ne torpanjon meg teljesen. Az olvasóköri voltak talán ebből a szempontból a hálózat legfontosabb csomópontjai, hiszen a folyóiratok és könyvek terjesztésében kiemelkedő szerepük volt, és a hatalom sem tartotta „kártékonnak” a többi egylethez képest, így a kulturális rendszer viszonylagos stabilitással tudta megőrizni az eddig kialakult hálózatát. (Juhász 2016: 25.)

1882-ben Odeschalchi Gyula országgyűlési képviselő szervezésével elindult a Felvidéki Magyar Közművelődési Egylet, amelynek elsődleges célja volt a felvidéki lakosság magyarosítása. (Juhász 2016: 27.) A dualizmus korszakának második felében egyre több közművelődéssel foglalkozó egylet alakult meg, mellyel elkezdődött a hálózat további kiépülése. Azonban ez a fajta hálózatosodás nem bizonyult teljes mértékben hatékonynak, mert a leginkább érintett rétegekhez nem tudott az információ, a népművelés eljutni. Ezért már az 1890-es években úgy gondolták, hogy fontos, hogy az állam támogassa a folyamatot szellemiségében és anyagilag is egyaránt. Ennek eredményeképp az 1900-as években újabb lendületet kapott a népművelési célú egyletek létrejötte, a hálózat így tovább növekedhetett. 1914-ben Baján Bellosits Bálint létrehozta az első népfőiskolát, amely intézmény még a mai napig is a közművelődési intézményrendszer és a felnőttkori tanulás fontos elemének tekinthető. (Juhász 2016: 32.)

A **két világháború között** Klebersberg Kunó és Hóman Bálint munkásságának köszönhetően létrejöttek a népházak, művelődési házak. A céljuk az volt, hogy minden településen működjenek népházak, hogy a társadalom legszélesebb rétegét tudják elérni és tanítani. A népházak mellett a népfőiskolák száma is gyarapodott: az 1920-as évekhez közel 70 népfőiskola működött. Ennek az emelkedésnek köszönhetően a közművelődési intézményrendszer olyan léptékű fejlődésnek indult, amelyre korábban nem volt példa. Természetesen a népfőiskolák és népházak hálózatként működtek, tudtak egymás munkásságáról, jó gyakorlataikról közösen tanácskoztak, ellátogattak egymáshoz, igazi hálózatként funkcionáltak. (Juhász 2016: 33.) A szakirodalom ezt a korszakot az intézményesített szervezetek korszakának tekinti: a művelődési otthonok második generációja jött létre, amelyek helyt adtak a tudományos előadásoknak, tanfolyamoknak és különféle szórakoztató rendezvényeknek. (Sári 2001: 47.)

A **második világháború után** a közművelődés, népművelődés erős állami befolyás alá került. Felszámolták az egyesületeket, népfőiskolákat és a civil szektort. Összességében elmondható, hogy államosítás alá került a kultúra és az oktatás is. A szervesen alulról létrejövő egyleteket, népházakat, népfőiskolákat vagy beszüntették, vagy államosították, ezáltal beleavatkozott a rendszer a hálózat addigi struktúrájába. Létrejöttek a művelődés új intézményegységei, az úgynevezett szocialista művelődési otthonok, melyeknek fő feladata volt, hogy a szocialista ideológia mindenhova eljusson, és szórakoztasson. (Sári 2004:104.)

Csak hogy a változások nem ingatták meg annyira a közművelődés alulról építkező rendszerét, hogy a megszűnjön: létrejöttek különféle klubok és közművelődési társulások, amelyek lényege az volt a hálózat szempontjából, hogy a betiltott vagy a megszűnt csomópontok helyére újak

kerültek. Azonban volt még egy fontos mozzanata a korszaknak: **1956-ban elindult a népművelés** szakos képzés, elsőként Debrecenben Durkó Mátyás nevéhez kötődően, majd Budapesten Maróti Andorhoz kapcsolódóan. (Juhász 2016: 40.)

Emellett az akkori közművelődési koncepció és közművelődési törvény, amely mindenkor a hálózat működését segítette elő, széles szakmai kör bevonásával került megvitatásra, a törvény által biztosították az intézményi rendszer finanszírozását is. (Juhász 2016: 41.)

A képzésnek köszönhetően a szakemberek felkészítése biztosított volt, a közművelődési törvény által az anyagi forrás is rendelkezésre állt, így a közművelődés intézményrendszere stabilizálódni tudott. Újabb intézménytípus is létrejött (Általános Művelődési Központ) még inkább kiszélesítve a csomópontok rendszerét. (Juhász 2016: 42.)

A rendszerváltás előtt létrejövő kulturális törvény (1976.V.sz), amely alapvetően határozta meg az állam és a közművelődés viszonyát, csak 1997-ben került hatályon kívül, amikor az Országgyűlés megszavazta a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL törvényt. Az új jogszabály meghatározta az állami és önkormányzati szerepvállalás és felelősségvállalás mértékét és a közművelődési intézmények tulajdonosait. 2012-ben újabb módosításra került sor a 2012. évi CLII. törvény életbelépésével, mellyel a muzeális intézményeket és kulturális javakat szilárdították meg. Emellett megszűntek a közművelődési központok és helyettük kulturális központok jöttek létre. Az intézményi rendszert tovább tisztázta az 1997-es ágazati törvény módosítása.

A 2017. évi LXVII törvénnyel módosított ágazati jogszabály értelmében deklarálásra került a kulturális alapellátás („A kulturális alapellátás célja, hogy mindenki számára elérhető kultúrát közvetítsen, egyéneket és közösségeket aktivizáljon. Települési szinten kerülhessen megfogalmazásra, milyen értékek, célok és fejlesztési irányok az elsődlegesek, helyben legyen lehetőség a közösségi élet fejlesztésére, mindehhez szakmai segítséget és állandó helyszínt ad a közművelődési szakma.”). (Kary et al. 2018:7.) Ennek következtében egy olyan rendszer alakult ki, amely tisztázza az alapszolgáltatások körét, meghatározza a feladatellátók típusait, és az egyes típusok mellé személyi, tárgyi feltételeket és szolgáltatásokat rendel hozzá.

A közművelődési alapszolgáltatások:

„a) művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása;

b) a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése;

c) az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása;

d) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése, feltételeinek biztosítása;

e) az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása;

f) a tehetséggondozás- és fejlesztés feltételeinek biztosítása;

g) a kulturális alapú gazdaságfejlesztés” (1997. évi CXL. törvény 76.§ (3) bekezdés)

A közművelődési intézmény lehet:

„a) művelődési ház,

b) művelődési központ,

c) kulturális központ,

d) többfunkciós közművelődési intézmény,

f) népi kézműves alkotóház,

g) gyermek-, illetve ifjúsági ház, valamint

h) szabadidőközpont.” (1997. évi CXL. törvény 77.§ (5) bekezdés)

Az alapszolgáltatások rendszerét és a közművelődési intézmények személyi tárgyi feltételét a 20/2018. (VII.9.) EMMI rendelet foglalja össze. (Oszlanczi 2019:129)

„Napjainkban a közművelődési szakma megújítása zajlik: a szakma új felsőoktatási szakokat indított, új intézménytípusokat vezetett be, tartalmi, személyi és infrastrukturális feltételeket határozott meg, és előírták a különböző munkakörökhöz szükséges képzettségi feltételeket is. A változások minden település életében új lehetőségeket teremtettek, szemléletbeli változásokat idéztek elő.” (Závogyán Magdolna et al.2019.)

Ahogy a korábban is, most is megállapítható, hogy a törvényi változás mindig a hálózat stabilitását hozza magával, hiszen a rendszert alkotó csomópontok tisztázódnak feladatkörükben és az egymás közti viszonyukban egyaránt.

Fontos emellett megemlíteni, hogy a törvényi változások mellett a társadalmi folyamatok is alakítják társadalmunkat, így a közművelődés rendszerét. Ennek a változásnak a legjobb bizonyítéka az Eurocities nemzetközi hálózattal rendelkező szervezet stratégiájában található. Anyagukban öt fejlesztési tényezőre hívják fel a figyelmet, amelyek közül számomra a három legfontosabbat emelném ki. A közművelődés hálózatát is nagyban befolyásolják a **demográfiai változások**: az elmúlt 100 év alatt a lakosság korcsoportja átalakult. Az elmúlt évszázad első felében még a 20 év alatti korcsoport tette ki a lakosság legnagyobb részét, ez az arány mára a felére csökkent, viszont a 60 év feletti korcsoport megoszlása megduplázódott. (Juhász 2018:48.) A második kihívás, amivel számolni kell a hálózatnak, az a **digitális kihívás**, amely a pandémia miatt még inkább felerősödött, és a kultúra területét éppúgy érinti, így a közművelődést is. Véleményem szerint a hálózat egyes pontjainak a megmaradása és a közösség megőrzésének alapvető eleme a digitális rendszerekben rejlik, az online jelenlétben.

5. ábra: Öt kulcskihívás a kultúrában
(Forrás: Juhász 2018:47)

Ezen öt kihívásból pedig a legfontosabb a **hálózatosság a kultúrában**. A közművelődési intézmények feltételezésem szerint egy hálózatot alkotnak, szervesen kapcsolódnak egymáshoz, mellyel komoly társadalmi szerepet töltenek be. (Juhász 2018:48, Svidró 2019: 116.)

Összegző megállapítások a hálózatelmélet és a közművelődés rendszere kapcsán

A hálózatelméleti áttekintés számomra bizonyosságot adott, hogy a közművelődés, mint komplex rendszer hálózatnak tekinthető, megtalálhatóak benne azok a tulajdonságok, amelyek a hálózatokat jellemzik.

Granovetter elmélete sok szempontból komoly fordulópontot hozott a hálózatok társadalmi vizsgálata kapcsán, mivel addig a gyenge kötések nem tekintették fontosnak. A közművelődés szemüvegén át nézve érdekes vizsgálati kiindulópontot ad ahhoz, hogy kutassuk, vajon a hálózatunkban az önkéntes gyenge kötések, vagy az erős kötések, melyek a szerződések kapcsán jönnek létre – agóra feladatellátási szerződése – határozzák meg jobban rendszerünket, mennyire fontosak az erős kötések a mi rendszerünkben, vagy mennyire lényegtelenek azok. Szerintem a társadalmi rendszereket, mint ahova a közművelődést is sorolom, sokkal inkább a gyenge kötések, a laza kapcsolatok jellemzik jobban.

A **kultúra és gyenge kötések kapcsolata** a közművelődés szempontjából fontos bizonyítékot és relevanciát mutatnak a hálózati működésnek és a kultúra terjesztésének, közművelődési feladatának vizsgálatára.

Számomra jelen tanulmány kapcsán a legfontosabb megállapítás Barabási kutatásaiban az, hogy a komplex rendszereknek, **hálózatoknak saját szabályaik vannak**, amelyek szerint működnek, a szabályok irányítják az egyes pontokat. Ez a tulajdonság, amely jellemzi a hálózatokat, számomra rögtön a közművelődés szabályrendszerét juttatta eszembe: az 1997. évi CXL. törvényt és a hozzá kapcsolódó 20/2018 (VII.9) EMMI rendeletet (végrehajtási rendelet), amely a legalapvetőbb feladatokat, elvárásokat, személyi és tárgyi feltételeket tartalmazza, amit jelen esetben is a hálózat szabályának tekinthetünk. (Barabási 2003: 7-14.)

Egy hálózatban, ha véletlenül választunk ki és kötünk össze pontpárokat, akkor bizonyos szintű **közösségi kapcsolat** alakul ki. Ez a folyamat a közművelődés rendszerére is abszolút releváns állításként vehető át. A pontokat és éleket, amelyek a hálózatot alkotják, a közművelődés nyelvére fordítva úgy képzelem, hogy a pontok a közművelődési intézményeknek és színtereknek, illetve egyéb szervezeteknek, köztük a Nemzeti Művelődési Intézet megyei „hálózatának” részei. Az élek pedig, amik összekötik a pontokat nem mások, mint a kapcsolatok, amelyek lehetnek önkéntesek, vagy kötelezőek. Önkéntesnek azokat a kapcsolatokat tekintem a közművelődés rendszerében, amelyben nem formális módon történik az együttműködés, kötelezőnek pedig azokat a kapcsolatokat, amelyekben valamilyen szinten szerződéses megállapodás jön létre, például egy agóra feladatellátási szerződése kapcsán. (Barabási 2003: 15-31.)

Vizsgálják a fizikusok továbbá azt is, hogy egy pontnak mennyi kapcsolata van, a pontok között milyen **erős kötés** van (megkülönböztetnek gyenge és erős kötéseket). A közművelődés, mint komplex rendszer – ha pusztán a hálózatelmélet alapján kerül górcső alá és modellezzük le – akkor mennyire erős, van-e olyan pont, ami elszigetelődik, hol van a közművelődés vakfoltja. (Barabási 2003: 63-73.)

A **stabilitási** vizsgálat hasznos lehet a közművelődés hálózatának vizsgálatában is, ugyanis megmutathatja, hogyha bizonyos csomóponti vagy összekötő intézményeket eltávolítunk, annak milyen hatása lehet a hálózat egészére. Ezzel szerintem igazolható lehet egy adott intézmény létjogosultságának empirikus bizonyítása. (Barabási 2003: 98-105.)

Az **újítók** a hálózat befolyásolására, a döntések irányítására alkalmas pontok. Vajon a közművelődésben vannak ilyen pontok? Kettő minden bizonnyal van, amennyiben a rendszer részének tekintjük. Ez az újító pedig a mindenkori minisztérium és a Nemzeti Művelődési Intézet, hiszen a szabályok és döntések a minisztériumból érkeznek és a mintaprogramok és módszertani anyagok, a közművelődés kánona pedig a Nemzeti Művelődési Intézet országos feladatköréből származik. (Barabási 2003: 123.)

A közművelődés történeti kialakulásának vizsgálata bizonyosságot adott arra, hogy valóban egy szervesen fejlődő komplex rendszerrel állunk szemben, amely hálózatnak tekinthető. A rendszer főbb csomópontjai az évszázadok alatt folyamatosan alakultak át, növekedtek, a kapcsolódásait a mindenkori rendszer formálta.

A kulturális törvények általi intézményesülés pedig folyamatosan erősítette a rendszert. A jogszabályok alakították a hálózatunkat, tisztázták a csomópontokat (közművelődési intézmények és közösségi szintér beazonosításával), feladatokat, személyi és tárgyi feltételeket határoztak meg.

A közművelődés történelmi távlatból nézve is a kapcsolati hálózaton keresztül tudott alakulni, fejlődni, híd szerepet töltek be az egyletek és számos újító jellemzi azt.

Az Eurocities stratégiájában foglaltak szintén megerősítést adtak abban, hogy a kultúra hálózatosodása, mint kulcskihívás mennyire fontos jelen korunkban. Nemcsak általam képviselt megállapításról van szó, ennek a fontosságát adja a többi négy kulcskihívásra adott válasz is, amely véleményem szerint a hálózati gondolkodással, a rendszerelmélettel oldható fel.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. (elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>, letöltés dátuma: 2020.12.15)
- 2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi szinterek követelményeiről.
- Barabási, Albert László (2003): Behálózva, Libri Könyvkiadó

- Barabási, Albert László (2016): A hálózatok tudománya, Libri Könyvkiadó
- Durkó, Mátyás – Sári, Mihály (1990): A népművelés és a felnőttnevelés történeti fejlődésének vázlata. In: Durkó, Mátyás – Sári, Mihály: Bevezetés a közművelődéstudományi ismeretekbe. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Granovetter, Mark (1973): The Strength of Weak Ties in American Journal of Sociology Vol. 78, No. 6 (May, 1973), pp. 1360-1380
- Juhász, Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó
- Juhász, Erika (2018): Kultúra és tőke: befektetés a közösségi művelődésbe. In: SZÍN 23. évfolyam 3. szám pp.47-50. p
(elérhető: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00152/pdf/EPA01306_szin_2018_3_47-50.pdf, letöltés dátuma: 2021.01.26)
- Kary, József et al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- OSAP 1438 – Közművelődési statisztikai adatok 2019-es évről
- Maróti, Andor (1998): Fogalomváltás a magyar népművelés és felnőttoktatás történetében. In: Maróti, Andor – Rubovszky, Kálmán – Sári, Mihály (szerk.): A magyar felnőttoktatás története. [Felnőttoktatás, továbbképzés és élethosszig tartó tanulás sorozat 18. kötet] Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszéke – Német Nép főiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája. 125-126.p.
- Oszlanczi, Tímea (2019): A közművelődés jogszabályi változásainak fő irányvonalai. In: Virág, Irén (szerk.): Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei – Tanulmányok a neveléstudomány köréből. [Acta Universitas, Sectio Paedagogica], Eger. 127-129. p.
(elérhető: http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4631/1/125_133_Oszl%C3%A1nczi.pdf letöltés dátuma: 2021.03.01.)
- Rab, Virág (2019): A kapcsolati hálózatok a történelemben, Gondolat kiadó
- Sári, Mihály (2004): A kultúra intézményrendszereinek történeti-funkcionális változásai. Pécs, PTE FEEFI
- Svidró, Ibolya (2019): Kulturális állapotfelmérés a közművelődési intézményrendszerben. In: Kulturális Szemle 12. szám 111-120.p.
- Szántó, Zoltán – Tóth, István György, (1993): A társadalmi hálózatok elemzése in: Aula Vol. 15, No. 1 (1993), pp. 30-55
- Závogyán, Magdolna et al. (szerk.) (2019): Útmutató II. a közművelődési feladatellátás dokumentumainak elkészítéséhez – Példatár. Lakitelek, Nemzeti Művelődési Intézet.

Vichnál Adrienn – Benkei-Kovács Balázs:

Az Agorák nyomában: az intézménytípus eredete és hazai megjelenése

Absztrakt: Tanulmányunk egy meghatározó hazai közművelődési intézménytípus eredetét és újjászületését foglalja össze. Az első európai közösségi-kulturális színtér, a hellén agora számos funkcióval rendelkezett (Camp-Mauzy 2009.), melyeket tanulmányunkban három városállam, Argosz, Elisz és Megapolisz példáin keresztül ismertetünk. A hazai közművelődési intézményhálózat megújításakor (2008-2015), a legnagyobb méretű és legkomplexebb szolgáltatásokat nyújtó kulturális központok örökölték az antik intézménytípus nevét, megújult funkciókkal és modern szellemiségben. Ennek a hazai rendszernek kiépülését mutatja be tanulmányunk második pillére.

Abstract: Our study goes back in history, researching the roots of the important Hungarian cultural center, called agora, and the renaissance of the antic Hellen concept in modern form. The first European cultural-community places of the Ancient Hellas, the Greek agora disposed over several functions (Camp-Mauzy 2009), which are summarized through 3 illustrated cases, by the polis of Argos, Ellis and Megapolis. During the renewal of the institutional network of the Hungarian community-culture (2008-2015), the more important and more complex cultural centers inherited the names of the Hellen agoras, with new functions and in modern spirit. The second pillar of our study is focusing on the building up and the functionality of those modern agoras.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

1. Bevezetés

Az agóra kulturális központok hálózatának kialakítása révén hazánkban létrejött a 2010-es években egy olyan magas színvonalú közművelődési bázis, amely a vidéki Magyarország lakosságának igényeit és művelődését 13 megyeszékhelyen szolgálja ki korszerű felszereltséggel, modern környezetben. Az agóra intézménytípusa történetileg az ókori hellén világ óta ismert: mindig a városok központ terében helyezkedett el, és szolgálva a polgárok mindennapjait. Tanulmányunk az idősík két pólusán található két végpontot kapcsolja össze - bemutatva az antik agora intézményét, mint a modern magyar kulturális központ előzményét, valamint a hazai intézményhálózat kiépülését és fontosabb funkcióit.

2. Az agóra intézménytípus eredete

Az ókori Hellaszban 800 független polisz létezett egymással párhuzamosan, közösen alkotva meg az antik görög világot, amelyek időnként összefogtak egymással, szembenézve a külső fenyegetésekkel, máskor pedig hevesen rivalizáltak. A városállamok felépítésében azonban közös volt, hogy központjaiban ún. agorák voltak, „többfunkciós szabadterei intézmények”, melyek egyszerre piacként, politikai-, vallási- és sportközpontként működtek. *„Az Agorát, mint a közösségi teret, a görög polgárok hozták létre több mint két és félezer évvel ezelőtt, ahol szívesen töltötték idejüket, hiszen itt hozzájutottak a legújabb hírekhez, beszélgettek egymással és a város nagy személyiségeivel is találkozhattak. Az Agóra lényegében egyfajta gyűjtőhelyként szolgált, ugyanis a közélet és a társadalmi-kereskedelmi kapcsolatok központjaként működött”* (Kovács 2017: 78).

Az agóra eredete a Kr. e. 8. századi antikvitásig nyúlik vissza. (Szabó 2010). A mai források közül Homérosz műveiben találkozunk először az elnevezéssel. Az agorák a városok szívében kaptak helyet, különböző, legtöbbször szabályos, geometriai formákat öltve: Athénban például eredetileg az Akropolisztól északra helyezték el, emiatt az agora kialakítása végül nem négyzet, hanem trapéz alakú lett, mivel létesítésekor a korábbi útvonalakat nem akarták megszüntetni. (Szabó 2010). Az agoráknak nem volt végleges helyük: több görög városállamban is változott elhelyezkedésük a századok során, illetve kiterjedésük se volt pontosan meghatározva (Szabó 2010).

A poliszok lakosai számára az agora a gyülekezés, a közélet színtereként működött, amely színpad és nézőtér is volt egyszerre: itt tartották a politikai beszédeket; drámaelőadásokat; piaci funkciót is ellátott, és a kereskedők itt keltettek a termékeknek hírverést. A különböző források egyöntetűen alátámasztják, hogy fő szerepet játszott az intézménytípus a lokális közösségek építésében (Camp-Mauzy 2009).

Ezt a közéleti funkciót a korszakban számos szereplő igyekezett kihasználni: A szofisták a helyi központi szerepére építve itt tartották nyilvános filozófiai vitáikat, és tanítottak is. A helyi politikai vezetők is meghatározó szerepet szántak neki, a politikai diskurzus és a választás (cserépszavazás) helyszínéül kijelölve. Az agora emellett példastatuálásra és véleményformálásra is szolgált, az adott társadalmi rend megerősítése céljából: nyilvánosan itt égették el a híres szofistának, Prótagorasznak könyveit is (Szoboszlai-Kiss 2018: 55-64).

3. A peloponnészoszi városok agoráinak jellemzői

A fennmaradt történeti dokumentumok alapján a különböző görög poliszok agoráiról viszonylag részletes kép rajzolható fel, amelyek közül három peloponnészoszi-félszigeti városállam, Argosz, Elisz és Megapolisz intézményi jellegzetességeit mutatjuk be.

*Argoszb*an, mely a spártaiak Kr. e. 6. századi megerősödéséig a régió meghatározó városállama volt, az agora nem csupán a mindennapi élet, hanem a megemlékezés és a vallási élet fontos helyszínéül működött: emlékművet (*heroönt*) állítottak azoknak a helyi hősöknek, akik a thébai expedíciójában harcoltak a városért. Ezt egyéb jelentősebb hellén agorák esetében (pl. Athénban, Eliszben) is megfigyelhetjük, ahol kisebb emlékműveket állítottak fel legendás személyek vagy törvényhozók tiszteletére. (Donati 2015: 191). Az argoszi agora területén egy kőtemplomban Apolló isten szentélye is helyet kapott, amely a település legöregebb és egyben a legfontosabb kultuszához kötődött: a városban Apolló isten tiszteletére minden évben fesztivált tartottak (Uő: 190). A vallásos fesztiválok mellett rendszeresen atlétikai versenyeket

és táncos rendezvényeket szerveztek, amihez az agora területén egy versenypálya is épült (Uő: 193-195).

Elisz, amely a peloponnészoszi-félsziget nyugati régiójának meghatározó települése, ahol a tradíció szerint az első olimpiákat is tartották, agorája kissé eltérő funkciókat látott el. A klasszikus agorák többségéhez képest nem voltak műhelyek vagy szentélyek, a Kr. e. 6. században a tér egy részét temetőként, más részét pedig politikai és igazságszolgáltatási célokra használták (Donati 2015: 198-199). Fontos találkozó pontként működött a terület, ahol az emberek összejártak, és később - a vallási funkciók erősödésével - jelentős Aphrodité kultusz alakult ki (Uő: 202). Az agora nyugati részén a város hivatalnokai tevékenykedtek, adminisztratív közfeladatokat ellátva. (Uő: 203.). Az agora mellett működtek a fedett piaccsarnokok (*sztoák*), multifunkcionális szerepekkel: gyűlések; bírósági tárgyalások és egyéb események helyszínéül szolgáltak a város lakói számára (Uő: 204-205).

Megapolisz városában, melyet Kr. e. 4 században alapítottak meg, az agora a település északi részén helyezkedett el. Különbözött működése Elisz és Argosz kulturális központjaitól: kiemelten törvénykezési és igazságszolgáltatási feladatokat betöltő intézmények tevékenykedtek a köztéren, melyeket vallási épületek egészítettek ki (Donati 2015: 205-208). Megapolisz lakosainak vallásosságát a Zeusz-kultusz határozta meg (Uő: 210.): az agora déli részén helyezkedett el az istenség szentélye (Uő: 210-211). A megapoliszi agora épületek modernebbek voltak, mint az első kettő esetében szereplő városok: az építkezések számára nagyobb üres terek álltak rendelkezésre. A régebbi alapítású, nagyobb hagyománnyal rendelkező városok esetében az agorák kiépítésekor a már belakott területen az új épületeket sokkal óvatosabban kellett elhelyezni (Uő).

A hellén világ agoráira visszatekintve összegezve elmondható, hogy kulturális központjaik erősen multifunkcionálisak voltak: az alapvető kereskedelmi tevékenység ellátása mellett számos közéleti és közművelődési szerepet töltöttek be párhuzamosan.

4. A hagyomány újjászületése: az Agorák megjelenése Magyarországon

Az agóra intézményhálózat kiépítése az *Új Széchenyi Terv* keretében valósult meg, amelybe a megyei jogú városok kapcsolódtak be. Az Európai Unió társfinanszírozásával két nagy ciklusban zajlott a beruházás: az első az Agóra, a második az Agóra PóLUS program nevet viselte. A beruházás összértéke meghaladta 21.5 Mrd forintot, és fő célja a megyei jogú városok kulturális infrastruktúra fejlesztése volt. Ilyen nagy mértékű kormányzati kulturális-infrastrukturális beruházás korábban Magyarországon a nemzeti színházak országos hálózatának kiépítésekor valósult meg (Németh 2015: 6).

A program keretében 13 magyarországi nagyvárosban épült agóra, illetve agóra pólus központ (1. számú táblázat). A program első ütemében hét agóra épült meg, az Agóra-program második ütemében további három városban zajlott a fejlesztés. Az Agóra-Pólus projekt végül három városban valósult meg (Németh 2015: 23). „A program átfogó célja pedig az volt, hogy a kulturális és infrastrukturális fejlettségbeli különbségeket csökkentse bizonyos régiók, térségek között, valamint, hogy az agorák létrehozása növelje az általános műveltséget, illetve, hogy elősegítse a kulturális szocializációt és a társadalmi beilleszkedéssel küzdőknek is segítséget nyújtson” (Kovács 2017:79).

Morvay és Ponyi (2020) összegző jellegű tanulmányukban kiemelik, hogy az agóra programba bekapcsolódó települések a *kreatív városok* közé tartoznak, ahol a kulturális fejlesztés és az

innováció összekapcsolódik. Ebben a kedvező környezetben az agórák „súlyponti intézményekké válnak, meghatározó stratégiai szereppel” (Morvay-Ponyi 2020: 96).

1. táblázat: A hazai Agórák kiépülésének ütemezése
(Forrás: Saját összeállítás Németh 2015: 22-23. alapján.)

Az Agóra Program első ütemében kiépültek (2008- 2014)	Az Agóra Program második ütemében kiépültek (2013-2015)
• Tatabánya – Vértess Agórája	• Veszprém – Városi Művelődési Központ
• Kaposvár – Együd Árpád Kulturális Központ	• Kecskemét – Hírös Agóra Kulturális és Ifjúsági Központ
• Szekszárd – Babits Mihály Kulturális Központ	• Szombathely – Szombathelyi Kulturális Központ
• Hódmezővásárhely – Bessenyei Ferenc Művelődési Központ	Az Agóra Pólus program és a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) keretében kiépültek (2010-2015)
• Szolnok – Aba-Novák Agóra Kulturális Központ	• Győr – Mobilis Interaktív Kiállítási Központ
• Békéscsaba – Csabagyöngye Kulturális Központ	• Szeged – Szent-Györgyi Albert Agóra
• Nyíregyháza – Váci Mihály Kulturális Központ	• Debrecen – Agóra Tudományos Élményközpont

Az eredetileg a „Kultúra várost épít” projekt végleges formájában az *Agóra program* nevet kapta, és olyan megyei jogú városokat vont be, amelyek a kulturális alapú településfejlesztés iránt elkötelezettek voltak (NMI 2015: 6-9). Az Agóra program célja egy olyan közművelődési intézményrendszer kialakítása, amely helyi szinten összekapcsolja az oktatási és közművelődési alrendszereket, magas szintű kulturális szolgáltatásokat és az élethosszig tartó tanulás lehetőségét biztosítva (Szente 2015: 23.). Az Agóra modell célkitűzése szerint gazdasági és munkaerő-piaci hatással, és népességmegtartó erővel egyaránt rendelkezett (NMI 2015: 6-9).

Az Agóra program elsődleges feladata multifunkcionális közösségi központok létrehozása volt. Másodsorban a közösségi, képzési és élményfunkciók komplexumokba történő telepítése. Harmadsorban pedig a területi közművelődési tanácsadó szolgáltató funkció kialakítása (NMI 2015:5).

Az *Agóra Pólus* projekt eltérő jellege, hogy ezek a fejlesztések közvetlenül a felsőoktatáshoz kapcsolódnak. Kiemelt céljuk, hogy a regionális fejlesztési pólusokban és tudásközpontokban egy-egy innovatív, komplex szolgáltatást nyújtó, a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó, önkormányzati alapítású és fenntartású közművelődési intézmény, ún. agóra pólust hozzanak létre (NMI 2015:5).

Az Agóra Pólus program keretében létrejövő intézmények közművelődési tevékenységet is folytatnak, tudományos-ismeretterjesztő feladatokat ellátva, közérthető módon bemutatva a térségi innováció eredményeit (mechatronika, nanotechnológia, élettudomány, orvostudomány stb.). „Az agóra pólus intézményekben a látogatók interaktív módon ismerhetik meg a város felsőoktatásához és gazdaságához szorosan kötődő tudományterületeket.” (NMI,

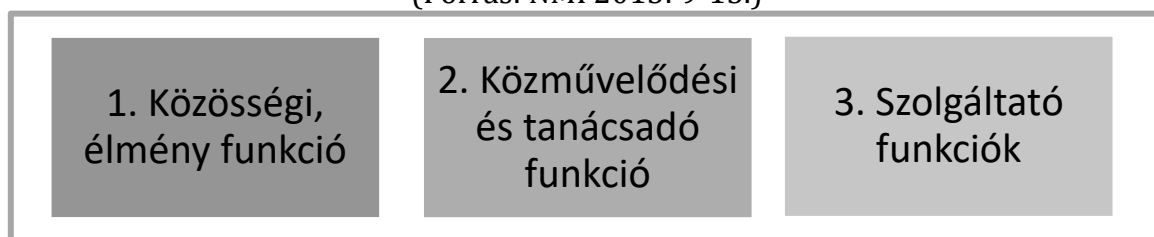
2015, 6-9.) Mindezen funkciók elősegítik a pályaaorientációt, a munkaerőpiaci lehetőségek feltérképezését és a pályaválasztást. Ezen kívül az egyetemek közönségkapcsolati pontjaiként is működnek egyúttal, melynek segítségével az egyetemek szakmai műhelyei bemutatkozhatnak (Uo).

5. Az Agóra helye és szerepe a közművelődési intézményrendszerben

A program eredményeinek fenntartásában jelentős szerepet vállalt a Nemzeti Művelődési Intézet, amely a Kulturális Központok Országos Szövetségével együtt létrehozta az Agóra-műhelyt, az intézményközi együttműködések szolgálatában (Németh 2015: 92). Az Agóra-műhely keretében rendszeresen kerül sor közös konzultációk megtartására, közös látóutak megvalósítására, a jó gyakorlatok megismerésére és átvételére, a szakmai tapasztalatok feldolgozására. A műhely találkozóiira évente 3-5 alkalommal került sor. (Uo.)

A létrejött kulturális központként működő agóra intézménytípus három kiemelt funkciója (a közösségi élmény biztosítása; közművelődési és tanácsadó funkció ellátása; szolgáltató funkció) egymásra épül, számos kapcsolódási ponttal (Lásd a 2. számú ábrát).

1. ábra: Az agóra intézménytípusának kiemelt funkciói
(Forrás: NMI 2015: 9-15.)

- A közművelődésre jellemző tevékenységek, programok szervezése során alapvető tudáshoz és *közösség-élményhez* jutnak a résztvevők, illetve fejleszteni tudják az adott tevékenység végzéséhez szükséges készségeiket, ismereteket. (NMI 2015: 15.)
- A közművelődési és tanácsadó funkció alapvetően az élményszerzést segítő kreatív megoldások módszertanának alkalmazásához és terjesztéséhez kapcsolódik (pl. az adott klub/képzés témájához illeszkedő előadások, kiállítások, produkciók szervezése, ezek beépítése a klub/képzés tevékenységébe; a résztvevők ötleteinek, új megoldásainak kivitelezése révén). Ezzel valósul meg az eredmények és az elsajátított kompetenciák bemutatása. (Uo.)
- A *szolgáltatói funkció célja* nem csupán az, hogy egy-egy meghatározott programot biztosítson az intézmény a lakosság számára. Távlati cél, hogy a különböző funkciókat betöltő programelemek összekapcsolódva olyan szolgáltatás-csomagként álljanak össze, amely révén az egyének tudása gyarapszik, kompetenciái és felelősségérzetük nő, közösségi aktivitásuk fejlődik. A szolgáltatások révén olyan szemléletet, kapcsolati hálót, speciális tudást szerezhetnek az egyének, amely hosszú távon segíti az önálló kezdeményezéseket, közösségfejlesztési törekvéseket. (Uo.)

Az integrált működési modell célja, hogy lehetőséget biztosítson a kreatív közösségek együttléteire, összetartozásuk erősítésére, az át- és továbbképzésekre, a humán erőforrás-fejlesztéssel kapcsolatos információk gyűjtésére. (Uo.)

Az agorák további feladata, hogy az adott megyei jogú város kulturális intézményeinek minőségi fejlesztése mellett, utat találjon a környező települések, kistérségek helyi közösségeihez is.

Az intézmények kialakításánál cél volt, hogy a megvalósult programok az energiatakarékos technológiák, a korszerű műszaki-technikai rendszerek beépítésével alkalmasak legyenek a költséghatékony és fenntartható működésre. (Uo.)

A Magyarországon működő különböző közművelődési intézmények típusait a 1. számú ábra mutatja be. A közművelődési intézményeket méretüket tekintve a két szélső véglet határozza meg: az egyik oldalon a legkisebb intézmények, a közösségi színterek, a másik oldalon pedig a modern kulturális központok, az agórák találhatók. Tevékenységük rövid összehasonlítása erős kontrasztot képez.

2. ábra: Intézménytípusok Magyarországon
(Forrás: Saját szerkesztés 2017. évi LXVII. törvény a 77/(3). §. alapján)

Közösségi színtér	Intergrált közösségi és szolgáltató tér (IKSZ)	Művelődési ház
Kulturális Központ	Többfunkciós művelődési intézmény	Népfőiskola
Népi kézműves alkotóház	Gyermek, ifjúsági ház	Szabadidőközpont

A közösségi színtér a legszűkebb feladatot látja el, míg a kulturális központ leginkább széleskörű tevékenységgel rendelkezik: A közösségi színterek jellemzően kulturális alapszolgáltatásokat nyújtanak, a művelődő közösségek szervezése, valamint egy vagy két további kulturális szolgáltatás biztosításán keresztül. (Arapovics, et al. 2017: 67). A kulturális központok ezzel szemben a hét alapszolgáltatáson felül médiaszolgáltatási, sajtótermék kiadási és turisztikai információ-szolgáltató feladatokat is el kell lássanak. (1997. évi CXL. törvény)

A modern agóra fogalmát két kortárs szerző meghatározásában mutatjuk be.

- „Az agóra kitüntetett helyszíne a kreatív közösségek működésének, az iskolarendszerű és az egész életen át tartó tanulás formális, informális tanulási alkalmainak. (Németh, 2015, 16.)”
- „Korunk Agórája egy többfunkciós - multifunkcionális - közösségi központ, közművelődési intézmény, mely sajátosan kialakított épített környezetben alkalmas a közösségi-művelődési, oktatási-felnőttképzési és élmény funkciók integrálására. (Orbán, 2009, 96.)”

A definíciók közös elemeként kirajzolódik a modern agórák multifunkcionalitása, és a törekvés, hogy az polgárok különböző intellektuális és kulturális szükségleteit egy helyen kielégítse. Az agórák lokális közösségek fejlesztés mellett kiemelt szerepet játszanak a nem-formális és informális képzések területén is, a kulturális tanulás szellemiségében (Juhász-Szabó 2016).

6. Összefoglalás

A modern agorák a városok központjában találhatóak, akárcsak a hellén világban működő előzményeik, és szintén multifunkcionalitással jellemezhetőek. A történeti gyökerektől eltérően a modern magyar agorák azonban már a csak a kulturális-közművelődési feladatokat látják el, nem az összes közéleti színterekhez kötődő egykori funkciót. Az antik Hellaszban jellemző vallási, kegyeleti, politikai, igazságügyi vagy sporthoz kötődő szerepek és tematikák már nem jellemzőek a modern agorákra. Ha meg is jelennek bizonyos esetekben sajátos tematikus fókusszal, az az intézmények által szervezett egyedi programok sajátosságaiból fakad. A modern agóra tehát egyszerre szegényebb és gazdagabb antik elődjénél: egy szűkebb területen kell szélesebb tevékenységrepertoárt és kreativitást felmutatnia, hogy az adott megye kulturális központjaként meghatározó intézmény lehessen, az élményfunkciók ellátása mellett a lakosság fejlesztésének is szolgálatában állva.

Felhasznált irodalom:

- Agorák és térségük - Módszertani kézikönyv közösségi szolgáltatások működtetéséhez 9., Nemzeti Művelődési Intézet Stratégiai Fejlesztés Főosztálya, Budapest, 2015. 48. p
- Camp-Mauzy (2009): The Athenian agóra – New Perspectives on an ancient site Published in collaboration with the American School of Classical Studies at Athens
- Donati, Jameieson (2015): The Greek Agóra in its Peloponnesian Context(s) (online) Elérhető:
https://www.researchgate.net/publication/278022149_The_Greek_Agóra_in_its_Peloponnesian_Contexts (Hozzáférés dátuma:2021.01.16.)
- Juhász, Erika – Szabó, József (2016): Kulturális tanulás: a tanulás új dimenziója. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. In: Educatio 2016/2. szám, 198-209. p.
- Kovács, Henrietta (2017): A közösségfejlesztés alapjai és a többfunkciós közösségi terek. In: Kulturális Szemle, 4 évfolyam / 1 szám, 72-80. p.
- Morvay, Szabolcs – Ponyi, László (2020): A közművelődés és az agorák szerepvállalása a kreatív városokban. In: Kulturális Szemle, 7. évfolyam / 3. szám, 89-102. p.
- Németh, János István (2015): Közösségépítő Agorák Magyarországon – Terek, Emberek, Közösségek. Kiadja a Nemzeti Művelődési Intézet, Budapest, 95. p
- Orbán, Hedvig (2009): Az Agóra. Kultúra és Közösség, 13. évf. 2. sz. (online) Elérhető:
<https://core.ac.uk/download/pdf/227486626.pdf#page=95> (Hozzáférés dátuma:2020.11.15.)
- Szabó, Miklós (2014): Görög városépítészet (online). Elérhető:
http://okorportal.hu/wp-content/uploads/2015/03/2014_01_szabom.pdf, (Hozzáférés dátuma:2021.01.10.)
- Szente, Béla (2015): Közösségépítő Agorák Magyarországon – Terek, Emberek, Közösségek. Szín – Közösségi Művelődés 2015. október – 20/5. szám (online) Elérhető:
http://epa.oszk.hu/01300/01306/00136/pdf/EPA01306_szin_2015_5_22-24.pdf (Hozzáférés dátuma: 2020.11.15.)
- Szoboszlai-Kiss, Katalin (2018): Alvó demokrácia – Kormányzásról, törvényekről, erkölcsről; Homérosztól Szókratészig. Kiadja a Universitas-Győr Nonprofit Kft. ügyvezetője, Győr 179. p

Jogszabályi források (Letöltés: www.net.jogtar.hu)

- 1997. évi CXL. törvény: a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> (Hozzáférés dátuma: 2020.11.18.)

Zsolnay Janka:

Világörökségi helyszínek kulturális és gazdasági jellegű fejlesztéseinek összehasonlítása - a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed és a Pannonhalmi Bencés Főapátság vonatkozásában

Absztrakt: A Nemzeti Művelődési Intézet egyik fő profilja a közösségépítés, közösség-szervezés, a hagyományok átadása, a fiatal nemzedékek megismertetése azokkal a jó gyakorlatokkal, amelyek a közművelődéshez kapcsolódnak. Ezen tevékenységhez szervesen kapcsolódik a kultúra, az értékek átadása, tudása. A bemutatni kívánt két világörökségi helyszín eltérő tevékenységi körű, mégis húzható párhuzam közéjük, hiszen folyamatos fejlődésüknek lehetünk tanúi. Pécs 2010-ben indult az Európa Kulturális Fővárosa címet, melynek meghatározó fejlesztési területe a Zsolnay Negyed, a Pannonhalmi Bencés Főapátság komplex fejlesztése pedig elvitathatatlan. Mindkét helyszín gazdasági fejlődése a közvetlen környezetére és az őket körülvevő agglomerációra is nagy hatással van.

Abstract: One of the main profiles of the National Institute of Culture is community building, community organization, the transfer of traditions, and the introduction of good practices related to public education to the younger generations. Culture, the transfer of values and knowledge are organically connected to this activity. The two World Heritage Sites to be presented have different activities, but a parallel can be drawn between them, as we can witness their continuous development. Pécs started in 2010 for the title of European Capital of Culture, the defining development area of which is the Zsolnay Quarter, and the complex development of the Benedictine Archabbey of Pannonhalma is indisputable. The economic development of both sites also has a major impact on their immediate environment and the surrounding agglomeration.

1. A Zsolnay Negyed bemutatása

A Zsolnay Kulturális Negyed Pécs ékkövévé nőtte ki magát, Európában is szinte példa nélküli kulturális és művészeti bázissá válva. A mediterrán hangulatú város 2010-ben Európa Kulturális Fővárosává választották. A város látnivalói közül kiemelkedik a 2014-ben hungarikummá nyilvánított Zsolnay Kulturális Negyed. Itt élt és alkotott a porcelángyártásról ismert Zsolnay család a XIX-XX. században. A Zsolnay örökség 5 hektáros területen helyezkedik el, összesen 15 védett műemléképület és 88 köztéri Zsolnay-szobrot, parkokat, sétányokat foglal magába. A Zsolnay Negyedben található az Amerikából hazatérő Gyugyi László gyűjteménye, egy kétmilliárd forintba becsült, közel 700 kerámiatárgyból álló tárlat, amely a Zsolnay Aranykora címet viseli. A gyűjtemény a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa programnak köszönhetően talált otthonra Pécs új kulturális városrészében, a Zsolnay Negyedben, ezen belül a Sikorski-villában. A legkorábbi Zsolnay-termékeket a Rózsaszín Kiállítás vonultatja fel, mintegy 1200 darabot. E kettőt egészíti ki a Család- és Gyártörténeti Kiállítás. A Zsolnay Kulturális Negyedhez közeli dombon tekinthető meg a Zsolnay Mauzóleum,

a Zsolnay család nyughelye, ahol 42 oroszlán őrzi az eozin titkát. A múlt megőrzése mellett a jelen bemutatása és a kortárs művészet is nagy szerepet kap, ezt szolgálja az m21 Galéria és a népszerű E78 koncertterem, ahol könnyűzenei és színházi előadásokon szórakozhatnak az érdeklődők. A látogatók a Kézműves Boltok utcájában különleges helyi termékek közül válogathatnak. A gyerekeknek szabadtéri játszóterek, a Labor – Interaktív Varázstér, a Planetárium, a Varázsóra (látványos fizikai kísérletek), a Bóbita Bábszínház és a Herkules Műhely foglalkozásai nyújtanak remek szórakozást. Az alapötletet a Zsolnay Negyed létrehozására az adta, hogy az évek során csökkent a termelés, a gyárépületek funkciótlanná váltak. Egyben akarták tartani a Zsolnayak épített örökségét, nem akarták az ingatlanokat külön értékesíteni, szétdarabolni. Pécs az „Európa Kulturális Fővárosa” cím elnyerésével kiemelkedő lehetőséget kapott a város kulturális, szellemi és művészeti életében meghatározó beruházások megvalósítására. A projekt keretében alakult ki a Zsolnay Kulturális Negyed, mely végső formáját 2011 decemberére nyerte el. 11 milliárd forintos beruházás volt ez, melynek során felújították a Zsolnay család egykori gyárépületeinek és lakhelyének területét, mely Közép-Európa legnagyobb ipariműemlék-rekonstrukciója volt, melynek során Európa egyik legnagyobb kulturális központja jött létre. A Zsolnay Kulturális Negyedet turisták ezrei keresik fel a világ minden pontjáról, hiszen a XIX. századi magyar iparművészeti kultúra kibontakozásában és Pécs modernkori városfejlődésében meghatározó jelentőséggel bírt a Zsolnay gyár, annak ipari, művészeti, kulturális kisugárzása és öröksége. A különféle kulturális, közművelődési, szórakoztató, gasztronómiai és oktatási funkciók ide telepítésével pedig egy pezsgő kulturális negyeddé vált a terület. Sőt, kimagasló építészeti és ipartörténeti jelentősége, egyedülálló komplexitása elismeréseként 2014. május 16-án a hungarikumok listájára is felkerült a Zsolnay Negyed. A Zsolnay-gyár történetét 1851-től követhetjük nyomon, ebben az évben vette meg az első telket – rajta egy téglavetővel és anyagbányával – idősebb Zsolnay Miklós (A Zsolnay Negyedről, Zsolnay gyár és a család 2020). Fia, Ignác eközben Lukafán tanulta az anyagyáruk gyártását. 1853-ban Zsolnay manufaktúraként kezdődött a gyártás, majd megfelelő engedélyek birtokában - már gyárként - Zsolnay Miklós átadta a tulajdonjogot fiának, Zsolnay Ignácnak. Ignác évekig vezette az üzemet, kereskedő öccse, Zsolnay Vilmos pedig hitelekkel támogatta. Vilmosnak a gyártásban nem volt tapasztalata, így eleinte külföldről hívott munkásokat, akiknek lakásokat építtetett a gyár körüli utcákban: a mai Felsővámház, Major, Felső- és Alsóbalokány utcák környékén, illetve a most Boltok Utcája néhány épületében is. Vilmos felismerte, hogy a gyár csak úgy nőheti ki magát, ha a keresleti igényeknek megfelelő, innovatív megoldásokkal rukkoltak elő. Ezért próbált egyedi anyagokat kikísérletezni, kutatni. A folyamatos újításoknak köszönhetően áttértek a különleges igényű díszmű-gyártásra. Azért, hogy a gyártás folyamatos legyen, s legyen elegendő szakképzett munkaerő, Zsolnay Vilmos iskolát állított fel a gyáron belül, ahol a tanulók a gyári munkások gyermekiből kerültek ki. A kezdeti pár emberes „gyáracska” a századfordulóra az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb kerámia üzemévé fejlődött, 700 embert foglalkoztatva. 1873-ban megrendezték a bécsi világkiállítást. A gyár termékeit bronzéremmel és elismerő oklevéllel, míg Zsolnay Vilmost Ferencz József-renddel tüntették ki (Magyar Nemzeti Levéltár Baranyai Megyei Levéltára 2018). Ezáltal megnyíltak a nemzetközi piacok, s az itt szerzett tapasztalatok alapján elindult a magastűző mázakkal való kísérletezés. 1878-ban megszületett a porcelánfajansz technika, mellyel a Világkiállításon vettek részt. Itt már aranyéremmel és Francia Becsületrenddel jutalmazták a gyártulajdonost. Az új technikával, amely a magyaros motívumok mellett döntően a perzsa és az izniki (török) kerámia hatásait tükrözte Zsolnay Júlia (Zsolnay Vilmos lánya) dolgozott. Ő tervezte az öt tornyot szimbolizáló védjegyet is 1877-ben. A pirogránit, amely Zsolnay Vilmos találmánya, magas hőfokon égetett építészeti kerámia; máztalanul vagy különféle mázakkal jól alkalmazható, kül- és belterekben egyaránt. A család kulturális

élményekben tartalmas életet élt, összejöveteleikre meghívták a vendégmunkásként dolgozó szakembereket is. Itt ismerkedett meg Zsolnay Teréz Mattyasovszky Jakab geológussal, akihez feleségül ment. A másik lány, Zsolnay Júlia festőművész volt. Ő 1883-ban ment férjhez Sikorski Tádé lengyel származású építészhez. Később ő lett a gyár tervezője, majd művészeti vezetője. 1918. november 14-én Baranya megyét többnyire elfoglalták a szerbek. Zsolnay Miklós attól félt, hogy vagyona miatt túsul ejtik, így Budapestre menekült, halála is itt következett be 1922-ben. Ekkor három unokaöccse, Mattyasovszky Zsolnay Tibor, Mattyasovszky Zsolnay Zsolt és Sikorski Zsolnay Miklós vették át a céget. A trianoni békeszerződés és az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása következtében a gyár piaca beszűkült, nyersanyaghiánnyal küzdött, a pénz elértéktelenedett, a kevéske bevételt a gyár fennmaradására kellett (A Zsolnay Negyedről, Zsolnay gyár és a család 2020). A két világháború között az unokák nekiláttak a gyár átalakításának, mivel az eddigi termékeket már nem tudták gyártani, nem volt rá kereslet. 1925-ben a gyár a csőd szélére jutott, sok munkást elbocsátottak. 1948-ban a gyár állami tulajdonba kerül, létrejött a Pécsi Zsolnay Nemzeti Vállalat. Az állami vezetés elvégezte a háború alatt üzemén kívül helyezett épületek felújítását, villamosítottak, ipari fejlesztésbe kezdtek. 1953-ban újra megindult a használati edény és díszmű porcelán gyártása, majd 1955-ben újraindult a kályha- és épület kerámia-gyártás. 1963-ban a porcelángyár elveszítette önállóságát, s csak 1974-ben használhatták ismét Zsolnay nevet és márkajelzést termékei jelölésére. 1982-ben a gyár visszanyerte önállóságát. 1995-ben privatizálták a gyárat, majd 1999-ben három különálló cégre vált szét: Zsolnay Porcelángyár Rt., Zsolnay Manufaktúra Rt. és Zsolnay Örökségkezelő KHT. A tulajdonosváltások és működési forma változások után 2013-ban egy Magyarországon élő, szír származású építészmérnök üzletember, Bachar Najari többségi tulajdonosa lett a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt-nek (Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. 2020.11.05.).

1. ábra: Zsolnay Vilmosék egykori lakóháza, mely ma a Család- és Gyártörténeti kiállításnak ad otthont

(Forrás: www.zsolnay.hu/hu/gyartortenet)

2. A Pannonhalmi Bencés Főapátság bemutatása

A Főapátság Győrtől 19 km-re a 82-es főútvonalról közelíthető meg. A bencés rend 996-ban alapított pannonhalmi monostora, kulcsszerepet játszott a kereszténység terjesztésében a középkori Közép-Európában. A Pannonhalmi Főapátság és környezete kiemelkedő módon jeleníti meg egy bencés monostor jellegzetes elhelyezkedését, táji kapcsolatrendszerét, egyedi struktúráját, szervezeti kialakítását, ezeréves történeti múltra visszatekintő történeti fejlődését. A Szent Benedek Regulája alapján ma is működő szerzetesi közösség egyedülálló folytonossággal tartja fent az európai kultúra egyik élő központját. A Főapátság a 13.-15. században emelt, eredetileg egyszintes épületek együttese, amely 1912-ben, részben a középkori kerengő fölé építve, kétemeletessé lett bővítve. A négyszintes könyvtár két szakaszban épült 1824 és 1835 között. A világörökségi helyszín „műemlék jelentőségű területként” jogi védeltséget élvez 1964 óta, amelyet 2005-ben kibővítettek a kulturális örökség védelméről szóló törvény hatálya alatt. A műemléki védeltség alatt álló épületeket közvetlenül övező parkerdők, továbbá az Apátsági Arborétum és a gyógynövénykert területe 1963 óta országos jelentőségű védett természeti terület, részben a Pannonhalmi Arborétum TT, részben a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet részeként (Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (2018) Világörökségi helyszínre vonatkozó megalapozó dokumentáció és világörökség kezelési terv).

2. ábra: Pannonhalmi Bencés Főapátság épületei
(Forrás: Wikipédia)

A II. világháború után az egyházi szervezetek finanszírozása átalakult, szükségessé vált az önálló gazdálkodás. E változások során kerülhetett sor a borászat és az apátsági termékek kínálatának kialakítására, olyan gazdálkodási formák kialakítására, amely összeegyeztethető egy hungarikummal, egy világörökségi helyszínnel. A fő tevékenység természetesen az oktatás. A Pannonhalmi Bencés Gimnázium az ország meghatározó középiskolája. Kiegészítő tevékenysége a felnőttképzés. A Főapátság tudatosan építi fel jelenlétét a turisztikai ágazatban is. A fő pillér mindenekelőtt az örökségturizmus és a vallási turizmus, emellett a kulturális és rendezvényturizmus, a borturizmus és a gasztronómiai turizmus. Ennek felelnek meg az elmúlt évek fejlesztései, akár a műszaki, akár a humán háttér kiépítését, akár a marketing rendszer erősítését tekintjük.

3. Gazdasági jellegű beruházások összehasonlítása

A Zsolnay Negyed gazdasági beruházásai

A Zsolnay Negyed 5 hektáros terület, 15 védett műemléképülettel, 88 köztéri Zsolnay szoborral, kávézókkal, kézműves boltokkal és magas minőségű éttermekkel. A Negyed nemcsak a turisták érdekeit szolgálja, hanem saját városuk lakosságának érdekeit is figyelembe veszi, minden pécsi lakos lakcímkártyájának felmutatásával 10% kedvezménnyel juthat Zsolnay porcelánhoz. 2011-ben nyerte el végső formáját a Zsolnay Kulturális Negyed, mely Közép-Európa legnagyobb ipari műemlék-rekonstrukciója volt, 40 ezer négyzetméternyi épület felújításával Magyarország egyik legnagyobb kulturális központja lett.

A Pannonhalmi Bencés Főapátság gazdasági beruházásai

1. Szent Benedek Általános Iskola, Középiskola, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium Balatonfüredi Tagintézményének infrastrukturális fejlesztése.
2. A Pannonhalmi Főapátság konzorciumi partnereivel 2017-ben támogatási igényt nyújtott be a Széchenyi 2020 program „Világörökségi helyszínek fejlesztése” pályázati felhívására, melyet vissza nem térítendő európai uniós támogatással nyert el (Pannonhalmi Főapátság 2020).
3. 2016-ban támogatási igényt nyújtott be Széchenyi 2020 program „Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés” tárgyú felhívására. A projekt megvalósításának célja a Pannonhalmi Apátsági Múzeum rendezvényterének és digitális múzeumi szolgáltatásainak fejlesztése.
4. Pannonhalmi Apátsági Major Látogatóközpont kialakítása: turisztikai és élményelemek kialakítása a nagyközönségnek.

A Pannonhalmi Főapátság 1996-ban ünnepelte alapításának ezredik évfordulóját és ebben az évben vált a Világörökség részévé. A millenniumi ünnepségeket követő érdeklődésre válaszként elkészült a bencés monostor turisztikai hasznosítási terve, amely több ütemű fejlesztést irányozott elő. Ezen fejlesztés keretében épült meg az elmúlt másfél évtizedben a turista fogadó és a hozzá kapcsolódó gyalogos híd, jött létre az Apátsági Pincészet, újult meg a gyógynövényes kert, épült fel a Szent Jakab Zarándokház és a Viator Apátsági Étterem és Borbár.

A fejlesztési terv következő megtervezett üteme az Apátsági Major rehabilitációja volt. Az Apátsági Major épületét csak a rendszerváltás után tudták visszavásárolni, s láttak neki egy, a XXI. századi igényeket kielégítő kulturális turisztikai látogatóközpont létrehozásának.

Magyarország legrégebbi könyvtára a Főapátságban található. A modern könyvállományuk mellett védett, muzeális gyűjteménnyel is rendelkeznek, amelyet folyamatosan restaurálni kell. 2017-ben új látnivalóval gazdagodott a Főapátság és természeti környezete: átadták a lombkorona tanösvényt. Ez a kilátóként is használható építmény az Apátság kulturális örökségének vonzásában tovább növeli a környék népszerűségét és látogatottságát. Az elmúlt évek befektetéseit vizsgálva megállapítható, hogy a Zsolnay Negyed 2011-es átadásakor 11 milliárdos beruházásával szemben a Pannonhalmi Bencés Főapátság több, kisebb beruházást valósított meg. Az apátsági épületek javarészt álltak, a felújításokra, korszerűsítésekre a Főapátság folyamatosan pályázik Európai Unió és Minisztériumi vissza nem térítendő és részben visszatérítendő lehetőségekre, több és változatosabb beruházásokat valósít meg. A Főapátság borászatának kialakítása és az ott használt technikai eszközök értéke azonban vetekszik a Zsolnay Negyed beruházásaival. Mindkét kulturális örökségi helyszín sok bevételt könyvelhet a belépőkből, szolgáltatásokból.

3. ábra Összehasonító táblázat
(Forrás: saját összehasonlítás)

Összehasonlítási szempontok	Zsolnay Negyed	Pannonhalmi Bencés Főapátság
gazdasági jellegű beruházások	Egyszerre történő nagy összegű, 11 milliárdos beruházás: 5 ha terület, 40 ezer m ² épület felújítása, melyből 15 védett műemléképület.	Folyamatos fejlesztések, uniós pályázatokból: ➤ infrastrukturális fejlesztés - 370 millió; ➤ világörökségi helyszín fejlesztése - 950 millió; ➤ turizmusfejlesztés - 149 millió; ➤ fejlesztési, működési és program célú támogatás - 30 millió; ➤ Pannonhalmi Apátsági Major Látogatóközpont kialakítása 1.6 milliárd.
létrejövő épületegyüttesek	- Míves Negyed, benne: Család- és gyártörténeti kiállítás, Gyugyi László gyűjtemény, szecessziós kávézó, vállalkozói terek vendéglátóhelyek, inkubátorház, batorház, rezidens szállás. - Alkotó Negyed, benne: Pécsi Ifjúsági Központ, Kortárs Művészeti Központ, Labor Szövetkezet, rendezvényter, vendéglátóhely.	- Szent Benedek Általános Iskola, Középiskola, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium Balatonfüredi Tagintézményének infrastrukturális fejlesztése. - Széchenyi 2020 Program, világörökségi helyszín fejlesztése: gyógynövénykert, látogatói élmény növelése, interaktív módon.

	• Családi Negyed: Interaktív Tudományos-Technikai Kiállítás, Planetárium, Pécsi Galéria, Bóbita Bábszínház • Egyetemi Negyed: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Kommunikációs és Médiatudományi Tanszéke és a Filmtudományi és Vizuális Kultúra Tanszék, Janus Egyetemi Színpad, menza. • Látogatóközpont, parkoló.	• Széchenyi 2020 Program, társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés: Pannonhalmi Apátsági Múzeum rendezvényterének és digitális múzeumi szolgáltatásai fejlesztése. • Fejlesztési, működési és program célú támogatás keretében: - Szűz Mária Plébánia épületének felújítása; - Szent Benedek Lelkészszék kertépítés és gépbeszerzés; - Szentháromság Plébánia új akadálymentes bejárat és mosdó árat és kialakítása, - Pannonhalmi Apátsági Major Látogatóközpont kialakítása • Pannonhalmi Apátsági Major Látogatóközpont kialakítása 1.6 milliárd forintból turisztikai és élményelemek megvalósítása: turista fogadó, gyalogos híd, Apátsági Pincészet, Szent Jakab Zarándokház, Viator Apátsági Étterem és Borbár.
gazdaságélénkítő szerepvállalás	A Negyed kialakulása nagymértékben hozzájárul Pécs költségvetésének növekedéséhez, a turizmusban érintett ágazatok biztos bevételhez jutásához. Segíti a pécsi nevezetességek megismertetését a közönséggel, továbbá Pécs vonzáskörzetéhez tartozó területek felfedezését, pl. Orfű. A Zsolnay Negyed együttműködik a Kodály Központtal, ahol zenei fesztiválokat és művészeti programokat szerveznek, a fizető vendégek száma 2019-ben 5 ezer fővel nőtt.	Pannonhalma 2000-ben elnyerte a városi rangot, a település fejlődéséhez, támogatottságához a Főapátság nagymértékben hozzájárult. A Főapátság épületeiben, kiszolgáló tereiben dolgozók foglalkoztatása, főleg a városból, Pannonhalma vonzáskörzetéből, így a munkanélküliség csökkentése, a helyi, illetve környékbeli lakosság életszínvonalának emelése. A Főapátságnak 600 fő alkalmazottja van. 2020 évben szőlőmag-feldolgozó üzem és sörfőzde létesítése.

közművelődési tevékenység	Világhírű kiállítások, családi- és gyerekprogramok, játszóház, szabadtéri játszóház, bábszínház, ifjúsági programok, általános- és középiskolákkal, továbbá a Pécsi Tudományegyetemmel való együttműködés.	Hagyományőrző csoportokkal és kézműves termelőkkel történő kapcsolatfelvétel és együttműködés. Kulturális kreatív ipar.
hungarikum	Ipari és műszaki megoldások hungarikum: Zsolnay porcelán és kerámia.	Kulturális örökség hungarikum: az ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete.

4. Következtetések

Tanulmányunkban a két világörökségi helyszín összehasonlítása több szempontból történt. Az egyik szempont a gazdasági jellegű beruházásokra vonatkozott, melynél megállapítható, hogy az egyszerre történő, nagy összegű és volumenű beruházásokban a Zsolnay Negyed többet és nagyobbat alkotott a Pannonhalmi Bencés Főapátságnál. A Negyed 11 milliárdból jött létre, 40 ezer négyzetméternyi épület felújításával; Közép-Európa legnagyobb ipari műemlék-rekonstrukciójaként. A fejlesztés a 2011-es átadás óta is folyamatos. A Negyed fenntartása nagy költséget emészt fel, ugyanakkor a mai napig sem teljesen kihasznált. Az újdonságok bevitele az épületekbe elengedhetetlen. 2020-ban felmerült a Negyed felújítási kérdése, azonban a tulajdoni viszonyok miatt nem egyértelmű a felelősség. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karával történő együttműködés ígéretes, 2011. óta a Művészeti Kar, továbbá a Kommunikáció és Médiatudományi, valamint a Szociológiai Szak hallgatói részére alakítottak ki külön épületet. A Pannonhalmi Bencés Főapátság gazdasági jellegű beruházásai folyamatosak, minden területet lefednek a tevékenységi körükhöz kapcsolódóan: iskolák támogatása, világörökségi helyszínek fejlesztése, gyógynövénykert kialakítása, fejlesztése, turizmusfejlesztés, könyvtári állomány megőrzése, rendezvénytér és digitális múzeumi szolgáltatás fejlesztése, akadálymentesítés, gépbeszerzés, épület felújítások, továbbá Látogatóközpont kialakítása. Ajándéktárgyaik, apátsági termékeik, valláshoz kapcsolódó tárgyaik világszinten ismertek, a gasztronómiai kínálata pedig az igazi ínycsemegeknek kedvez. Mindkét település, mindkét világörökségi helyszín turisztikai fejlesztéseinek hozadéka van a városok és környező településeinek forgalmára, vendéglátóhelyek, szórakozóhelyek forgalmának növelésére, munkaerőpiaci helyzetének javítására, munkanélküliség csökkentésére, a régiók fejlesztésére. A Zsolnay esetében talán könnyebb világszintű ismertséget elérni a termékekkel, de a Főapátságnak viszont a bencés rendhez való tartozása miatt nincs szükség reklámra.

Mi a mi feladatunk? Az emberiség célja: az emberiség kiemelkedő értékkel bíró kulturális és természeti örökségének megőrzése. A világörökségi egyezményhez csatlakozó állam egyebek között kötelezettséget vállal arra, hogy a területén fekvő világörökségi helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára is.

Felhasznált irodalom:

- Barna, Judit (2019): Évszázados kincsek nyomán Baranyában 1. rész. Elérhető: http://www.aktivpihenes.hu/turisztika/evszazados_kincsek_nyoman_baranyaban_1_rezsz/. Letöltés dátuma: 2020.11.05.
- Eduline, https://eduline.hu/felsooktatas/Elkeszult_a_Zsolnay_Negyed_a_pecsi_egyetem_BM93_2A. Letöltés dátuma: 2020.11.20.
- Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010 Zsolnay Kulturális Negyed kulcsprojekt megvalósíthatósági tanulmánya. Nyomtatott anyag: 2020.08.15.
- Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete. Világörökségi helyszínre vonatkozó megalapozó dokumentáció és világörökségi kezelési terv. Budapest, 2018. március. Elérhető: https://2015-2019.kormany.hu/download/1/d9/51000/PH_KET_SUM-180300-digit.pdf. Letöltés dátuma: 2020.11.05.
- Getto, Katalin: A szemlélődés tere (A Zsolnay Kulturális Negyedről). In: Jelenkor, LV. évfolyam, 7-8. szám, 789-801 p. <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2541/a-szemlelodes-tere>. Letöltés dátuma: 2020.11.05.
- Gyugyi, László – Csenkey, Éva – Hárs, Éva (2017): Zsolnay aranykora - Gyugyi László gyűjteménye száz új tárggyal. Kossuth Kiadó.
- Hazai középületek honlapja, <http://hazai.kozep.bme.hu/hu/latogatokozpont-es-etterem-pannonhalma-kosaras-domb/>. Letöltés dátuma: 2020.10.28.
- Kapitány, Gergely (2020): A cél: menő kulturális fellelővár legyen a Zsolnay Negyed Pécsen. In: Pécs Aktuál. Elérhető: <https://pecsaktual.hu/kultura/a-cel-meno-kulturalis-fellelvar-legyen-a-zsolnay-negyed-pecsen/>. Megtekintés dátuma: 2020.10.28.
- KSH honlapja, http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/mesz/08_gy.pdf. Megtekintés dátuma: 2020.10.27.
- Magyar Turisztikai Desztináció Menedzsment Szövetség honlapja, https://www.tdmszoveetseg.eu/irany_pecs. Megtekintés dátuma: 2020.11.05.
- Méhn, Tamás (2020): Szálláshely nélkül nincs turizmus, márpedig a hotelek miatt senki sem fog Pécsre jönni. In: Pécs Aktuál. Elérhető: <https://pecsaktual.hu/kultura/szallashely-nelkul-nincs-turizmus-marpedig-a-hotelek-miatt-senki-nem-fog-pecsre-jonni/>. Megtekintés dátuma: 2020.10.28.
- Nagy, Imre Gábor (2018): Zsolnay Vilmos díszpolgársága. Elérhető: https://mnl.gov.hu/mnl/baml/hirek/zsolnay_vilmos_diszpolgarsaga. Megtekintés dátuma: 2020.11.05.
- Nemzeti Örökség Intézete honlapja, <http://intezet.nori.gov.hu/national-sites/Pannonhalma/pannonhalma-bences-foapatsag/>. Megtekintés dátuma: 2020.11.03.
- Nyíri, Zsuzsa: Egy nemzet és a világ öröksége Szent Márton hegyén. Pannonhalmi Bencés Főapátság. INN-SIDE Tanácsadó Kft. <https://mtu.gov.hu/documents/prod/Turizmus-Bulletin-Pannonhalmi.html>. Letöltés dátuma: 2020.11.03.
- Pannonhalmi Főapátság honlapja, <https://pannonhalmifoapatsag.hu>. Megtekintés dátuma: 2020.10.13.
- Pernecker, Dávid (2017): Szavazzunk, hogy a Zsolnay Negyed legyen az év turisztikai attrakciója. Elérhető: <https://www.pecsma.hu/kultura/szavazzunk-hogy-a-zsolnay-negyed-legyen-az-ev-turisztika-attrakcioja/>. Megtekintés dátuma: 2020.11.05.

- P. Horváth, Tamás (2019): A Zsolnay. Egy dinasztia eredete – ÜKH 2019. Prae.hu Informatikai és Kommunikációs Kft.
- Programturizmus honlapja, <https://www.programturizmus.hu/partner-pannonhalmibences-rend-foapatsag-pannonhalma.html>. Megtekintés dátuma: 2020.10.21.
- Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar kiadványa, szerző: Závordi-Szabó-Kautzs 2017. https://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2017/Zavodi Szabo Kautzs_2017.pdf. Letöltés dátuma: 2020.11.05.
- Tóth, Judit (2018): Zsolnay Negyed, ahol múlt és jövő összeér. In: Turista Magazin, 2018. április. <https://www.turistamagazin.hu/hir/zsolnay-negyed-ahol-mult-es-jovo-osszeer>. Letöltés dátuma: 2020.11.05.
- Turista Magazin honlapja, <https://www.turistamagazin.hu/galeria-1/zsolnay-negyed-ahol-mult-es-jovo-osszeer/193946>. Megtekintés dátuma: 2020.10.29.
- Turizmus.com A turizmus hírforrása, <https://turizmus.com/desztinaciok/illatmuzeum-es-latvanymuhely-is-letesul-pannonhalman-1169127>. Letöltés dátuma: 2020.10.29.
- Zsolnay Negyed honlapja, <http://www.zsolnay.hu>. Megtekintés dátuma: 2020.10.13.
- Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. honlapja, <https://www.zsolnayfenyfesztival.hu/>. Megtekintés dátuma: 2020.11.05.
- Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. honlapja <http://www.keramiaszovetseg.hu/zsolnay>. Megtekintés dátuma: 2020.11.05.
- Zsolnay, Teréz - M. Zsolnay, Margit – Sikota, Győző (1974): Zsolnay. A gyár és a család története 1863-1948, A gyár története 1948-1973, Budapest, Corvina Kiadó.

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Lengyel Emese:

Hiánypótló kiadvány a finn-magyar kulturális kapcsolatok történetéről - Ismertető Richly Gábor: A helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ története 1980–2020 című kötetéről

(Budapest, Ráció Kiadó, 2021, 387 oldal
ISBN 9786155675553)

Richly Gábor művelődéstörténész, az ELTE adjunktusa, 2021-től a Magyar Művészeti Akadémia főtitkára, s nem utolsósorban a Helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ igazgatója, akinek a központ 1980 és 2020 közötti történetét feldolgozó kötete a Ráció Kiadó gondozásában látott napvilágot. Vashegyi György, a Magyar Művészeti Akadémia elnökének köszöntője után már a szerzői előszó is sejteti, hogy valóban egy hiánypótló kötetet tart a kezében az olvasó. Fény derül a típusában változatos forrásanyagra épülő, hét nagyobb fejezetre tagolódó impozáns kötet megírásának motivációjára, mely egyrészt a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ fennállásának 40. évfordulója, másrészt a finn-magyar kulturális kapcsolatok részletes áttekintése.

Az első négy fejezet a szóban forgó intézet működéstörténetét tekinti át. Elsőként a finn-magyar kulturális kapcsolatok a kezdetektől egészen 1980-ig kerülnek bemutatásra. A szerző hangsúlyozza, hogy köztudott, hogy a földrajzilag távoli népek egymás iránti érdeklődését a nyelvrokonság-kutatás indikálta, mint írja: „Az újkori finn-magyar kapcsolatok kezdeteit a nyelvrokonság 18. századi hazai bizonyításától, illetve a 19. század magyar és finn utazóinak első látogatásaitól, tudósainak levelezésétől szokás számítani.” (15). Ezt követően a kutató sorra veszi azokat a tudományos, irodalmi-színházi (pl. népszínmű, daljáték), képzőművészeti és zenei alkotásokat és szerzőket, melyek egymás kultúrájának a mélyebb megismerését szolgálták. Az évtizedek során a személyes kapcsolatok szintén erősödtek, mely a két világháború közötti időszakban rendkívül dinamikusan fejlődött, aminek egyik meghatározó mozzanata az 1937-ben megkötött kulturális együttműködési szerződés. Változást a magyarországi egypártrendszer kialakulása hozott, mely némileg megakadást jelentett a kapcsolatokban: „Diplomáciai kapcsolatot három év után létesített Magyarország, 1947 őszén bízták meg Szekfű Gyula moszkvai követet a finn ügyek intézésével. A helsinki magyar követséget 1949-ben nyitották újra [...]” (24). A kapcsolatok fenntartása a finn baloldali és a kommunista párt embereire hárult. Az ötvenes és hatvanas években pedig a két állam vezetői – Kádár János mint első titkár és Urho Kekkonen mint finn köztársasági elnök – a hosszú távú együttműködés lehetőségét látták meg.

Miként jellemezhetjük a magyar kulturális és tudománydiplomácia korszakait? Hogyan alakult a finn-magyar kapcsolat az intézet megalakulása előtt, vagyis milyen út vezetett a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ megnyitásáig? Az intézetalapítás részleteiről teljeskörű áttekintést kapunk. A szerző leszögezi a következőt is: „Bár imponáló volt a mind szorosabbá váló finn-magyar kapcsolatok fejlődése, ez azonban korántsem indokolta az

»automatikus« intézetnyitást.” (38). Informális előkészítés, szervezkedés előzte meg az alapítást, majd 1979-ben a Kulturális Kapcsolatok Tanácsa (KKT) tárgyalta a magyar intézet létesítését, mely 1980-ban létre is jött. Érdekes az ingatlanvásárlás körülményeit részletekbe menően felfejtő fejezetrész, majd az ünnepélyes megnyitó előkészületeit taglaló néhány bekezdés is: *„Az előkészületek 1980 szeptemberében olyan fázisba értek, hogy a hónap közepén Gáti Tamás immár az ünnepélyes megnyitó részleteinek tisztázására érkezett Helsinkibe. A nagykövetséggel, a Finn-Magyar Társasággal és Jaakko Numminen oktatási államtitkárral, a Kulturális Vegyesbizottság finn albizottságának elnökével egyeztetve kialakult az intézet megnyitása [...] alkalmából rendezett háromnapos ünnepi programterv.”* (46)

A harmadik fejezet a szocialista korszak utolsó évtizedeire fókuszál. A szerző először elhelyezi a külföldi magyar intézeteket a pártállami struktúrában, majd hosszasan szemlélteti az intézet első munkatársait, a munkarendet, illetve a költségvetést, ezutóbbi rekonstruálása a hiányos levéltári források miatt sajnos teljes mértékben nem volt lehetséges. Ezt követően az intézet befogadó közege és finnországi partnerei – többek között az egyetemi tanszékek, a finnországi Kodály Intézet – kerülnek előtérbe. Az intézeti mindennapokba pedig a szakmai beszámolók és a havonta készített eseménynaptárok segítségével kalauzol el Richly Gábor. Az intézet három profiljába nyerhetünk betekintést: a direkt propaganda tevékenységbe, a tudományos és a művészeti profilba. Megemlítenéd, hogy konkrét tudományos munka nem folyt az intézményben: *„Az intézeti aktivitás ezen a téren lényegében a hazai tudományos eredmények bemutatásaként, intézményközi szakmai kezdeményezések segítségével, az államilag támogatott finn-magyar tudományos kapcsolatok gyakorlati menedzseléseként határozható meg”* (93). Sőt, azt is érdemes kiemelni, hogy a művészeti profil igencsak dominánsnak bizonyult, hiszen *„ezen a területen egyfelől a kulturális munkatervekben rögzített programokkal volt meghatározó szerepe, másfelől a kulturális programok szervezésében több évtizedes tapasztalattal rendelkező Finn-Magyar Társaság helyi szervezeteivel történő együttműködések”* (104–105.) jellemezték.

Az intézettörténetet feldolgozó utolsó fejezet a rendszerváltást követő évtizedet szintén alaposan tekinti át, különös tekintettel az átalakuló államigazgatásra és a külföldi intézetek kapcsolatára, valamint az intézet költségvetésére, a munkatársakat és a munkakörülményeket érintő változásokra. Továbbá a finn-magyar kapcsolatokra szintén kihatással volt a szovjet blokk felbomlása, vagyis a nemzetközi tér átrendeződése. Külön alfejezetet kap az országgépformálás, az országrepresentáció és ennek aktusai. Például a külföldi kulturális reprezentációnak alkalma valamennyi nemzeti ünnepi megemlékezés, ez pedig Finnországban sem történt másképpen, ebben fordulatot csupán 1989 hozott: *„1989-ig a kiemelt reprezentatív-kulturális eseményre mindig április elején került sor valamennyi vidéki városban, a Magyarország szovjet megszállását »felszabadulásként« interpretáló állami ünnephez kapcsolódva. [...] A kilencvenes években viszont ritkultak a nemzeti ünnepekhez kapcsolódó, kiemelt kulturális események.”* (166) A tudományos profil fejlesztése pedig cél és elvárás is lett egyszerre: *„Az évtized végén a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumokban konkrét lépéseket is tettek néhány intézet tudományos profiljának fejlesztése érdekében: tudományos igazgatóhelyettesi státuszokat létesítettek, új intézeti tudományos kiadványsorozatokot és kutatói ösztöndíjakat alapítottak, valamint formálódni kezdtek egyes intézeti szakkollégiumok is.”* (173)

Külön fejezetet kaptak a kétezres években végbemenő változások, ahogy a főigazgató fogalmaz: *„A kétezres évek új perspektívákat, megnyíló lehetőségeket hoztak a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ számára.”* (203) Megtudjuk azt is, ekkortájt értékelődtek fel a külföldi

intézetek a kulturális diplomácia területén, de még pénzügyileg is stabilabb korszak következett. A különböző profilok és a lehetőségek szintén változáson mentek keresztül, sőt átalakult a befogadó közeg is. Majd újabb változást a 2010-es esztendő hozott, s innentől a helsinki Balassi Intézet néven működött tovább, mely nem csupán egy névbeli módosulást jelentett: „A Balassi Intézet külügyminisztériumba integrálása szükségessé tette az intézetek és a külképviseletek közötti viszony újraszabályozását, valamint a minisztériumi központi szervezeti egységek irányító és ellenőrző illetékességeinek meghatározását.” (263) Végezetül pedig összegzésre kerülnek a négy évtizedes működés céljai és a kihívások, mely rámutat a két ország közötti kapcsolat minden releváns szegmensére, mely a kulturális kapcsolatot kialakította, majd formálta: „A nemsokára új elnevezést kapó¹³ helsinki Magyar Kulturális Intézet ebben a változó nemzetközi térben igyekszik folyamatosan megújítani tevékenységét, hogy továbbra is hatékonyan szolgálhassa a két nyelvrokon nemzet kulturális párbeszédét.” (334)

A kötet felvonultatja az összes releváns forrásanyagot, mely a finn-magyar kulturális és tudományos kapcsolatok történetét, vagy éppen hatását vizsgálja, mely egy rendkívül jól strukturált és szerkesztett, olvasmányos és igényes tudományos igénnyel megírt kézirat angol nyelvű összefoglalóval, figyelemre méltó bibliográfiával, intézeti kiadványjegyzékkel és névmutatóval.

¹³ Liszt Intézet Helsinki

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Zelei-Pintér Magdolna:

Kultúrakutatás határainkon innen és túl

A Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesülete (Hungarian Educational Research Association – HERA) 2021. május 27-28. között rendezte meg X. jubileumi konferenciáját az egyesület jelenlegi és – remélhetőleg – leendő oktatáskutató tagjai számára. Az évente megrendezésre kerülő kongresszus a pandémiás helyzet okán idén újra az online térben zajlott. A világjárvány a konferenciának azonban nem csak a formai kereteire, hanem központi témájának kiválasztására is kihatással volt, amelyre már maga a rendezvény címe is utal: Tanuló társadalom. Oktatóskutatás járvány idején. Azt a tanuló társadalmat járta körül, amely az oktatás különböző színterein és egyéb speciális helyszíneken (pl. kulturális intézményekben, médiában stb.) tanul és ezáltal képessé válik alkalmazkodni akár egy világjárvány következtében megváltozott társadalmi és gazdasági körülményhez. A főtéma valamint a kultúra és közművelődés kapcsolódási pontjait ezalkalommal is a Felnőttkori és közösségi tanulás szakosztályi webináriumon tárták fel.

A Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesületét a konferencia megszervezésében a Magyar Tudományos Akadémia Nevelésszociológia Albizottsága és a KultúrÁsz Közhasznú Egyesület (Debrecen) segítette. Az esemény megvalósulását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A kétnapos konferenciát *Kozma Tamás*, a HERA elnöke nyitotta meg köszöntőjével az egyesület youtube csatornáján keresztül. A köszöntőjében kihangsúlyozta, mennyire fontos a kutatások során is a személyes interakció, a közös gondolkodás, a kutatás mint közösségi munka. A pandémiás időszak alatt azonban a kutatóknak nem volt lehetőség erre és ezzel az újszerű kihívással kellett megküzdeniük. „*Magányban lehet gondolkodni, magányban lehet írni, de csak közösségben lehet alkotni!*” – az egyesület elnöke köszöntőjében ezzel is utalva a világjárvány kutatói tevékenységekre gyakorolt hatásának egyik tanulságára.

A konferencia programjából természetesen idén sem hiányozhatott az elismerések (Báthory-díj, HERA-díj, Publikációs-díjak) bejelentése. A díjakat a hagyományokhoz híven az egyesület vezetőségi tagjai adták át, ezúttal virtuálisan. A Báthory-díjat *Polónyi István*, az egyesület Felsőoktatási szakosztályának elnöke, a Debreceni Egyetem professzora kapta, a HERA-díjat pedig *Máté-Szabó Barbara*, az egyesület GYES-en levő általános titkára, a Debreceni Egyetem tanársegédje.

A plenáris köszöntők mellett az angol és magyar nyelvű plenáris előadásokat is közzé tették az egyesület youtube csatornáján. A konferencia központi témáját tükrözve a pandémia oktatásra, oktatáspolitikára gyakorolt hatását taglalta *Herbert Altrichter*, professzor emeritus (Austria, Linz, School of Education, Department of Educational Research Johannes Kepler University) és *Polónyi István*, egyetemi tanár (Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet) előadásaikban.

A VIII. HERA Évkönyv mellett további két érdekes könyvbemutatóra is sor került, az Oktatás és társadalom 2021. évi sorozatából. A konferencia első napján *Óhidy Andrea: Élethosszig tanulni.*

Az *Európai Unió lifelong learning* koncepciójának adaptációja Magyarországon és Németországban 1996 és 2005 között című kötetének bemutatására került sor, a második napon pedig *Hrubos Ildikó A bolognai tornyok üzenete. Tanulmányok az európai felsőoktatási reformról és a nemzetközi trendekről* című művét prezentálta.

A távkonferencia formájában megvalósuló tudományos rendezvényre ugyan kihatással volt a világjárvány, de népszerűségét nem befolyásolta, hiszen rendkívül magas érdeklődés övezte az eseményt. Ezalkalommal több mint 300 előadás került befogadásra. Az előadások 70%-át a Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesület tagjainak kutatásait mutatja be.

A távkonferencián két műfajban zajlottak a kutatási eredményeket bemutató előadások:

- egyrészt klasszikus szekció típusú előadások keretében nyílt lehetőség egyes kutatási eredmények bemutatására és azok megvitatására,
- másrészt a befogadott előadások nagy létszámából adódóan az előző évi jó gyakorlat átvételével workshop jellegű szekciók keretében: itt 7-15 előadás előzetes megtekintését követően nyílt lehetőség az adott workshop szekciósávjában a prezentációikról/poszterekről beszélgetni.

A kultúra, közművelődés, közösségépítés témakörében idén is szép számmal fogadtak be előadásokat. A Felnőttkori és közösségi tanulás webináriumok keretében több mint 20 előadás foglalkozott ezen témákkal. Külön említést érdemel, hogy a hazai kutatóink mellett a Kárpát-medence számos pontjáról érkeztek előadások kulturális magyar szervezetek tagjaitól.

Közösségépítés témaköréhez kapcsolódóan több előadást is megemlíthetünk, amelyek a közösségek különböző szintű szervezésére-fejlesztésére irányulnak. Ezek közül *Velics Gabriella* „Magunk miatt” - a digitális közösségépítés szakmai és személyes kompetenciafejlesztő hatása című előadása egyetemista hallgatók-oktatók közösségének megerősítésére irányuló programsorozatát mutatja be. Települési szintű közösségek fejlesztésének lehetőségét mutatja be *Benke Magdolna* Közösségépítés okos és nem okos kistélepüléseken poszterelőadása, amely a kistélepüléseken történő „okos” fejlesztések és közösségeik közötti kapcsolódást vizsgálja. Vagy megemlíthetjük *Bánkutiné Mihalcsik Márta* Érték és közösség – Helyi kézműves alkotóközösségek (hímzés, csipkeverés) és helyi értéktárak szerepe, egymásra hatása a Balaton-felvidéki kistélepüléseken előadását is, amely a helyi értéktárak települési alkotóközösségekre gyakorolt pozitív hatását mutatja be. A közösségépítés nemzeti szintű kihívásaira pedig *Kozma Tamás*, a HERA elnöke hívta fel a figyelmet Közösség, tanulás, innováció című előadásában.

A közművelődés témaköréhez kapcsolódóan szintén több érdekes kutatási eredményt tártak fel a résztvevők. Ezek közül kiemelnénk *Juhász Erika* A közművelődés helyzete és reakciói a koronavírus-járványra kutatását, amely a hazai közművelődési intézmények, közösségi színterek világjárvány következtében megjelenő mindennapi működési nehézségeit és az ezekre adott válaszát, innovációs tevékenységeit mutatja be. További hazai kutatást prezentáló e-poszterek egyike *Oszterman Dorottya* A közművelődési intézmények szerepe az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosításában előadása, amelyben arra keresi a választ, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében milyen mértékben valósul meg a közművelődési alapszolgáltatások közül az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása. Egy kis nemzetközi kitekintés gyanánt a határon túli, romániai/erdélyi magyar kulturális intézmények és közművelődési tevékenységek állapotáról *Barabási Tünde, Herczegh Judit* szerzőpáros A

romániai (magyar) kulturális fogyasztás és közművelődés jellemzői az EU összesített és országos statisztikai mutatók tükrében poszterelőadásukban adnak átfogó helyzetképet.

A konferenciára több kárpát-medencei magyar szervezettől is érkeztek be előadások, főként Erdélyi vonatkozású kutatásokról. A kultúra témaköréhez kapcsolódóan ilyen nemzetközi kutatási eredményeket bemutató előadásokat emelnénk ki. Az egyik egy összehasonlító kutatás *Bartalis Izabella – Salló Szilárd – Miklósi Márta* szerzőktől A kultúra jogi szabályozása és igazgatási rendszere Magyarországon és Romániában címmel. A másik *Széman Emese Rózsa – Brînzan-Antal Cristina* szerzőpárostól a Kulturális intézmények és szervezetek Romániában című poszter előadása. Végezetül *Márkus Edina* két évtizedet átfogó kutatási tevékenységeket vizsgáló előadását említenénk meg, Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszerre vonatkozó kutatások 2000-2020 címmel. Ezek a kutatások egy nemzetközi kutatási programba illeszkednek bele, amelyet a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Programja támogatott a kutatócsoportok részére kiírt pályázatán.

A távkonferencián elhangzó előadások sok új lehetőséget és választ kínáltak a tanuló társadalom aktuális kihívásaira. Emellett a távkonferencia pozitív hozadéka, hogy az elhangzott plenáris előadások, e-poszterek és elektronikus prezentációk hosszútávon elérhetőek az egyesület honlapján és youtube csatornáján, így a konferencián való való idejű részvétel híján a későbbiekben is megtekinthetőek.

Bővebb információk a konferenciáról és az e-poszter galéria elérhető a HERA Egyesület honlapján: <http://hera.org.hu/>

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető Nemzeti Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.

9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.
7. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége:
kulturalisszemle@nmi.hu

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kulturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2021. évi 1. szám (VIII. évfolyam 1. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
6065 Lakitelek, Felsőalpár sor 3.

Felelős kiadó: Závogyán Magdolna, ügyvezető igazgató

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu

Email: kulturalisszemle@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kerülő Judit

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Ponyi László

Dr. Simándi Szilvia

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Szerkesztőségi titkár:

Deák Orsolya

Olvasószerkesztő:

Juhászné Kőműves Anikó